

GAIRĖS

2012 rugsėjis
Nr. 7(216)

GAIRĖS
ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius
Algis Kusta

Redakcija
Gediminas Dubonikas
Vaclovas Paulauskas

Autoriai
Juozas Bartuška, Jolanta Bielskienė,
Dobilas Kirvelis, Gintaras Mitrulevičius,
Vytenis Paulauskas, Jonas Rudokas,
Lidija Šabajevaitė

Maketavo *Gražina Majauskienė*

Redakcijos adresas:
Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.
El.p.: musugaires@gmail.com
tel. 241 82 03, 242 88 03
Faksas 241 77 98.

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2012 09 18. SL 971.
Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.
Kaina 3,49 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“
www.spauda.com
Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.
© „Gairės“

TURINYS

■ POŽIŪRIS

- Algis Kusta.* Stojamieji egzaminai į Seimą 2
Lidija Šabajevaitė. Ponai, kas siūlo dar daugiau? 3
Jolanta Bielskienė. Kriminalinės jėgos
siekia įteisinti savo galią 5

■ RINKIMAI

- Gediminas Dubonikas.* Rinkimų vėjai
dviejų dešimtmečių politikoje 6

■ POZICIJA

- Evelina Butkutė-Lazdauskienė.* Gražinkime žmones
Lietuvai, o Lietuvą – žmonėms! 8
H. Svoboda: Svarbiausia ne taupymas,
o socialinės vertybės 11
Justas Vincas Paleckis. Seimas be Česlovo Juršėno?
Sunku įsivaizduoti 12
Juras Požela. Trys jaunimo savarankiško
gyvenimo žingsniai 14
Arkadijus Vinokuras. Atsisakyti stereotipinio mąstymo
Domas Petrulis. Ar provincija pasirengusi
naujų technologijų iššūkiams? 15 16

■ NUOMONĖS

- Juozas Bartuška.* Visagino atominė elektrinė:
TAIP ir NE 18
Vytenis Paulauskas. Ką lietuviams reiškia
lotyniškas žodis „renovatio“? 23
Antanas Krūvelis. Kas ta, tiesioginės demokratijos
respublika? 25
Vitalijus Balkus. Mobilizacinės ekonomikos link 27

■ ATMINTIS

- Zita Makutienė.* Didžiuojuosi su Juo dirbusi 28

■ ŽVILGSNIS

- Dobilas Kirvelis.* Transhumanizmas,
posthumanizmas ir socialmeritokratija 32

■ ISTORIJOS AIDAI

- Petras Biveinis.* Politinių partijų santykiai
parlamentinėje Lietuvoje (1920 – 1926 m.) 38

■ KNYGOS

- Romualdas Kacevičius.* „Gerovės valstybės kūrimas
Lietuvoje: mitas ar realybė?“ 45

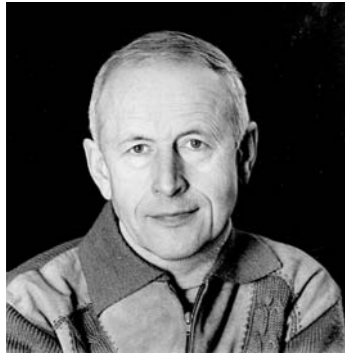
■ SVETUR

- Islandai nori į Europos Sąjungą 46
Lukas Mikelionis. Apie tingius graikus ir TVF užuojautą 47

■ ŠYPSENOS

- Jonas Visockas.* Rinkimų viliotinis 48

Stojamieji egzaminai į Seimą

Algis KUSTA

Štai ir rinkimai pasirinkimai. Toks nenuorama radijo žurnalistas Benas, kuriam vis rūpi, kaip žmonės Lietuvoje gyvena, liūdnam sako, kad dabar jau viskas Lietuvoje išsidalinta, lieka tik žmones pasidalinti. Tas ir daroma per rinkimus. Vienus paperka tu, ko tie trokšta, kiti, vadinamasis elektoratas, tiesiog pats atsiduoda savo mylimai partijai. Mano kaimynas džiaugiasi: sako, minimalus atlyginimas bus arti dviejų tūkstančių ir bus mokamas eurais, išeina, atsidursim euro zonoje, kur ir nori nevesti premjeras. Troleibuse girdžiu šnekant gražiai pražilusias moteriškaites. Jos patenkintos, kad politikai vėl nusileido ant žemės ir jos gyventojus ėmė vadinti žmonėmis. Girdėti, net žmonių partija atsiradusi...

Rinkimų debatuose ir partijų vizijose netrūksta laimingo gyvenimo paveikslėlių. Betrūksta tik tuos fantastus išrinkti į Seimą. Nešykščiai barstomus pažadus gražiai parodijavo Vilniaus socialdemokratų sąskrydyje jų lyderis Romas Adomavičius: žadėjo Vilniaus miestą apdengti stikliniu gaubtu, kad ant vilniečių nei lytų, nei snigtų, pakabinti dirbtinę saulę, kad Vilniuje visais metų laikais būtų šilta ir jauku, sumontuoti lifthus, kurie kursuotų tarp žemės ir

dangaus... Ir visa tai - nemokamai.

Kai kas siūlo mažinti Seimo narių skaičių. Nesutikčiau. Pažiūrėkite, kokie teisingumo, darbštumo angelai siūlosi į Seimą, vienas už kitą vertesni. Dar niekad tiek daug nebuvo bebaimių vyrų ir moterų, norinčių šokti, ne, ne TV šokių aikštelėje, kaip yra pasitaikę, o į Seimo darbų mėsmales. Tad išrinkime visus tuos du tūkstančius – lai dirba, nes juk sakoma, kad daug rankų didesnę našą pakelia.

Tai tarp kitko. Juokauja kandidatai, pajuokaukime ir mes. O kad kai kurie rinkėjai mėgsta pajuokauti, parodė jau ne kartą, rinkimus paversdami šou realybe. Nors šiaip rinkimai yra galimybė prie valstybės vairo sodinti ne už „gerus darbus“ sodintus, o kuo profesionalesnius politikus, gebančius ir turinčius drąsos ne miniai įsiteikiančiais sprendimais tvarkyti mūsų visų reikalus. Tvarkyti žmonių reikalus, nes tik taip rasis teisinga ir tvarkinga valstybė.

Deja, apie žmogų imama daugiausia kalbėti tik tada, kai reikia jo balso.

Tiesa, yra ir tokių, kurie gana atsargiai žiūri į tas varžytuves dėl Seimo nario kėdės.

Žurnalistė Vita Morkūnienė šiemet išleistoje savo žavioje publicistinių novelių knygoje „Dangaus eiliniai vieversiai“ aprašo susitikimą su Šiaulių rajono Kurtuvėnų miškuose pašiūrėje gyvenančiu Antanu, žmonių vadinamu Urvinu. Paklaustas, kokios partijos šiandien svarbiausios Lietuvoje, vyras atsako: Sąjūdis, Seimas, Prezidentas.

„– O jeigu reikėtų pačiam stoti, kokią pasirinktumėte?

– Viskas yra rinktina. Rinkčiausi kaip obuolį koki. Kur geresnė imčiau šaką, kuri vaisių duoda neblogą, sveikesnė. Kur komanda

geresnė, kur žmonės supratingesni, daugiau išsimokslinę, geriau išmano apie gyvenimą, apie ūkininkavimą. Turėtų būti ūkininkavimo partija.

– Nėra tokios partijos Lietuvoje.

– Dabar iš viso nėra partinių Lietuvoje. Pas mus dar vienas partinis yra, netoliese gyvena. Partinis – tarybinis, jis ūkvedžiu dirba.

Viskas dabar priklauso nuo Sąjūdžio, Seimo, tarybų. O ministrui kas rūpi? Tik savo kišenę pilną dolerių prisikimšt. Ne vaikų žaidimas yra ministrus pasirinkti.

Lietuva viską kvailai padarė ir neteisingai apsigalvojo: „O, bus laisva, bus gerai“. Kaip bus gerai, jeigu pinigų trūksta, o vagių per daug?“

Šiame numeryje paskaitysite apie rinkimų į Seimą vėjus nuo pat pirmųjų visuotinių, lygių, slaptų, tiesioginių rinkimų Lietuvoje 1920 metais iki šių dienų. Matysime, kad daug kas kartoja, ypač pozicijos ir opozicijos grumtynės dėl valdžios. Bet išlieka žmonių noras turėti dorą, išmintingą, sumanų Seimą.

Rinkimams rengiasi ir Amerika – rinks prezidentą. Įsidėmėjau dabartinio prezidento Barako Obamos žodžius demokratų suvažiavime, kur jis vėl iškeltas kandidatu į prezidentus. Aš nesakysiu žodžių, kuriuos būtų jums malonu išgirsti, mane išrinkote tam, kad sakyčiau tiesą, kalbėjo Obama.

Kai dabar girdime daug pažadų apie didelius atlyginimus, tūkstančius renovuotų namų, atstatytą teisingumą, kas daugelį žmonių paperka, nes įgriso jiems liūdnas gyvenimas, taigi dabar pasistenkime išgirsti ir tokį kandidatą, kuris kalbėtų panašiai kaip Obama. Toks žmogus reikalingas Seime. Sakantis ką galvoja, darantis, ką sako. Moralus politikas. O kad tokių politikų turime, pasiskaitysite šiame numeryje. ■

Ponai, kas siūlo dar daugiau?

Lidija ŠABAJEVAITĖ

Baigiasi dar viena Seimo darbo kadencija. Vėl rinkimai – galimybė piliečiams pajusti savo absoliučią galią, sprendžiant kam patikėti valdžią. Ir nerimas politikams, norintiems tęsti valstybės valdymo darbą, bei naujiems pretendentams, siekiantiems tapti politikais. Kad pelnytų žmonių simpatijas ir gautų jų balsus, kandidatai siūlo įvairiausių dalykų. Vieni jų gana realūs, kiti akivaizdžiai neįgyvendinami. Dauguma net parlamente dirbusių partijų žada kelti minimalų atlyginimą. Tai labai rimta problema, nes normaliam pragyvenimui tikrai reikia uždirbti daugiau nei dabartinė 850 litų alga. Tūkstantis litų galėtų būti ta žemiausia riba, kurios reikalavo profesinės sąjungos trišalių derybų metu. Kol kas. Tačiau Darbo partijos (DP) žadamas 1500 litų minimumas yra tik rinkimų triukas. Ir ne vien dėl to, kad valstybėje būtinas finansinis pajamų ir išlaidų balansas. Tiesiog dera prisiminti, kaip prieš porą kadencijų nemažai vietų laimėjusi DP žadėjo iš esmės pagerinti gyvenimą – po 11, 111, 1111 dienų – ir nieko nepadare. Tie, kurie užmiršo tuos pažadus, ko gero vėl susigun-

dys naujomis vilionėmis. Nors lengvatikius labiau turėtų patraukti „TAIP“ siūlymas mokėti 1000 eurų (?) minimalų atlyginimą. Ponai, kas siūlo dar daugiau?

Kalbėdami apie uždarbį, visi žada mažinti arba net visiškai likviduoti nedarbą. Kaip? Net tie, kurie pasirinko šūkį „Mes žinome kaip“ (DP), to neatskleidžia. Kalbant rimtai, garantuoto šimtaprocentinio užimtumo nėra nė vienoje kapitalistinėje šalyje. Privatus sektorius samdo tiek žmonių, kiek būtinai reikia. Ir samdo tuos, kurie sugeba dirbti, t.y. duoda didžiausią naudą. Valstybinis sektorius negali absorbuoti visų likusiųjų. Jam taip pat reikalingi darbai gerai išmanantys specialistai. Kaip sumažinti nedarbą? Būdų yra įvairių. Ne vienos valstybės valdžia, pasitelkusi darbo rinkos analizę ir poros dešimtmečių perspektyvines prognozes, informuoja visuomenę, kokių darbuotojų labiausiai reikia ir reikės ateityje. Atitinkamai orientuojama švietimo ir profesinio rengimo sistema. Užtat tokiose šalyse, kaip, pavyzdžiui, Vokietija, Skandinavijos valstybėse nedarbas yra kur kas mažesnis nei kraštuose, kuriuose būsimų darbuotojų rengimui bei esamų perkvalifikavimui skiriamas nepakankamas dėmesys. Ką daro mūsų politikai? Iš esmės nieko. Laikomasi grynojo liberalizmo, jog kiekvienas privalo pats pasirūpinti savimi. Rezultatai akivaizdūs. Kiekvienais metais dauguma abiturientų stoja į universitetus, kiek mažiau į kolegijas ir visai mažai į profesines mokyklas. Darbo rinkoje viskas atvirkščiai. Trūksta įvairių specialybių darbininkų, jie netgi kviečiami iš užsienio. Kolegijų absolventai nesunkiai susiranda darbo, o gavusieji universiteto diplomą stoja į eilę darbo biržoje, tampa juodadarbiais

čia tėvynėje bei užsienyje. Tokia iškreipta sistema susiformavo ne vien dėl jaunimo ir jų tėvų apsiprendimo. Tai labai rimta valstybinės politikos spraga, arba liberalų vadovavimo švietimo ir mokslo ministerijai rezultatas. Minėtos problemos – profesinio rengimo, darbo ir nedarbo, atlyginimų – susijusios su dar kitais opiais reikalais. Pirmiausia, migracija. Kodėl šiemet daug jaunuolių rinkosi medicinos specialybes ir kodėl nemažai studentų mokosi vokiečių kalbos? Atsakymas akivaizdus. Dalis jų ketina išvykti dirbti į Vokietiją, kurioje pensininkų, ligonių bei globojamų neįgaliųjų poreikiams valstybė skiria nemažai lėšų. Ten įsidarbinę mūsų tėvynainiai ne tik uždirba kur kas daugiau nei namie, bet ir moka mokesčius svečiai šaliai. O Lietuvoje visuomenės reikmėms – pensijoms, socialinei paramai ir daugeliui kitų sričių – pinigų visą laiką trūksta. Jų trūks ir toliau, jei mažės dirbančių ir mokančių mokesčius žmonių

Aišku, nedarbą ir migraciją lemia ir kiti faktoriai, pavyzdžiui, darbdavių elgesys su darbuotojais, siekis gauti kuo didesnę pelną ir mokėti kuo mažesnius atlyginimus ir t.t. Visgi pagrindines nuostatas formuoja valdžią turintys politikai. Jie privalo žinoti įvairių sluoksnių poreikius ir sugebėti juos tinkamai derinti.

Lengviausia, bet ne geriausia būdą pasirinko liberalų partijos, paskelbusios, kad laikysis „sveiko proto sprendimų“ arba „trečiojo kelio“ politikos. Žmonės skatinami elgtis savo nuožiūra iki minimumo sumažinus valstybės kontrolę. Už tokią liberalų politiką gali balsuoti tie, kurie tikrai nori turėti laisvas rankas. Tai verslininkai, kurie viešai vis piktinasi per dideliais mokesčiais (nors Vakarų šalyse jie ▶

► žymiai didesni), per mažais pelnais (nors gauna sąlyginai didesnius nei Vakaruose), biurokratiniais trukdžiais (jų, deja, yra). Verslininkai visuomenėje sudaro mažumą. Už ką balsuoti daugumai, kuri pragyvena ne iš verslo, bet parduodamo proto ir rankų darbo? Balsuoti už tas politines partijas, kurios laikosi visuomenės solidarumo ir socialinio teisingumo idėjų. Jas įgyvendinti galima pradėti pasitelkus visuotinę progresinę mokesčių sistemą, pertvarkius socialinės paramos teikimą ir įvedus griežtą jos kontrolę. Taip pat įgyvendinus visos teisės saugos ir teisėtvarkos sistemos efektyvų ir nuo politinės valdžios nepriklausomą darbą. Žinoma, solidarumo ir socialinio teisingumo jausmas įsitvirtina visuomenėje nelengvai. Tam reikia laiko, politinės valios, todėl politikų vaidmuo formuojant šias normas itin svarbus.

Apskritai teisingumo nori visi. Bet kai tenka paklusti įstatymui ar teismo sprendimui, net garbūs politikai bei kandidatai stengiasi išsisukti nuo privalomo vykdymo. Paradoksas: tie, kuriems kyla problemų su teisės sauga, vilioja rinkėjus „Tiesos“, „Tvarkos“, „Teisingumo“, „Treciosios respublikos“ šūkiomis, grasinasi visus nusikaltėlius pasodinti į kalėjimus. Kalėjimo bausmę skiria ne politikai, o teismai. Jeigu jie taps visiškai priklausomi nuo politikų, tai apie elementarią demokratinę tvarką visuomenė galės tik svajoti. Tiesos ir tvarkos nori visi. Deja, dažnas šias vertybes supranta subjektyviai. Jei sprendimas man palankus – teisinga, jeigu ne – neteisinga, nors faktai ir byloja ne mano naudai. Taip elgdamiesi pretendentai į politikus rodo patį blogiausią pavyzdį visuomenei. Tokius išsirinę, tiesos ir tvarkos ieškosime dar ilgai.

Rinkėjams nelengva pasirinkti. Dauguma jų rinkimų programų neskaito. Žinios apie partijas ir jų siūlomus kandidatus fragmentiškos, kartais suformuotos tik skandalingosios žiniasklaidos. Naudojamas ir blizgus

masalas – publikai žinomi sportininkai, aktorai, muzikantai, šokėjai. Suprantama, jie, kaip ir kiekvienas pilietis, turi konstitucinę teisę būti renkami. Kategoriškai teigti, jog geriau jie užsiimtų savo pagrindine veikla, negalima. Kita vertus, šiandien niekas nenori prisipažinti 2008 metais balsavęs už šoumenus, jau išnykusią Tautos prisikėlimo partiją. Ne vienas „prisikėlių“ neatsispyrė koncertų ar televizijos scenos traukai, numoję ranka į darbą Seime. Ką daro darbdavys, jeigu darbuotojas neatlieka jam skirtą darbą? Paprasčiausiai jį atleidžia. Piliečiams, deja, nesuteikta Seimo narių atšaukimo teisė. Vadinasi, balsuojant būtina gerai pagalvoti, kam patikime valdžią. Naujos asmenybės, už kurias balsuoja nusivylę rinkėjai, stebuklų nepadarys.

Kita vertus, atsinaujinimas būtinas kiekvienai partijai ir pačiam Seimui. Įsilieti į jo veiklą yra ilgas procesas. Žmonės palaipsniui susipažįsta su politine praktika aktyviai dalyvaudami partijos veikloje, dirbdami rinkimų komisijose, politikų padėjėjais, savivaldybių tarybose. Profesionalumas būtinas kiekviena me darbe. Ypač valstybės valdyme, kuris lemia kiekvieno asmens ir visos visuomenės gyvenimą.

Spalio 14 dieną rinksime ne tik Seimo narius. Kartu vyks referendumas dėl naujos atominės jėgainės statybos. Nedrįstu kategoriškai teigti, jog AE reikalinga ar nereikalinga. Energetinis savarankiškumas svarbus kiekvienai valstybei. Vis dėlto jis nebus visiškai garantuotas pastatant AE. Energetinių žaliavų elektrinei mes neturime, jas pirsime iš pagrindinės tiekėjos Rusijos, taigi, būsimi priklausomi. Visos pagamintos elektros energijos nesunaudosime. Parduoti galime tiems, kuriems trūksta ir, svarbiausia, su kuriais esame susieti perdavimo linijomis. Rusija ir Baltarusija nepirks, nes pačios mūsų pašonėje stato savas AE. Ar pirs Lenkija, kuri neskubasti perdavimo linijų ir abejoja dėl dalyvavimo AE statyboje? Sunku

pasakyti. Tikriausiai pirs Latvija ir Estija. Jeigu sulauks mūsų AE darbo pradžios ir jeigu skandinavai ar rusai nepasiūlys pigesnės energijos. Statyba kainuos brangiai. Lietuva neslepia, kad vienai tai būtų per didelė našta, todėl kviečia prisidėti Baltijos šalis, kurios kuo toliau tuo labiau abejoja būsimu bendradarbiavimu. Elektrinei pradėjus veikti, kreditoriai sieks susigrąžinti pinigus ir gauti pelną. Vadinasi, niekas negali garantuoti, kad mes, vartotojai, už elektrą mokėsime mažiau nei dabar. Be to, kainos rinkoje kinta visą laiką. Ne mažėdamos, bet didėdamos.

Ar daug prarasime, jei neturėsime AE? Ar kiekvienas mūsų pajuto didelius pokyčius, uždarius Ignalinos AE? Be elektros nesėdime. Ją perkame rinkoje. Svarbu, kad turėtume perdavimo linijas su daugeliu tiekėjų, galėtume rinktis kainą ir būtume apsaugoti nuo politizuotų netikėtumų.

Paraiškas dalyvauti rinkimuose pateikė 27 partijos, kurių sąrašuose apie du tūkstančiai kandidatų. Kartu atsirado naujų, jokios politinės patirties neturinčių partijų ir pretendentų. Naujokai ypač aršiai kritikuoja šalies politiką ir žada iš esmės ją keisti. Norint susigaudyti rinkimų kampanijos rimtų ir juokingų pažadų gausoje, reikia būti politiškai raštingam. Tai reiškia nuolat domėtis Seimo ir Vyriausybės darbu. Matyti ir trūkumus, ir atliktus būtiniausius darbus. Žinoti, kurie politikai dirba rimtai, o kurie daugiau laiko praleidžia, pavyzdžiui, TV šokių aikštelėse. Reikia atskirti grūdus nuo pelų – lengvabūdiškai nesusigundyti nerealiais pažadais. Atsisakymas balsuoti nėra pati geriausia protesto priemonė, nes balsuojantieji vis tiek kam nors atvers duris į valdžią.

Suprantamas nusivylimas, kai valdžia ne visada girdi žmonių balsą. Bet vieną kartą kas ketverius metus politikai tampa visiškai priklausomi nuo piliečių. Tokios progos negalima praleisti. Išsirinime į valdžią tuos, kuriais pasitikime. ■

Kriminalinės jėgos siekia įteisinti savo galią per rinkimus

Jolanta BIELSKIENĖ

Mūsų valstybėje kiekvienas pilietis turi teisę rinkti ir būti išrinktas. Deja, per kiekvieni rinkimus į politiką veržiasi ne patys etiškesniai, išmintingiausi ir daugiausia idėjų turintys bendrapiliečiai. O šiemet rinkimai pasižymės ypatinga kriminalinę istoriją turinčių politikų gausa. Bauginančiai daug teistų teisiamų partijų, lyderių ir netgi su kriminaliniais klanais susijusių politikų darinių pareiškė norą savo galią įtvirtinti per valdžią.

Priešrinkiminis periodas dažnai apibūdinamas tokiais žodžiais, kaip „įkarštis“, „aistros nerimsta“, „masės aitrinamos“ ir pan. Bet iš tiesų priešrinkiminė vasara Lietuvoje buvo vėsi, lietinga ir neaitrinama politiniais debatų. Politiniame lauke – visiškas idėjinis štilis. Deja,

tai nėra ypatingos gerovės (paprastai šalyse su aukščiausiu pragyvenimo lygiu ir mažiausia socialine atskirtimi dalyvavimas rinkimuose yra pasyvesnis) ar aukštos politinės kultūros simptomas.

Atrodo, kad šalis nuščiuvusi su baime laukė besirutuliojančių aferų atomazgos (violetinių „visuomenininkų“ aiškinimasis, kas labiau nepriklauso kokiam „neklauči“, Zuoko viešai ir paniekinančiai tariamas „TAIP“ politinės korupcijos įtvirtinimui, Uspaskicho sandėriai su konservatoriais kaip turgaus mainuose iškeičiant grėšiantį teismą į juodosios atominės projekto palaikymą.

Patyliukais vykstanti rinkimų kampanija savyje slepia didžiausią mūsų šalies skaudulį – įsitvirtinusių praktiką, kad per rinkimus svarbiausia papirkti, pagrasinti arba apgauti.

Su kiekvienais rinkimais mūsų piliečiams yra rodoma vis didesnė nepagarba – į rinkimų lauką metami politikai ir jų grupuotės yra vis primityvesnės, o apie politinio debato sofistifikaciją kalbėti atrodo tapo tiesiog nebepadoru. Kaip galime tikėtis rimtų diplomatinų pergalių, kai užsienio šalyse kuriami filmai apie klounų ir TV šoumenų valdomą šalį.

Už juodąją buhalteriją teisiama milijonieriaus valdoma partija viena ranka į ekranus rodo piliečiams didelę špygą, o kita ranka pilsto „labdaringą“ pigų alų darbininkų pamėgtuose alubariuose. Tiesa, dar ta partija aktyviai užsiima Lietuvos diskreditavimu pasaulio akyse, tik tam jai pritrūksta sofistikuotumo, aukštojo mokslo baigimo diplomo ir užsienio kalbų mokėjimo. Pačioje Lietuvoje niekas nekerta per tą įžūliai atkištą špygą, nes valdančiųjų politiniai-klaniniai interesai yra svarbiau už šalies garbę ir saugumą. Deja, belieka kliautis aukšta Europos Parlamento politine kultūra, kuri atsijos aferistų šmeižtus nuo tiesos. Bet kas paaškins piliečiams Lietuvoje, kad, balsuodami už šalį ir jos piliečius niekinančių darbininkų išnaudotoją, patys save įkalins kalėjime, kurio sargybiniai bus nusikaltėliai.

Politikos primityvėjimo problema nėra šalutinė, tai yra rimta grėsmė mūsų demokratijai, nes ne tik žlugdo parlamentinės diskusijos, įstatymų leidybos ir vykdomosios valdžios pajėgumus, bet ir niekina bei naikina pilietinę visuomenę. Kuo daugiau juodų jėgų nori būti teisėtai išrinktos, tuo mažiau lieka dorų ir sąžiningų piliečių, norinčių eiti balsuoti. ■

2012 m. Seimo rinkimuose dalyvauja 27 partijos. Vienmandatėse rinkimų apygardose buvo registruoti 996 kandidatai, iš jų – 31 išsikėlęs kandidatas. Daugiamandatėje apygardoje partijų sąrašuose yra 1896 kandidatai. Iš viso rinkimuose dalyvauja 1950 kandidatų. Tiek dar nebuvo nė per vienus rinkimus į Seimą. LSDP kandidatų sąrašė (Nr.8) daugiamandatėje apygardoje – 141 pavardė. Socialdemokratų kandidatuoja 71 vienmandatėje apygardoje.

Rinkimų vėjai dviejų dešimtmečių politikoje

Spalio 14 d. rinksime naują Seimą. „Ateikime prie balsadėžių visi ir išsirinkime valdžią patys“, girdime skatinant Prezidentę dalį Grybauskaitę. O kol kas prisiminkime, kaip valdžią rinkome per du atkurtos nepriklausomybės dešimtmečius.

Gediminas DUBONIKAS

Paskutiniai LTSR rinkimai, surengti 1990 m. vasario 24 d., buvo pirmieji LTSR rinkimai, kuriuose deputatas buvo renkamas iš kelių kandidatų. Alternatyviuose rinkimuose išrinkta Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 11 d. atkūrė nepriklausomą Lietuvą.

Rinkimai vyko 141 vienmandatėje rinkimų apygardoje. Buvo užregistruoti 472 kandidatai, iš jų 133 išrinkti Aukščiausiosios Tarybos deputatais. 1990 m. balandžio 7 d. iš 24 kandidatų išrinkti dar 7 apygardų deputatai, tik vienoje apygardoje rinkimai liko neįvykę. Joje rinkimai buvo surengti 1991 m. rugsėjo 15 d. Varžėsi du kandidatai.

Taigi, pusę amžiaus trukusį tarybinį laikotarpį keitė atgaunamos nepriklausomybės parlamentarizmo priešaušris, prasidėjo moderniojo Seimo epocha.

1992 m. rinkimai: kairiųjų pergalė ir sociologinių apklausų fiasko

Dabartinės Lietuvos Seimo rinkimų pradžia galima laikyti 1992 m. Po nepriklausomybės atkūrimo būtent šie rinkimai tapo mūsų parlamentarizmo tradicijos pagrindu. Politiniame gyvenime kaip grybai po lietaus pradėjo dygti įvairios partijos.

Prieš pirmuosius Seimo rinkimus buvo manoma, kad juos

nedidele persvara turėtų laimėti Lietuvos demokratinė darbo partija (LDDP), tačiau labai panašų palaikymą turėjo ir Lietuvos centro politikai, taip pat socialdemokratai (LSDP). Nedaug nuo jų turėjo atsilikti sąjūdiečiai.

Vis dėlto rinkimus milžiniška persvara laimėjo LDDP. Daugiamandatėje apygardoje ši partija gavo net 36 vietas. Antroje vietoje likusi Lietuvos sąjūdžio koalicija surinko 17 mandatų. Lietuvos krikščionių demokratų partijos, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos ir Lietuvos demokratų partijos jungtinis sąrašas laimėjo 10 mandatų, o LSDP gavo tik 5 vietas. Prieš rinkimus gerai atrodė Centro politikai daugiamandatėje nesurinko nė vieno mandato.

Tokie rezultatai buvo gana logiški. LDDP turėjo itin stiprų pirmininką, daug nuveikusį atskiriant nuo TSRS ir užsirekomendavusį kaip gerą vidaus politikos ekspertą. Be to, daug ką žavėjo ir A. Brazausko asmeninės savybės, jo paprastumas. Nemažai žmonių nusivylė ir anksčiau labai stipriai remtais sąjūdiečiais, ne visiems patiko ir dešiniųjų lyderio charizma. LSDP gan vidutiniškas pasirodymas – akivaizdus kairiųjų susiskaldymo rezultatas. O ir tokio ryškaus vadovo, koks buvo LDDP pirmininkas, socdemai neturėjo.

Itin prastas centristų rezultatas patvirtino, kad tai buvo laikas, kada

lietuviams reikėjo konkretumo, realių darbų ir požiūrio, galinčio kurti valstybę, o neapibrėžtomis nuostatomis besiremiantys centristai ko gero negalėjo patraukti visuomenės.

Dar viena įdomi tendencija – tai buvo politinio susiskaldymo periodas. Dešinieji turėjo dvi stiprias partijas (sąjūdiečių ir krikdemų-politinių kalinių bei tremtinių), kairieji taip pat (LDDP ir socialdemokratai).

1996 m. rinkimai: dešiniųjų renesansas

Vis dėlto kituose Seimo rinkimuose kairiųjų populiarumas gerokai sumažėjo. Valstybėje vyravusios socioekonominės problemos paskatino rinkėjus atsisukti į kitą politinę pusę – dešiniuosius. Įtakos turėjo žmonių bauginimo taktika, kad kairieji gali pasukti valstybę atgal. Konservatoriai nuolat pabrėždavo Rusijos pavojus, vis dar stiprios buvo antirusiškos nuotaikos.

Taigi, 1996 m. valdžią gavo Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai). Jie daugiamandatėje laimėjo net 33 vietas. Ir antrą vietą užėmė dešinieji: Lietuvos krikščionių demokratų partija surinko 11 mandatų. Trečia liko LDDP – jai teko 10 vietų Seime. Lietuvos centro sąjunga surinko 9, o LSDP – 7 mandatus.

Po šių rinkimų politologai pradėjo kalbėti apie politinės švytu-

klės tendencijas. Tai reiškia, kad valdžioje buvusius keičia jų politiniai oponentai. Atrodo, kad tokia sistema buvo visai logiška, bent jau iki 2000 m.

Būtent 2000 m. rinkimai buvo naujas etapas Lietuvos politiniame gyvenime. Pradėjo ryškėti naujos partijos ir žmonių požiūris į politikos naujokų pažadus.

2000 m. rinkimai: naujų partijų fenomenas ir bendradarbiavimo pradžia

2000 m. Seimo rinkimai jau buvo visiškai kitokie nei prieš kelerius metus. Lietuva skaičiavo pirmą nepriklausomybės dešimtmetį, situacija šalyje buvo stabilesnė. Rinkėjai buvo viliojami naujomis idėjomis ir rinkimų technologijomis. Vis labiau įsitvirtino politinė reklama, įvairios akcijos.

Be to, gerokai pasikeitė situacija politiniame kontekste. Kairieji pradėjo vienytis ir tai itin sustiprino jų pozicijas. Atsirado naujų partijų fenomenas. Susikūrusi Naujoji sąjunga (NS, socialliberalai) tapo itin populiaru savo pilietinėmis akcijomis. Žmones traukė nauja, neva nesukompromitavusi partija. Įtakos turėjo ir tradicinių dešiniųjų ir kairiųjų padarytos klaidos (privatizavimas ir pan.). Labai sustiprėjo liberalai. Tradiciškai visame pasaulyje stambiojo ir vidutinio verslo interesams atstovaujanti ideologija mūsų šalyje sugebėjo pritraukti daug centristinių pažiūrų rinkėjų.

Susilpnėjo buvusio sąjūdžio branduolio – konservatorių pozicijos. Tuo metu dešinieji dar buvo gerokai susiskaldę, o ir įvairūs skandalai, susiję su naftos ir telekomunikacijų sferos privatizavimu, didino žmonių nepasitenkinimą jais.

Taigi, rinkimuose geriausiai pasirodė kairieji. A. Brazausko socialdemokratinė koalicija daugiamandatėje apygardoje surinko 31,08 proc. balsų ir gavo 28 mandatus. Socialliberalai liko antroje vietoje: surinkę 19,64 balsų jie gavo 18 vietų Seime. Lietuvos liberalų sąjunga liko trečia (17,25proc.

balsų). Tėvynės sąjungai teko 8,62 proc. balsų, ji gavo 8 mandatus. Kitos partijos neperkopė būtino 5 proc. barjero, todėl galėjo tenkintis tik vienmandatėse apygardose laimėtomis pozicijomis.

Šie rinkimai iškėlė naujus lyderius. Be tradicinių politikos titanų – V. Landsbergio ir A. Brazausko, vis labiau populiarėjo A. Paulausko bei R. Pakso įvaizdžiai.

2004 m. rinkimai: dar viena nauja partija

2004 m. Seimo rinkimuose vyravo 2000 m. fenomenas – naujos partijos, dažnai neturinčios ideologinio pagrindo, sugebėjo patraukti rinkėjus. 2000 m. rinkimuose tokia nauja partija, skelbusi, kad „senieji politikai galutinai susikompromitavo“, buvo Naujoji sąjunga, o 2004 m. į areną išėjo Darbo partija.

Ji (daugiamandatėje ir vienmandatėje apygardoje) surinko 28,4 proc. rinkėjų balsų ir gavo 39 mandatus. Algirdo Brazausko ir Artūro Paulausko koalicija „Už darbą Lietuvai“ surinko 20,7 proc. balsų ir laimėjo 31 mandatą. Tėvynės sąjunga liko trečia (14,6 proc.) su 25 mandatais.

Šiuose rinkimuose išryškėjo ir R. Pakso charizma. Jo vadovaujama koalicija „Už tvarką ir teisingumą“ surinko 11,4 proc. balsų ir turėjo 11 pozicijų Seime. Liberalų ir centro sąjunga gavo 10 mandatų. Krikščionių konservatorių socialinė sąjunga ir Lietuvos krikščionys demokratai mandatų neturėjo.

Taigi, naujos partijos koziris vėl suveikė. Be to, šiuose rinkimuose kairiųjų pozicijos buvo išties stiprios. Susivieniję LSDP ir LDDP bendradarbiavo su centro kairės ideologijai atstovavusia A. Paulausko Naująja sąjunga. Tai įgalino užimti antrą vietą ir aplenkti konservatorius. Dešiniųjų pozicijas silpnino net dvi krikščionių partijos (Krikščionių konservatorių socialinė sąjunga ir Lietuvos krikščionys demokratai). Būtent po šių rinkimų nemažai Krikščionių demokratų partijos narių nutarė jungtis

prie konservatorių ir taip gerokai sustiprino šios partijos branduolį.

2008 m. rinkimai: juokas pro ašaras

2008 m. rinkimai trečią kartą patvirtino, kad Lietuvos rinkėjai ypač mėgsta naujus politikus. A. Valinsko vadovaujama Tautos prisikėlimo partija (TPP), kurios gretose buvo įvairios pramogų pasaulio žvaigždės ir žvaigždutės, nušlavė daugumą tradicinių partijų. Pažvelgę į daugiamandatės apygardos rezultatus, matome, kad Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai laimėjo 18 vietų. Tautos prisikėlimo partija liko antra su 13 mandatų.

LSDP laimėjo 10 vietų, Koalicija „Darbo partija plius jaunimas“ gavo 8 mandatus. Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis daugiamandatėje pelnė 5 mandatus, tiek pat – Liberalų ir centro sąjunga.

A. Valinsko vadovaujamos partijos rezultatai nustebino net visko mačiusius analitikus. TPP rinkimų šūkis, kuriame buvo teigiama, kad su šiais politikais nebus neliūdna, pasitvirtino. Partijos nariai nuolat įsiveldavo į skandalus, pati TPP skilo, o itin populiariu kadaise laikytas A. Valinskas papildė nemėgstamiausių politikų gretas.

Artėja nauji rinkimai. Šiomet naujas partijas papildė visuomeniniai judėjimai. Vis dėlto neatrodo, kad fenomenas pasikartos. Žmonės nusivylė naujais „gelbėtojais“. Todėl galima spėti, kad rinkimuose dominuos tradicinės politinės partijos, o politikos naujokai nesužibės, nors ir gali gerai pasirodyti vienmandatėse apygardose.

Taigi, nauja Lietuvos parlamentarizmo epocha skaičiuoja du dešimtmečius. Per tą laiką pakilo politikos lygis. Galime tikėtis, kad rinkėjai taip pat tobulėja, laikui bėgant jie vis labiau supranta, kad reikia balsuoti ne už abstraktius pažadus, o už konkrečius darbus ir vieno ar kito politiko kompetenciją. ■

Grąžinkime žmones Lietuvai, o Lietuvą - žmonėms!

Ne tik skambiais šūkiu, bet ir realiais darbais – parengtais konkrečiais įstatymų projektais – rinkimus pasitinka Lietuvos socialdemokratų partija. Jos pirmininkas Algirdas Butkevičius tikisi, jog rinkėjai pademonstruos savo pasitikėjimą kairiaisiais ir socialdemokratai gaus apie trečdalį Seimo mandatų. „Mūsų rinkimų sąrašė laiko ir darbų patikrinti žmonės, savo sričių profesionalai, turintys partijos bičiulių bei visuomenės palaikymą“, – rugpjūčio pabaigoje vykusioje LSDP konferencijoje kalbėjo partijos lyderis A. Butkevičius.

Evelina BUTKUTĖ-LAZDAUSKIENĖ

Krizė išgrynino požiūrius

Pasak A. Butkevičiaus, LSDP rinkimų sąrašas – tai ne atsitiktinių, konjunktūriškai nusiteikusių žmonių kompanija, susibūrusi tik tam, kad pakliūtų į Seimą.

„Ne paslaptis, kad artėjančiuose Seimo rinkimuose bus ir tokių sąrašų. Mūsų kandidatams socialdemokratų pamatinės vertybės – pagarba žmogaus teisėms, socialinis teisingumas, galimybių lygybė ir visuomenę telkiantis solidarumas – nėra tušti žodžiai. Tai įsipareigojimas Lietuvos žmonėms“, – sakė A. Butkevičius.

LSDP lyderis nevenė argumentuotos kritikos dabartinei valdančiajai koalicijai, ypač dėl ideologinių dalykų. A. Butkevičius nesutinka su nuomone, jog tradicinės ideologijos nebėra gyvybingos, praradusios savo galią aiškinti ir įtikinti. Neva pasaulis jau išžengęs į poideologinę erą, kurioje interesas svarbesnis už principą, rinka ir vartojimas labiau vertinami nei vertybės ir pasaulėžiūra.

„Pastaruoju metu apie „ideologijos pabaigą“ šneka tie, kurie mėgina sąmoningai ištrinti skirtumus tarp kairės ir dešinės, darbo ir kapitalo, socializmo ir konservatizmo“, – mano A. Butkevičius.

– Brukama „ideologijos pabaigos“ ideologija yra paranki ne tik neoliberalams, stabmeldiškai garbinantiems gaivališkas rinkos jėgas, bet ir beatodairiškam populizmui, besiveržiančiam į valdžią per manipuliacijas, totalinį nihilizmą, viešųjų ryšių akcijas. Prieš rinkimus ypač suaktyvėja radikaliosios jėgos. Mes regime gausybę senų ir naujų partijų bei vadukų, siekiančių pasinaudoti proga ir mobilizuoti aplink save šalininkus. Naujos protesto formos ir judėjimai, neturėdami idėjų, nesijungia į ideologiškai nuoseklius kitokios ir geresnės visuomenės projektus“.

Globalinė finansinė ekonominė krizė sukėlė daug problemų, tačiau mažiausiai vienu atžvilgiu ji išgrynino situaciją. Neoliberalus mitas esą viską gali išspręsti rinka ir technologinės manipuliacijos, žlugo. Didėjant prarajai tarp turtingųjų ir vargšų, vis didesnė visuomenės dalis suvokia, kad žmonijai būtina iš esmės keistis ir įgyvendinti solidarumo, teisingumo ir lygybės idealus. Daugelis ekspertų, apžvalgininkų tvirtina, kad liberalaus ekonomikos modelio krizės akivaizdoje (ir ne tik Europoje) socialdemokratinės vertybės sugrįžta. Vėl pradėdami vertinti ne šiaip sėkmingo įvaizdžio žmonės, o tie, kurie profesionaliai išmano, kuriais galima pasitikėti, kurie rimtai pasiryžę dirbti visuomenei.

LSDP lyderis tiki, jog rinkėjai sugebės atskirti pelus nuo grūdų, nes rinkimų akivaizdoje politinė situacija tampa dar labiau komplikauta.

„Aštrėja polemika, naudojamos juodosios technologijos, kuriomis nesibodi ir tie, kurie garsiausiai postringauja apie vertybes ir švartų rankų politiką. Tai rodo ir paviešinta dešiniųjų rinkimų kampanijos strategija, pagrįsta ne valstybės valdymo idėjomis, o tiesos iškrypymu siekiant paveikti rinkėją. Kai tokias strategijas kuria valdantieji, ar verta stebėtis rinkimų kovoje dalyvaujančių kitų labai margos reputacijos politinių jėgų elgesiu?“, – retoriškai klausė partijos lyderis.

Ar ekonominė situacija pakito?

Kalbėdamas apie bendrą ekonominę šalies padėtį A. Butkevičius netrykšta optimizmu. Jo nuomone, situacija išlieka sudėtinga, nes bendras užsienio paklausos mažėjimas toliau menkina eksporto ir pramonės gamybos mastą. Eiliniai Lietuvos gyventojai netiki „atsigaunančia“ ekonomika, nes jų kišenėse tebešvilpauja vėjai, o šalyje klesti nebaudžiamumas, korupcija ir protekcionizmas.

„Manau, teisūs yra tvirtinantieji, kad pagal 2009-2011 metų skolinimosi tempus (kai pasiskolinti beveik dvejų metų valstybės biu-

džetai) smarkiai aplenkė net ant bankroto slenksčio atsidūrusias pietines ES valstybes. Palyginti su 2008 metais, valstybės skola išaugo 2,92 karto ir jau artėja prie 51 mlrd. litų. Lietuvą nuo finansinės griūtės išgelbėjo tik nedidelės ankstesnio laikotarpio (kai šalis buvo valdoma socialdemokratų) skolos. Kaip taikliai pastebėjo ekonomikos apžvalgininkai, ši Vyriausybė per beveik ketverius metus sugebėjo praskolinti penkias atominės elektrines, arba dešimt suskystintų gamtinių dujų terminalų“, – apie augančią valstybės skolą kalbėjo politikas.

Nedžiugina ir smulkaus bei vidutinio verslo situacija: išaugę mokesčiai, paini jų surinkimo sistema,

panaikintos PVM lengvatos ženkliai pablogino verslininkų padėtį.

„Vienas iš socialdemokratų prioritetų – peržiūrėti smulkiojo ir vidutinio verslo apmokestinimo tarifus bei sudaryti tinkamas sąlygas jam įsikurti ir egzistuoti“, – teigė A. Butkevičius.

Socialdemokratai žada daugiau dėmesio skirti probleminiams regionams bei savivaldybėms visų pirma sprendžiant socialinius ir bedarbystės klausimus, kaimo politikoje remti ne atsisakymą ūkininkauti, o skatinti galutinio produkto gamybą ir tuo tikslu peržiūrėti išmokų skyrimo tvarką. Švietimo srityje socialdemokratai sūlo įteisinti valstybės užsakymo

principą valstybei reikalingų specialistų rengimui, garantuoti pagal valstybės užsakymą gerai besimokantiems studentams nemokamą mokslą. „Dabar kurpiamos vizijos, kaip sujungti egzistuojančius universitetus, ginčijamasi, kas ir kaip turėtų jiems vadovauti. Ir regis mažiausiai rūpi, kas jose moko, ko juose mokoma ir kas už tai sumoka“, – sako A. Butkevičius. Pasak jo, labai svarbu maksimaliai išsaugoti mokyklas kaimo vietovėse, šiuos kultūros bei švietimo židinius kaimo bendruomenėms.

LSDP pirmininkas atkreipia dėmesį į kultūros reikšmę valstybės gyvenime. „Ilgalaikės strategijos požiūriu kultūra yra pamatinis

Socialdemokratai siunčia žinią Lietuvos žmonėms

V. Šereikos nuotr.

► dalykas. Tai pagrindas, ant kurio stovi ekonomika, politika, visas visuomeninis ir privatus gyvenimas. Mes ne tik visokeriopai plėtosime tradicinę ir šiuolaikinę kultūrą bei meną, kūrybines industrijas, tinkamai saugosime šalies kultūros paveldą, bet ir sudarysime palankesnes sąlygas kiekvienam asmeniui dalyvauti kultūriniame gyvenime bei ugdyti kūrybinius gebėjimus, taikydami ekonominio skatinimo svertus, investuodami į kultūros objektų infrastruktūrą, – teigia A. Butkevičius.

Energetikos srityje daugiau klausimų, negu atsakymų

Socialdemokratų konferencijoje patvirtinta partijos rinkimų programa byloja apie tai, jog kairieji pasirengę dirbti ir konkrečiomis priemonėmis keisti ekonominę šalies padėtį. Jie tikisi pokyčių skatinami ekonomiką, stimuliuodami gamybą, išsaugodami ir kurdami naujas darbo vietas, kiek įmanoma didindami pajamas, racionaliau ir efektyviau naudodami ES paramos lėšas.

„Vadinu tai „protinga politika“, kuri numato išmintingą gaunamos paramos panaudojimą, leidžiančią ne tik ekonomikai vos ne vos išsilaikyti, bet ir skatina jos augimą. Tačiau norint skatinti ekonomiką, pirmiausia būtina ieškoti kelių, kaip sumažinti energetinių resursų sąnaudas. Energetika – raktas ekonomikai augti“, – mano A. Butkevičius.

Kalbėdamas apie atominę energetiką partijos lyderis priminė buldozeriu valdančiųjų „stumiamus“ energetikos projektus. Šiuo metu dešinieji elgiasi taip, tarsi jie vieninteliai valstybėje būtų suinteresuoti Lietuvos energetine nepriklausomybe. Demagogiškai tvirtinama, kad visa reikalinga informacija apie Visagino atominės elektrinės projektą Lietuvos žmonėms yra prieinama viešai, tačiau

iš tiesų taip nėra. Jos nepakanka adekvačiai suvokti situaciją ir suformuoti atsakingą poziciją. Jos nepakanka ne tik visuomenei, bet ir galimiems mūsų partneriams. Iki šiol neapsisprendusios Latvija ir Estija. Ir taip greičiausiai yra dėl to, kad neatsakytų klausimų yra kur kas daugiau, negu atsakymų.

„Mes nesame prieš atominę energetiką. Bet tokiu būdu „stumti“ itin svarbų projektą mūsų valstybei, jos žmonėms, jų vaikams ir vaikaičiams, yra nusikaltimas. Atskiro įvertinimo reikalauja valdančiųjų neigiamas požiūris į referendumą, Lietuvos žmonių teisę ir konstitucinę pareigą dalyvauti sprendžiant gyvybiškai svarbius mūsų valstybės klausimus“, – teigė LSDP vadovas.

Patrauklus gyventojams renovacijos modelis

Šiandien vienas didžiausių galvos skausmų Lietuvos gyventojams – milžiniškais tempais augančios šildymo kainos. Socialdemokratų įsitikinimu, siekiant mažinti kainas, didelės įtakos turėtų energijos suvartojimo mažinimas. Tai įmanoma tik įgyvendinus daugiabučių renovacijos programą. LSDP frakcija Seime jau įregistravo naują daugiabučių renovacijos projektą. „Renovaciją išjudinsime taikydami šalies gyventojams patrauklų modelį, kai valstybė (jos įgaliota institucija) perimtų riziką, priežiūrą ir būtų sukurta tokia sistema, kad būsto savininkams tiesiogiai nereikėtų prisiimti kreditinių įsipareigojimų“, – sako A. Butkevičius.

Tačiau to nepakanka, būtina ir šilumos ūkio pertvarka. Anot LSDP pirmininko, tuose miestuose, kur šildymo kaina didesnė už vidutinę šalyje, būtina įrengti kogeneracines jėgaines, pereiti prie šildymo biokuru. „Taigi minėtos priemonės leistų radikaliai sumažinti naudojamų dujų kiekį, finansinę naštą gyventojams, kurtų darbo vietas,

didintų vidaus vartojimą, skatintų statybinės pramonės plėtrą, mažintų gaunančiųjų kompensacijas skaičių“, – įsitikinęs LSDP lyderis.

Socialdemokratai mano, jog keisti reikia ne detales, atskirus dalykus, o visą ilgalaikę strategiją.

Būtina solidarumo politika

„Esame realistai ir suprantame, kad viena vienintelė politinė jėga, be politinių partnerių, ko gero, sunkiai gali išvesti šalį iš krizės, – sako A. Butkevičius. – Tai geriausiai parodė konservatorių pavyzdys. Neįsprendami jokio poreikio diskutuoti su politiniais partneriais, konservatoriai nesistengė šnekėtis ir su visuomene, aiškinti žmonėms savo sprendimų, vienaip ar kitaip palieчанčių didžiąją visuomenės dalį. Todėl jų politika dabar neturi nei visuomenės palaikymo, nei pasitikėjimo“. Pasak A. Butkevičiaus, Lietuvai dabar reikia ne vienintelės partijos „gelbėtojos“, ne „muilo operos“ politikų, keliančių per televizijos laidas, o socialiai atsakingos, didžiajai visuomenės daliai atstovaujančios politinės jėgos. Jėgos, pajėgios atkurti visuomenės pasitikėjimą valstybės institucijomis, pačia politika, pasirengusios telkti bendram darbui net politinius oponentus. Kai visuomenėje vis labiau ryškėja bendradarbiavimo ir pasitikėjimo deficitas, būtina solidarumo, teisingumo, lygybės idealus įgyvendinanti politika. Būtent tokią politiką vykdyti LSDP ir yra įsipareigojusi savo programoje.

„Prieš rinkimus nesijungiamo su jokiais politinėmis jėgomis, einame vieni, nes jaučiamės stiprūs“, – teigia A. Butkevičius. – Kartu esame atviri konstruktyviam bendradarbiavimui su politinėmis jėgomis, kurioms per rinkimus pasitikėjimą išreikš Lietuvos piliečiai. Mes siekiame grąžinti žmones Lietuvai, o Lietuvą – žmonėms“. ■

Svarbiausia ne taupymas, o socialinės vertybės

Europos Parlamento Socialistų ir demokratų frakcija mano, kad taupymo priemonės krizei įveikti, prastumtos ES dešiniojo sparno lyderių, sukėlė gilią recesiją ir socialinį neteisingumą bei yra antiproduktyvios ekonomikos ir biudžeto prasme. Tai pabrėžė frakcijos pirmininkas Hanes Svoboda (Hannes Swoboda), lankydamasis Lietuvoje rugsėjo 6-7 d. Jis susitiko su Socialdemokratų partijos frakcijos Seime nariais, skaitė paskaitą Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute.

H. Svoboda pasidalino mintimis apie esamą ekonominę ir politinę padėtį Europoje, finansinių problemų sprendimo būdus, emigracijos, nedarbo problemas.

H. Svoboda teigė, kad taupymo politika pralaimėjo. Darosi vis aiškiau, kad viešojo ir privataus sektoriaus biudžetų mažinimai negali išspręsti esamos krizės. Būtinai tvarios ekonomikos stimuliuojimo ir darbo vietų kūrimo priemonės. Reikalingos reformos. Ir jos turi būti socialiai subalansuotos ir pagarbios žmonėms. „Matome per daug taupymo ir per mažai socialinės apsaugos, ypač kai kalbame žmones, kurie labiausiai nukentėjo, – apie pensininkus, minimalius atlyginimus gaunančius darbuotojus“, – sakė H. Svoboda. – Turime palaipsniui nusigręžti nuo vien taupymo politikos, kuri ES valstybes veda prie ekonomikos traukimosi. EP socialdemokratai nuosekliai ir tvirtai laikosi principo stimuliuoti ekonomiką – pradėdami nuo finansinių transakcijų mokesčio, kovos su mokesčių rojais, euro obligacijų įvedimo, baigiant Europos centri-

H. Svoboda (viduryje) su LSDP pirmininku A. Butkevičiumi ir Seimo frakcijos vadovu I. Šiaulienė. *V. Šereikos nuotr.*

nio banko vaidmens didinimu.

H. Svoboda sakė, kad „nedarbas, ypač jaunimo, tapo nebe tik ES valstybių, bet visos ES problema. Jauni žmonės yra nusivylę savo ekonominėmis ir socialinėmis galimybėmis šiandien. Kai žmonės yra tokioje būsenoje, jie turi tendenciją balsuoti už kraštutines dešines partijas. Mūsų užduotis yra kovoti su šia pavojinga balsavimo perspektyva“.

Palietus reikšmingą Lietuvai Ignalinos atominės elektrinės (IAE) uždarymo finansavimo klausimą, H. Svoboda patikino, kad EP socialdemokratų frakcija palaiko Lietuvą ir mano, jog reikia siekti, kad atominės jėgaines uždarymui būtų skirta tiek lėšų, kiek buvo sutarta ir reikalinga.

„Mano šalyje – Austrijoje – žmonės jautriai vertina branduolinię energetiką. Mes statėme atominę jėgaines, vėliau jų statybas sustabdėme. Turime elektrinę, kuri niekada nebuvo paleista, bet naudojama kaip mokymo centras. Jei manote, kad neuždaryta IAE nėra pakankamai saugi, tai tampa ne tik Lietuvos

problema, bet visos Europos. Aš esu už pakankamą finansavimą ir mūsų frakcija EP yra prieš bet kokius finansavimo sumažinimus“. Paklaustas apie naujos atominės elektrinės statybos reikalingumą austras H. Svoboda buvo diplomatiškas: „Aš už saugią atominę energetiką“.

Linkėdamas Lietuvos socialdemokratams sėkmės Seimo rinkimuose, H. Svoboda sakė esąs optimistas. „Svarbu, jog socialdemokratai turėtų reikšmingą įtaką Vyriausybėje ir galėtų svariau prisidėti prie socialinės Europos kūrimo, kurioje klestėtų ne finansinės vertybės. Rinkimai Lietuvoje yra svarbūs ne tik jums, bet ir Europai, nes mums reikia visų valstybių ir visų socialdemokratų bendrų jėgų. Europai reikia naujos krypties. Pirminė suvienytos Europos vizija – palaikyti taiką tarp tautų, be abejo, išlieka. Bet šiandien tikrasis iššūkis yra teisingumo visuomenėje užtikrinimas“, sakė H. Svoboda. ■

Seimas be Česlovo Juršėno? Sunku įsivaizduoti

Justas Vincas PALECKIS

Europos Parlamento narys

Rašydamas apie keliones po Lietuvą paprastai prisimenu ir pokalbius savo „sociologinėje laboratorijoje ant ratų“. Taip vadinu pašnekėsius automobilyje, kai plentuose stabtelius ties „balsuojančiais“ ir pavežu jus tiek, kiek mums pakeliui.

Šios vasaros pabaigoje, važiuodamas iš Klaipėdos lyjant stipriam lietuvi, sustojau ties dviem merginomis. Už poros šimtų metrų stypso peršlapęs vyrukas – paėmėm ir jį. Dar kiek toliau ranką kelia vyresnio amžiaus moteriškė. Šalia manęs sėdi žmona Laima, o visos trys vietos ant užpakalinės sėdynės užimtos. Bet vis dėlto klausiu: „Gal paimam?“ Viena mergina labai ryžtingai palaiko: „Būtinai! Pasispausim ir sutilpsim.“

Kai išaiškėjo, kad visa ketveriukė mirko po lietum vos ne valandą, nesigailėjau dėl nedidelio kelių taisyklių pažeidimo. Juolab, kad pasikalbėjome įdomiai. Mergina, parėmusi mano pasiūlymą sustoti, dirbanti Norvegijoje, ten priklausanti religinei bendruomenei, Biblijos žinovė. Bet šįkart kalba ne apie tai. Kai prašnekome apie artėjančius rinkimus, tikrai toji ryžtingoji mergina sakė eisianti balsuoti. O pagyvenusi moteriškė rėžė: „Jau seniai neinu ir neisiu. Paskutinį kartą balsavau prieš 20 metų, kai rinkom Brazauską. Bet dabar Seime sėdi vieni vaikai ir sukčiai.“

„Na, o kaip Česlovas Juršėnas? – paklausiau. – Argi ir jis toksai?“ Moteriškė nesuabejojo: „Ne, jis ne toks. Už jį tikrai balsuočiau.“

Toji žemaitė, jeigu ieškotų Č. Juršėno kandidatų į Seimą sąrašė,

deja, jo neras. Ir kiek mes visi įtinėjome Česlovą, kad jis privalėtų kandidatuoti, patraukti papildomai balsų socialdemokratų sąrašui... Jeigu jis jaučiasi pavargęs ir nori kiek laisvesnio gyvenimo, galima juk po metų ar net po pusmečio iš Seimo pasitraukti, o į jo vietą ateitų kitas socialdemokratas pagal sąrašą. Pagaliau pagerintų jau ir taip nesumušamą Lietuvos istorijoje rekordą – šeštas iš eilės nuo pat pradžių išrinkimas į Seimą. Bet Česlovas liko nepalenkiamas. Tai dar vienas štrichas jo politiniam portretui – būti garbingam su rinkėjais, su pažadais.

Kai dėl portretų ir ypač karikatūrų, tai garsioji karikatūrų paroda Seimo pirmininko pavaduotojo kabinete dabar vėl pasipildo naujais eksponatais. Juk žinia apie pasitraukimą iš politikos, kai dar ir jėgų yra, ir žmonių pripažinimas, patraukė žiniasklaidos dėmesį. Č. Juršėnas, beje, vienintelis, ko gero, mūsų politikas, kuris neišgyvendavo, o geraširdiškai nusišypsodavo, išvydęs net įžeidžiančias karikatūras laikraščiuose ar žurnaluose. Atvirkščiai – surinko visas ir sudėjo į knygelę „Juršėnas ant Seimo šieno“, turėjusią didelį pasisekimą. Česlovas pasakojo, kaip apstulbdavo parlamentarai iš diktatoriškai valdomų valstybių, įžengę į Seimo pirmininko kabinetą ir pamatę sukarikatūrintus jo bruožus piešiniuose – jų šalyse tokie dalykai neįsivaizduojami... Česlovas su tokia pat geraširdiška šypsena dabar pasakoja apie savo garsiuosius dvejus akinius, sudaužytus prieš 20 metų. Bet tada... Ne juokai rūpėjo, kai žmogus su savo nuomone at-

sidurdavo įtūžusių vieno politikos gerbėjų apsuptyje.

Su Česlovu Juršėnu artimiau susipažinome prieš 30 metų. Ir prieš tai buvau girdėjęs jo drąsius ir tikslius tiems laikams komentarus per radiją ir televiziją. O ypač mane nustebino jo knyga „Tarptautininko žinynas“. Tuomet domėjausi informacine literatūra apie įvairias šalis, politikus, turėjau sukaukęs nemažą tokių knygų rinkinį rusų, anglų, vokiečių kalbomis. Bet drąsiai galiu tvirtinti, kad tas pirmasis tokio pobūdžio lietuviškas žinynas buvo informatyvesnis, išradingiau parašytas, negu užsienietiški.

Daug teko bendradarbiauti su Česlovu atgimimo metais ir ypač tada, kai abu buvome išrinkti į Aukščiausiąją Tarybą, kuri, burtininko lazdelei mostelėjus, po penkerių metų virto Atkuriamuoju Seimu. Česlovo giminės, Ignalinos krašto žmonės, 1990 m. išrinkę jį į Lietuvos parlamentą (pirmąjį laisvai rinktą po 64 metų pertraukos, nuo pat 1926-ųjų) padarė mūsų parlamentarizmui didelę paslaugą. Nėra Lietuvoje kito žmogaus, kuris tiek tiksliai žinotų parlamentines procedūras, įvairių šalių konstitucijas ir, žinoma, taip meistriškai, nešališkai mokėtų vesti Seimo posėdžius.

Gerai prisimenu susitikimą su kultūros, mokslo žmonėmis, kurį tuomet, 1990 metais, nepriklausomos LKP CK būstinėje surengė Algirdas Brazauskas. Česlovas sakė, kad mūsų partijos, tampančios socialdemokratine, pagrindinis tikslas yra „nušluostyti ašarą, padėti žmogui, kuriam sunku“. Kai partija žengė dar vieną žingsnį socialdemokratine kryptimi ir tapo Demo-

Č. Juršėnas daug nusipelnęs ir gimtajam Ignalinos kraštui. Nuotraukoje kartu su Ignalinos rajono meru B. Rope.

kratine darbo partija, Č. Juršėnas palaikė Mindaugo Stakvilevičiaus pastangas įkurti joje komunistų frakciją – reikia neatstumti žmonių, kurių tas pavadinimas neatbaido. Be to, Česlovas pasirodė visiškai teisingas, numatydamas: „kaip be pasivadintume, vis tiek oponentai mus negailestingai keiks...“.

Dar 1989 m. XX LKP suvažiavime buvo priimta istoriko Liudo Truskos parengta aštri ir skausminga rezoliucija apie Lietuvos komunistų partijos klaidas ir nusikaltimus – tarsi kolektyvinė partijos narių atgaila. Č. Juršėnas – ko gero, vienintelis iš mūsų – atliko dar vieną, asmenišką išpažintį. 1995 m. Seime jis sakė: „Daugiau kaip 20 metų aš buvau Lietuvos komunistų partijos narys. Jaučiu moralinę atsakomybę už tuos, kurie partijos vardu darė nusikaltimus tautai ir Lietuvos valstybei. Todėl šiandien noriu atsipašyti visų tų Lietuvos žmonių, kurie tais sunkiais laikais buvo persekiojami, tremiami, nuskurdinti“.

Būčiau neatviras, jeigu nepaminėčiau epizodo, kai Česlovas, kaip ir kiti bendražygiai, smarkiai nepritarė vienam mano politiniam žingsniui. 1992 m. liepą perėjau į Socialdemokratų partiją. Motyvų buvo daug, bet pagrindinis: jeigu jau socialdemokratai kviečia mane su mano biografija, su mano Tėvo

būtom ir nebūtom nuodėmėm, tai toji partija nėra dogmatiškai antikomunistinė, suartėjimas tarp LSDP ir LDDP įmanomas. Česlovas tuomet kietokai tarė: „Aš mokėsiu pakomentuoti tą tavo žingsnį“. Tuo metu nei jis, nei aš neįtarėme, kad praeis aštuoneri metai ir šios partijos ne tik suartės, bet ir susijungs. Ir tai atsitiks kaip tik tuomet, kai LDDP vadovaus Č. Juršėnas (o LSDP – Vytenis Andriukaitis). Tačiau ir tuomet, kai dešimtojo dešimtmečio pradžioje atsidūrėme skirtingose, tada tarpusavyje konkuruojančiose partijose, mūsų asmeniškai santykiai išliko geri.

Per daugelį metų įpratau: patogiausia diena susitikti su Česlovu ilgesniam pokalbiui – šeštadienis ar sekmadienis. Darbo dienom jis paprastai būna užimtas nuo ryto iki vakaro. O artimiausi jo aplinkos žmonės ir draugai žino, kad savaitgalyje Seimo pastato trečiojo aukšto languose, išeinančiuose į fontano pusę, rudenį ar žiemą būtinai užsieds šviesa. Prisipažinsiu, kad tiesiog traukia užėti pas jį, neskuabant pasikalbėti apie darbo reikalus, pasidalinti naujienomis. Česlovui darbas – ne sunki pareiga, o malonumas – kaip kad nusipirkti gėlių ir įteikti Gedimino prospekte nepažįstamoms moterims.

Atsisveikinęs su didžiąja poli-

tika, žinau, Česlovui nė kiek nebus nuobodu. Darbų jis vėl turės per akis. Pats būdamas „vaikščiojančia enciklopedija“, jis dar daugiau dėmesio galės skirti darbui enciklopedijų leidimo instituto redakcinėje taryboje. Neabejoju, kad jį graibstys ir televizijos, ir radijo komentarams. Seniai jau laukia savo valandos, tikiuosi, antroji, visiškai naujai rengiama „Tarptautininko žinyno“ laida, kuri vėl turėtų tapti bestselleriu. Labai patarčiau Česlovui sėsti prie memuarų, bet, spėčiau, jį ne mažiau trauktų rašiniai ar knygos apie Lietuvos parlamentarizmo tradicijas, įvairių konstitucijų palyginimai. Su Česlovu, be abejo, norės pasitarti ir užsienio valstybių diplomatai, ir Seimo vadovybė bei jo nariai, ir, svarbiausia, bendražygiai iš Socialdemokratų partijos. Č. Juršėną juk išrinkome mūsų partijos garbės pirmininku, žinodami, kad jis pasižymės ne sėdėjimu prezidiumuose, o energinga veikla, idėjomis.

Žinoma, netrukus galės lengviau atsidusti žmona Jadvyga, dažniau matydama jį namuose. Apsidžiaugs sūnus Saulius – fizikos profesorius ir anūkas Juras, jau pasiekęs aukštųjų tarptautinėje firmoje (Lietuvoje, ne kur užsienyje). Česlovas surasdavo laiko nuolatiniam ir gražiam bendravimui su abiem ir būdamas labai užimtas.

Dar nepaminėjau neįveikiamosios šachmatų traukos. Dalyvaudamas pasauliniame mėgėjų turnyre ir užimdamas neblogas pozicijas, dabar Česlovas, neabejoju, kils dar aukščiau.

Bet ar galima įsivaizduoti Seimą be, sakyčiau, Lietuvos parlamentarizmo simbolio, be Juršėno? Man tai padaryti sunku. Tačiau...

Gal toji moteriškė iš Žemaitijos, su kuria susitikau kelyje, po ketverių ar aštuonerių metų ras Juršėno pavardę kandidatų į Seimą sąrašė? Juk prieš dešimt metų Juras Juršėnas buvo išrinktas Lietuvos moksleivių parlamento pirmininku – kaip tik tuo metu, kai jo senelis vadovavo Seimui. ■

Trys jaunimo savarankiško gyvenimo žingsniai

Juras POŽĖLA

Lietuvos socialdemokratinio jaunimo sąjungos pirmininkas

Nemažėjantis jaunimo nedarbas, bauginančius mastus įgijusi emigracija, neraminantys demografiniai skaičiai – faktai, kurių ignoruoti negalime. Būtina pasiūlyti aiškią politinę alternatyvą, kaip išgydyti pagrindinius šandienos Lietuvos žmonių sopulius. Mano paminėti faktai aktualiausi ir opiausi būtent jauniems žmonėms. Esu įsitikinęs, kad šiandienos politinėje darbotvarkėje tam skiriama mažiausiai dėmesio.

Suprantu, jog iš dalies laimingas tas jaunas žmogus, kuris turi pasiturinčius tėvus ar juo pasirūpinti galinčius giminaičius. Tuomet jam nebus labai sunku pradėti savarankišką gyvenimą – pasirinkęs studijas universitetiniame mieste turės kur gyventi, nepritrūks pinigų knygoms, ir už paskolą laiduos. O ką daryti paprastam Lietuvos jaunuoliui, kuris „negimė su sidabrinu šaukšteliu“?

Taigi, kaip savo savarankišką gyvenimą Lietuvoje pradeda jaunas žmogus?

Pirmas žingsnis. Baigus moky-

klą, jauno žmogaus laukia sunkus apsisprendimas dėl savo būsimosios specialybės. Aukštojo mokslo „reforma“, kuri vyksta lygiai tiek pat metų, kiek ir skaičiuojame savo nepriklausomos valstybės istoriją, šandien reiškia ne ką kita, o dešimtis tūkstančių kainuojančias studijas, taigi, ir paskolų naštą pirmaisiais savarankiško gyvenimo metais. Dar niekada taip anksti žmonės Lietuvoje netapdavo skolų bankams įkaitais. Net nepradėjęs dirbti, dažnas jau yra skolininkas. Šiame etape atsiranda pirmoji mintis – emigruoti. Juk daugelyje Vakarų Europos, Skandinavijos valstybių studijos aukštosiose mokyklose nemokamos, studentui lengviau susirasti ir dirbti pamaininį darbą. Tačiau emigracijos skatinimas, socialdemokratų požiūriu, yra netoleruotinas.

Jaunimas, moksleiviai ir studentai, yra valstybės ateitis, jie savo darbu kels valstybės ekonomiką, mokesčius, išlaikys socialinio ir sveikatos draudimo sistemas. Jie yra reikalingi mums čia, Lietuvoje. Todėl nemokamas ir kokybiškas išsilavinimas turi būti valstybės įsipareigojimas visiems to siekti norintiems jauniems žmonėms. Ateityje, jei to nepadarysime, mūsų biudžetui dar daugiau kainuos socialinės pašalpos, „Sodros“ deficitų dengimas ir panašūs dalykai.

Antras žingsnis. Pirmasis darbas. Taip, jaunas, patirties neturintis žmogus negali tikėtis iš karto užimti vadovaujančių pozicijų, tačiau jis taip pat negali ir visą gyvenimą laukti, kol pastarasis užsitarnaus. Šandien daugiau nei kas trečias jaunas žmogus negali rasti darbo. Valstybė turi numatyti labai aiškias priemones jaunimo nedarbiui ma-

žinti. Turėtume nedelsiant pasiūlyti atlyginimų subsidijas jaunas žmones įdarbinantiems verslininkams, taikyti realią, o ne tik formalią rotaciją valstybės tarnybos sistemoje, visame viešajame sektoriuje aktyviai kurti naujas darbo vietas, turinčias pridėtinę ekonominę vertę. Ilgą laiką negalintiems įsidarbinti asmenims turi būti pasiūlyta valstybės pagalba perkvalifikavimui ar papildomų įgūdžių įgijimui. Jaunų specialistų grąžinimas į regionus taip pat turi būti labai aiškus prioritetas. Tik tada, kai jaunas žmogus matys savo aiškią perspektyvą, kad sąžiningai dirbdamas jis turės orų atlyginimą ir garantijas, jis jausis gerai savo tėvynėje. Antraip alternatyva – emigracija.

Trečias žingsnis. Šeimos kūrimas. Lietuvos jaunimas dar prieš kelerius metus išsiskyrė tarp kitų ES valstybių tuo, kad anksti kurdavo šeimą. Tai buvo suprantama kaip stiprybė, kurios šiandien nebeliko. Šeimos kuriamos bei vaikų susilaukiama jau artėjant prie trisdešimtmečio. Kai penktadaliui žmonių tenka dirbti už minimalų atlyginimą, kuris žemesnis nei skurdo lygis, kai reikia derinti kelis darbus, norint prisidurti pajamų, o šalia esantys vaikų darželiai neprieinami, kai norėdamas turėti nuosavą kelių kambarių būstą didmiestyje turi keturiasdešimčiai metų įsipareigoti bankams ir atiduoti pusę, o kartais ir daugiau savo mėnesinių pajamų (nepamirškime, nuo pirmo žingsnio dar likusi neišmokėta paskola už studijas), tada noras anksti kurti šeimą išgaruoja. Ir vėl mintys apie emigraciją!

Mes privalome skatinti ir remti šeimas ne konservatoriškais jų formų apibrėžimais, tačiau realiais

darbais. Municipalinio būsto statyba valstybei priklausančioje žemėje ne tik būtų prieinamo būsto pasiūla, tačiau ir realiai išjudintų statybų sektorių, padėtų savivaldybėms susigrąžinti jaunas žmones. Darbo ir šeimos suderinamumui taip pat labai svarbi vaikų darželių plėtra, kokybiškos mokyklos, prieinamas neformalus ugdymas.

Galbūt šie mano pamąstymai sukels nemažai prieštarų minčių – juk ir mūsų tėvų bei senelių gyvenimo pradžia nebuvo lengva,

tegu ir dabartinė jaunimo karta palaukia, neskuba viską gauti čia ir dabar. Šiandieninės globalizacijos sąlygomis, kai jauną žmogų nuo geresnio gyvenimo ir perspektyvų teskiria kelios valandos skrydžio lėktuvu, kuris kainuoja mažiau nei autobusu nuvykti iš Vilniaus į Palangą, kai nėra kalbos ar kultūrų barjerų, pasirinkti emigranto kelią yra labai paprasta. Galime užsimerkti ir nieko nedaryti, tačiau tai prilygtų susinaikinimui.

Turime suvokti ir sutarti, kad

naujam Seimui ir Vyriausybei rūpestis jaunų žmonių problemoms būtų ne tik deklaratyvus ir formalus, bet realiai įgyvendinamas. O sprendimų negalima daryti be pačių jaunų žmonių. Prancūzijoje, Prezidento rinkimus laimėjęs F.Holandui, buvo suformuota nauja Vyriausybė. Joje tarp 34 kabineto narių ne tik lygiai moterų ir vyrų, tačiau ir septyni ministrai yra jaunesni nei 40 metų. Tokia galėtų būti ir mūsų politika – rodyti pasitikėjimą jaunais žmonėmis. ■

Atsisakyti stereotipinio mąstymo

Arkadijus VINOKURAS

Rašytojas, žurnalistas, aktorius

Švedijoje esu gyvenęs trisdešimt metų. Jau dešimt metų gyvenu Lietuvoje, už nuopelnus Lietuvai man išimties tvarka buvo suteikta Lietuvos pilietybė. Pastaruoju metu susiduriu su įdomiu fenomenu. Ne kartą komentaruose į mano drašus žmogus, nes kalbate, ką galvojate, darote ką sakote, nevyniojate žodžių į vatą.“

Prisėdau kartą, ir parašiau atsakymą: „Diktatūros sąlygomis tokia pozicija išties draši. Demokratinės sąlygomis ji yra demokratinės visuomenės elementari norma“. Pamynus šią normą, visuome-

nėje nustojama pasitikėti vienas kitu, politikais ir politine sistema. Šią etinę normą išpažįsta ir švedų politikai. Todėl ir pasitikėjimas Švedijos politikais ir Švedijos parlamentu yra labai didelis. Be abejonės, esu paveiktas Švedijos politinės kultūros. Ypač Švedijos socialdemokratinės politinės kultūros, nes didžiąją dalį metų patyriau socialdemokratų socialinių eksperimentų – gerovės valstybės kūrimą. Eksperimentams reikia drąsos atsisakyti stereotipinio mąstymo. Taip pat gebėti prisipažinti klydus. Lietuvoje su tuo prisipažinimu kiek striuka.....

Po 71 -erių metų valdymo Švedijos socialdemokratams valdžią prarado. Bet po savęs paliko pagrindinius socialdemokratijos principus: socialinę teisingumą, lygias teises, žmogaus teises, valstybės atsakomybę už žmogų, atsakingą rinkos ekonomiką, kurioje mažas ir vidutinis verslas yra svarbi jos dalis. Valdžią perėmusiems Švedijos nuosaikiams dešiniams net nekilo mintis kėsintis į gerovės valstybės pagrindą – socialinę teisingumą.

Gyvendamas Švedijoje visus 30 metų balsavau už nuosai-

kiuosius konservatorius. Kodėl? Dėl dviejų priežasčių: Švedijos socialdemokratams sustabarėjo taip, kad nususuko nuo žmogaus. Sustabarėjo taip, kad prarado kontaktą su šiuolaikinės visuomenės realijomis. Kita priežastis – asmeniškai: Švedija neprotestavo prieš Baltijos šalių okupacijas. Ir ne tik: Švedijos socialdemokratų valdymo laikais Baltijos valstybių pavadinimai, tarp jų Lietuva, pradingo iš viešosios Švedijos atminties net iki 1990 metų.

Lietuvoje irgi balsavau už dešiniuosius, bet, praėjus ketveriems pastariesiems jų valdymo metams, suvokiau, kad nebegaliu daugiau remti dešiniųjų.

Negaliu remti, kai Lietuvos regione yra mokyklų, kur vaikai valgo tik kartą per dieną, ir tokių socialiai remiamų vaikų būna bent pusė mokyklos. Ne vienas tų vaikų atsisako valgyti mokykloje, nes jiems gėda prisipažinti, kad yra socialiai remtini. Ar taip dešinieji supranta socialinę teisingumą?

Negaliu remti dešiniųjų, kai vienišas motinas ar vienišus tėvus jie siekia paversti raupsuotaisiais, o vaikus – benkartais. Mat jų supratimu, vieniši tėvai nėra šeima. Švedijos socialdemokratams taip ne-

► *mano. Jie skiria visą dėmesį tėvams ir vaikų priežiūrai. Sudaromos sąlygos ir prižiūrėti vaikus, ir neiškristi iš darbo rinkos. Jie nerūšiuoja šeimų į teisingas, pilnas ar puspilnes. Todėl ir gimstamumas Švedijoje aukščiausias Europoje.*

Negaliu remti dešiniųjų, kurių dėka klerikalams atvertos duris į valstybės valdymą ir žmonių privatų gyvenimą, nors bažnyčia yra atskirta nuo valstybės. Kaip galima sutikti su Bažnyčios reikalavimu politikams savo sprendimus remti bažnytinėmis dogmomis, apeliuojant į jų krikščioniškumą? Tai kuriam galui reikalingos partijos, skirtingos ideologijos, galiausiai demokratija?

Negaliu dešiniųjų remti, kai kultūra, literatūra, spauda lyginama su šlapia dešra ir apmokesstinama aukščiausiais įmanomais mokesčiais, lyg Lietuvos kultūra būtų kalta dėl pasaulinės ekonominės krizės. Europa stebisi. Ta Europa, kurios geokultūrine dalimi

taip nori tapti dešinieji.

Negaliu jų remti, kai sąmoningai ar ne, tiesiogiai ar ne, bet tikrai dėl tvirtos pozicijos stokos, apsimetusiems tautininkais rasis-tams, neonaciams ir šoviniams, Linčo teismo garbintojams, patologiniams nekaltumo prezumpcijos nekentėjams buvo sudarytos sąlygos skleisti savo visuomenę skaldančias idėjas, sėjančias aplink save nepakantumą ir neapykantą.

Ne aš vienas taip mąstau. Ne mano vieno tam tikras nuostatas Lietuvos socialinė tikrovė taip organiškai pakoregavo. Nors mano pasaulėžiūra nepakito. Joje vietos nėra ekstremizmui ir šovinizmui. Jos pagrindiniai principai yra pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms, vyrų ir moterų lygiateisiškumui, tolerancija ir socialinis teisingumas. Šie kertiniai principai niekuo nesiskiria nuo šimtamečių Švedijos ir Lietuvos socialdemokratų pagrindinių principų.

Ne aš vienas taip mąstau. Todėl

žinau, kad šiandien, kaip niekad, kritinė dalis Lietuvos gyventojų yra ištroškę socialinio teisingumo. Jie nori žinoti, kad Lietuvoje yra politinė jėga, gebanti pateisinti jų teisėtus lūkesčius. Jie nori žinoti, kad Lietuvoje yra politinė jėga, nebijanti pasakyti „Mea culpa! Mes klydome! Mes atsiprašome! Bet mes mokomės iš savo klaidų!“. Jie nori žinoti, kad Lietuvoje yra politinė jėga, nesiekianti valdžios nepagrįstų ar melagingų pažadų kaina. Jie nori žinoti, kad Lietuvoje yra politinė jėga, turinti aiškią ideologiją, kuri neleistų peržengti pragmatinės politikos ribą, nes tada principai netektų prasmės, o žmonės prarastų pasitikėjimą ja ir visa politine sistema. Jie nori žinoti, kad Lietuvoje yra politinė jėga, nevyniojanti žodžių į vatą, sakanti ką galvojanti ir daranti ką sakanti. Tokia politinė jėga turi būti Lietuvos socialdemokratų partija. Esu giliai įsitikinęs, kad Lietuvai šiandien reikalinga socialdemokratija. ■

Ar provincija pasirengusi?

Domas PETRULIS

Panevėžio rajono savivaldybės tarybos narys

Viešojoje erdvėje vis netyla diskusijos apie elektroninį balsavimą. Žvelgdamas į šviesiąją šios idėjos pusę, suprantu, kad šis technologinis sprendimas sumažintų rinkimų kaštus, palengvintų referendumų

rengimą, taip pat padidėtų tiesioginės demokratijos galimybės. Neišvengiamai elektroninis balsavimas palengvintų ir mūsų tautiečių, esančių užsienyje, dalia.

Per paskutinius 10 metų mūsų buitis, darbo sąlygos, bendravimas iš esmės pasikeitė. Vieni lengvai sugebėjo prisitaikyti prie naujovių, didelei daliai žmonių informacinės technologijos vis dar yra svetimos.

Visi gerai žinome, kad lengviausiai naujoves priima jauni žmonės, dažniausiai gyvenantys didmiesčiuose. Tačiau negalime užmiršti, kad Lietuvoje daugiau nei milijonas gyventojų yra pensininkai, taip pat nedidelių miestelių gyventojai, kuriems kiekviena naujovė yra iššūkis. Tad, mano nuomone, diegiant

naujoves yra būtina atsižvelgti į visas, o labiausiai į mažiau inovacijoms imlias visuomenės grupes.

Dažnai viešojoje erdvėje girdime, kaip sparčiai po visą Lietuvą plinta internetinis ryšys, kad daugumoje vietovių jau yra prieigos prie globalaus tinklo. Remiantis „Eurostat“ duomenimis, jau net 57 proc. Lietuvos namų ūkių turi plačiajuosčio interneto prieigą, o pagal interneto ryšio spartą ir prieinamą kainą esame Europos lyderiai. Jei namų ūkis yra mieste, o šeimoje gyvena moksleivių, labai didelė tikimybė, kad jie naudojasi kompiuteriu bei internetu. Tai savaime suprantama ir normalu. Kiek kitokia situacija yra Lietuvos kaime, kur kiekvienoje troboje

kompiuterio nerasime, o internetas – dar didesnė retenybė.

Visuomenėje dažnai kalbama apie lygias galimybes, bet ar tikrai jos yra lygios? Palyginkime miestą ir kaimą. Penkiuose didžiausiuose šalies miestuose kompiuterius yra įsigiję 67 proc., o kaimuose – 39 proc. namų ūkių. Panaši situacija su internetu – 62 proc. gyventojų juo naudojasi mieste ir tik 41 proc. kaime (Statistikos departamento informacija). Statistika akivaizdžiai iliustruoja ir taip visiems gerai žinomą tiesą – kaime sunkiau. Ratione moksleiviams daugiau tenka ūkio darbų, bet mažiau galimybių pažinti informacines technologijas bei kompiuterinį raštingumą.

Akivaizdu, jog negalime stovėti vietoje ir žiūrėti, kaip pasaulis evoliucionuoja, nes bet koks atotrūkis mus stumia į socialinį bei ekonominį užribį.

Visi aiškiai matome, jog tiek valstybinis, tiek privatus sektoriai

optimizuoja savo kaštus ir vis daugiau paslaugų perkelia į virtualią erdvę. Tad natūralu, kad paprastas provincijos žmogus, kuris mokyklą baigė prieš kelis dešimtmečius, kuriam visos šios technologijos yra svetimos – anksčiau ar vėliau susidurs su nepatogumais.

Sutinku, jog vyksta įvairių visuomenės mokymų, tokių, kaip neseniai buvusi iniciatyva „Bibliotekos pažangai“ ar kompiuterinio ir informacinio raštingumo pagrindų mokymai, supažindinantys žmones su naujomis galimybėmis. Tačiau ar to užtenka? Ar šie mokymai buvo aktyvūs ir pasiekė adresatą? Vienkartiniai mokymai provincijos miestelyje problemos iš esmės nesprendžia. Jei žmogus išmoko naudotis „Skype“ ir perskaityti žinias kokiam nors naujienų portale, tai dar nerodo, jog jis yra pakankamai raštingas ir supažindintas su informacinių technologijų galimybėmis.

Net 33 proc. Lietuvos piliečių nė karto gyvenime nėra naudojęsi internetu. Vadinasi, gana dideliai daliai mūsų piliečių naujosios technologijos yra svetimos, todėl jas diegiant reikia elgtis itin apdairiai ir atsakingai. Ar mes tikrai pasirošę globalizacijos iššūkiams? Labai panašu, kad ne visi ir ne visur. Žinoma, galima užsimerkti ir viską ignoruoti, apsimesti, jog problemos nėra. Tačiau tai būtų nepilietiška ir nusikalstama.

Esu įsitikinęs, kad daugiau dėmesio ir lėšų privalo būti skirta Lietuvos provincijai. Tik tokiu būdu galėsime sumažinti išprusimo ir socialinę atskirtį tarp regionų. Todėl aš esu prieš formalius ir vienkartinus mokymus bei manau, jog į šią veiklą turi įsilieti ne tik tie, kurie įgyvendina ES projektus, bet ir tie, kurie finansiškai suinteresuoti „mažinti“ ir „optimizuoti“ savo kaštus.

Vytautui Bubniui – 80 metų

E. Žiauberio draugiškas šaržas

„Mylėkime Lietuvą. Matykime ją, kaip savo žemę. Juk čia – mūsų tėvai, mūsų protėvių kapai, čia mūsų ištakos, mūsų meilės kraštas, čia viskas traukia mus – negali netraukti, nes mes patys esame Lietuva. Esama juk giluminių dalykų, svarbesnių už bet kokią asmeninę sėkmę.“

Ir svarbiausias patarimas – skaitykime knygas. Knygose yra išsaugotos visos dvasinės tautos dominančios, visos gairės, rodančios kurlink reikia žengti. Kone liūdniausia man naujiena yra paskelbta statistika apie knygų skaitomumą. Žmonės neskaito. Nors nuo Žemaitės, ką jau ten – nuo Donelaičio laikų žinoma, kad kuo mažiau apsiskaičiusi, kuo tamsesnė liaudis, tuo lengviau ją mulkinti ir valdyti“, sako mūsų literatūros klasikas V. Bubnys. Jis yra išleidęs tris dešimtis knygų, kurių bendras tiražas – šeši milijonai.

Linkime Rašytojui daug jėgų ir įkvėpimo statant knygų piramidę.

Visagino atominė elektrinė: TAIP ir NE

Kartu su Seimo rinkimais spalio 14 d. vyks ir patariamasis referendumas dėl naujos atominės elektrinės statybos Lietuvoje. Pateikiame žiniasklaidos publikacijų šia tema apžvalgą.

Juozas BARTUŠKA

Įvadinė informacija

Tokia informacija galima laikyti E. Juršytės straipsnį „General Electric“ vadovas: atominės energijos kainą „sunku pateisinti“ („verslozinios.lt“, 2012 07 30). Štai ištrauka iš to straipsnio:

„Atominė energija, palyginti su kitais šaltiniais, yra tokia brangi, kad tapo „tikrai sunku“ ją pateisinti, teigia Jeffas Immeltas, vadovaujantis vienam didžiausių atominės energijos gamybos įrangos tiekėjų „General Electric“ (GE).

Šiandieninis pasaulis iš tiesų yra dujų ir vėjo energijos pasaulis, interviu „The Financial Times“ teigė p. Immeltas, kalbėdamas apie du elektros energijos šaltinius, kurių link, anot jo, suka daugelis valstybių gamtinėms dujoms „atpigus ilgam“. <...> Taigi aš manau, kad tam tikras dujų ir (arba) vėjo, arba saulės energijos derinys – štai kur matome judant daugelį valstybių.“

Skalūnų dujų gamybos šuolis gamtinių dujų kainas nuleido į 10 metų žemiausią lygį ir, kai kurių analitikų manymu, ši tendencija paplis. „General Electric“ yra viena iš strateginio investuotojo į Visagino atominę elektrinę „Hitachi“ – GE savininkų.“

Greta E. Juršytės straipsnio portale publikuojami dar keturi „susiję rašiniai“. Optimistiškiausias iš jų – „Kubilius: iš pelningai dirbsiančios Visagino atominės dividendai grįš milijardais“. Premjeras Andrius Kubilius tvirtina, jog Visagino atominė jėgainė jau pirmaisiais metais energiją pardavinės pelningai.“ Beveik tiek pat optimistiškas yra rašinys: „Klyvienė: atominė jėgainė yra pigus variantas“. Anot „Danske“ banko vyresniosios analitikės Baltijos šalyse V.Klyvienės, „Dujų pigimą prognozuoti sunku, o žaliaji energija yra nepakankamai efektyvi, todėl atominės jėgainės projektas Lietuvoje vertintinas kaip „patikimas ir pigus“ variantas.“

Pesimistiškesni yra kiti du „susiję rašiniai“. Rašinyje „Rudzkis: atominė yra itin rizikingas projektas“ ekonomistas R. Rudzkis teigia, kad „Skurdžiais finansais disponuojančioje Lietuvoje planuojama nauja atominė jėgainė yra itin rizikingas projektas, <...> reikėtų palaukti, kol paaiškės dujų rinkos tendencijos. Pasak p. Rudzkio, dar neseniai JAV buvo stambus dujų importuotojas, bet jau 2016 m. tikisi pradėti suskystintų dujų eksportą. Panašius planus puoselėja ir Kinija. VAE problema gali būti ne urano kaina, o stygius.“ Panašiai pesimistiškas yra ir rašinys „Dar-

gis: tikiuosi, dėl atominės bus apsigalvota“. Lietuvos pramonininkų konfederacijos prezidentas R. Dargis teigia, kad „Dabar pasirinktas VAE variantas nėra pats geriausias. Vis dar tikiuosi, kad sveikas protas vers apsigalvoti. Įmonių vadovai baiminasi, kad trūksta ekonominių skaičiavimų, kurie leistų prognozuoti elektros energijos kainą.“

Kita (ir kitokia - nuo pesimistinės iki optimistinės) informacija dėl VAE projekto

Pradėti verta nuo A. Jockaus su oficialia EK informacija susijusio straipsnio „Europos komisija dėl VAE nepasakė „taip““ („Lietuvos žinios“, 2012 06 28). Jame rašoma, kad „Prieš lemiamus balsavimus Seime dėl VAE projekto ir koncesijos sutarties EM (Energetikos ministerija) išplatino pranešimą apie neva palankią EK (Europos komisijos) nuomonę dėl VAE projekto.

Tačiau EK savo išvadose ne tiek besąlygiškai pritarė VAE projektui, kiek atkreipė dėmesį į būsimo projekto saugumo, ilgalaikio radioaktyviųjų atliekų valdymo ir ekonominio pagrindimo klausimus.

Nebaigtas ABWR reaktorių (tokio tipo reaktorių planuojamas statyti VAE) testavimas ir dėl to jam negali būti išduota VATESI (Valstybinės atominės energetikos saugos

inspekcijos) Europos licenzija.

Du ABWR reaktoriai buvo pradėti statyti Japonijoje, o kitus du dar planuota statyti; tačiau jų statyba iki testavimo atšaukta.“

EK atkreipė dėmesį į branduolinio kuro atliekų kapinyną, kuris kainuotų apie 12 milijardų Lt. Niekas pasaulyje dar nesugalvojo, kur radioaktyviausias atliekas saugoti šimtus tūkstančių metų.

Kioto universiteto profesorius dr. H. Koida, 40 metų nagrinėjantis panaudoto atominio kuro technologijas, teigia, kad niekas nežino, kokie poslinkiai įvyks žemės gilumoje per šimtus tūkstančių ar net milijonus metų. Visa žmonijos ir planetos egzistencija statoma į pavojų dėl saujelės pelno siekiančių žmonių.

EK neutraliai kalba apie Kaliningrado ir Baltarusijos AE. Statant VAE, reikia atsižvelgti į ekonominę efektyvumą ir padėtį regione. 1350 MW galia per didelė, kad ją būtų galima sinchronizuoti su kontinentiniu Europos tinklu (KET). Reikia dar vienos 1000 MW jungties“.

Pesimistinių straipsnių apie VAE projektą Lietuvos žiniasklaidoje yra publikuota jau gana daug. Čia neįmanoma bent dalies panagrinti išsamiau. Įmanoma ir verta pateikti tik keletą tokių straipsnių turinį nusakančius pavadinimus, o kai kurių – ir paantraštes.

„VAE palaidos energetinė nepriklausomybė?“ Kovo 11-osios Akto signataro Algimanto Sėjūno Seimui įteiktame memorandume teigiama, kad naujos atominės jėgainės projektas kelia grėsmę tautos egzistencijai ir valstybės energetinei nepriklausomybei („Lietuvos žinios“, 2012 04 12).

„Algimantas Sėjūnas. Visagino atominė jėgainė – Lietuvos valstybės pardavimas“. („Lietuvos žinios“, 2012 05 14). Pasak autoriaus, didžiųjų Visagino atominės elektrinės (VAE) projekto žinovų, buvusių „Leo LT“ vadovų Rimanto Vaitkaus, Romo Švedo, Virgilijaus

Poderio, ministro Arvydo Sekmoko ir premjero Andriaus Kubiliaus žodžiuose skamba daug netiesos (turbūt tiksliau: nutylima beveik visa jiems nepalanki tiesa – J.B). Lietuvoje instaliuotos galios užteks bent 30 metų, tik reikia baigti statyti Kruonio HAE, modernizuoti kitas elektrines – investavę vos 3 mlrd. litų gautume tą patį elektros energijos kiekį, kaip pastatę VAE.

„B. A. Rasimas. Svaiginanti branduolinė svajonė gali brangiai kainuoti“. („DELFI“, 2012 07 31).

„G. Vagnorius. Nauja atominė elektrinė nustumis Lietuvą į finansinį užribį?“ („Balsas.lt“, 2012 07 31).

„Indrė Kleinaitė. VAE statybos – užsitęsęs hipnozės seansas tautai“. („DELFI“, 2012 08 02).

„Linas Balsys. Kodėl „Hitachi“ nenori įmerkti Lietuvoje milijardų?“ („Lietuvos rytas“, 2012 07 03).

„Daiva Norkienė. Atominė panacėja ar diversija?“ („ekonomika.lt“, 2012 08 04). Straipsnyje pateikti JAV gyvenančio ir žinomo lietuvių kilmės mokslų daktaro Stasio Bačkaičio teiginiai ir prognozės: prielaidos apie labai didelį elektros energijos poreikį Lietuvai ir mažą VAE pagamintos elektros energijos kainą yra nepagrįstos; VAE statyba, jei ji trukų 10 metų, tokią mažą valstybę kaip Lietuvą galėtų nustumti į bankrotą, dėl paskolų grąžinimo vėlavimų kreditoriai galėtų pareikalauti dalį Lietuvos valstybės turto perduoti iš varžytynių.

„Atominė išgelbės ar pražūdydys?“ (Dienraštyje „Respublika“ Gedimino Jakavonio vedama pokalbių laida „Su Žalgiriu už Lietuvą“ su Zigmū Vaišvila, Linu Balsiu, Sauliumi Pikšriu ir Jurgiu Vilemu 2012 08 03). Čia verta pateikti kelias ištraukas iš kvalifikučiausio atominės energetikos srityje pokalbio dalyvio akademiko Jurgio Vilemo teiginių: „Mane labiausiai stebina valdžios susikoncentravimas į idė-

ją, kad pasistatę atominę elektrinę turėsime savą ir pigią energiją, nors tai nėra pagrįsta jokiais ekonomiais skaičiavimais ir jokia oficialia statistika, kas vyksta pas kaimynus, kurie jau stato. Matome projektų, kurie yra vykdomi Suomijoje ar Prancūzijoje, pasekmes. Viskas minimum dvigubai pabrango, nei buvo numatyta pagal pirmines sąlygas. <...> Ne paslaptis ir visi jau žino – ir Vyriausybė, ir tikriausiai politikai, - kad senąjį Ignalinos AE reaktorių bet kada galima paleisti. <...> Esu beveik įsitikinęs, kad įrodyti, jog yra ne ekonomiškai statyti naują AE, nėra jokių šansų, bet truputį palaukime, kol bus prieita prie bankų. <...> atominė energetika daugiau mažiau yra saugi, bet niekada joks specialistas neteigs, kad ji yra absoliučiai saugi, <...> O kas atsitiktų Lietuvoje, kas liktų iš jos ekonomikos, o ką kalbėti apie evakuacijos problemas, jei įvyktų didelė avarija?“

„A. Sakalas. Ką šildysime branduoliniu kuru: Drūkšų ežerą ar gyventojų butus?“ („DELFI“ 2012 08 07). Žinomo politiko, fiziko straipsnyje siūloma neskubėti statyti VAE su tikrai vienu labai didelės 1350 MW galios reaktoriu, o palaukti kelis metus, kol bus pradėti gaminti mažos galios ketvirtosios kartos kogeneraciniai branduoliniai reaktoriai (KKKBR), kurių vieno MW (megavato = 1000 kW) pardavimo kartu su elektrinės statybos ir pagamintos elektros energijos kaina būtų apie du kartus mažesnė nei dabar numatomoje statyti VAE. Tokias pigią elektrą ir šilumą gaminančias elektrines būtų galima statyti prie miestų ir stambesnių pramonės įmonių. Tokių elektrinių agregatų aušinimui naudojamas įkaitęs vanduo šildytų ne ežerus, o miestų gyventojų butus ir kitokius pastatus. Todėl Lietuvos Vyriausybė turėtų atsakyti „Hitachi“ „labdaros“, įperšant Lietuvai techniškai bei ekonomiškai pasenusį reaktorių, kurio nenori pirkti ▶

► kitos valstybės, ir kitų „paslaugų“, dėl ko dabartinės bei ateities kartų lietuviai būtų įmurkdyti į didžiulį skolų liūną.

Dėmesio vertas yra žurnalo „Veidas“ redaktoriaus G. Sarafino pokalbis su Lietuvos energetikos instituto direktoriumi prof. habil. dr. Eugenijumi Ušpuru („Veidas“, 2012 07 09, Nr. 28). Štai kelios ištraukos iš to pokalbio:

„Kaip manote, kodėl jau daug metų Estijai ir Latvijai dujų pavyksta įsigyti pigiau nei Lietuvai?“

E.U.: Taip yra todėl, kad mes nemokame derėtis, nevažiuojame į Rusiją ir nesikalbame. Bet čia klausimas labiau politikams. O latvių santykiai su „Gazpromu“ geresni dar ir dėl to, kad Latvijoje gyvena daugiau rusų, be to, jie turi požeminę dujų saugyklą, kuria pasinaudoti leidžia ir „Gazpromui“. Šis už tokią paslaugą atsilygina mažesne dujų kainomis

Jūsų nuomone, ar Lietuva pajėgi vienu metu projektuoti atominę elektrinę ir ruošti jos statybai, įrengti elektros jungtis, statyti suskystintų dujų terminalą, tiesti trūkstantis dujotiekis ir atlikti masinę daugiaaukščių namų renovaciją?

E.U.: Nelabai. Kai išteklių turime ne itin daug, tikrai ne pats išmintingiausias sprendimas viską daryti vienu metu. Manau, iš pradžių reikėtų susidėlioti prioritetus ir pradėti nuo svarbiausių įgyvendinimo. Priešingu atveju mums neužteks nei pinigų, nei žmoniškųjų išteklių – specialistų. Juk kodėl vėluojama paleisti naująją Suomijos atominę elektrinę? Todėl, kad trūksta specialistų ir dalį darbų teko perdaryti iš naujo.

Kaip vertinate prieštarą Andriaus Janukonio pareiškimą, kad jis kviečia energetikos ministrą į dvikovą, ir vis naujus siūlymus, kaip esą galima atpiginti tai šildymą, tai elektrą? Ar tuose siūlymuose yra racionalaus grūdo?

E.U.: Taip, yra. Ypač tuomet, kai

kalbama apie masiškesnį biokuro panaudojimą Lietuvoje. Juk biokuras šiuo metu trečdaliu pigesnis nei dujos.

Tačiau ir čia nereikėtų perlenkti lazdos: jei visi mesis prie biokuro, jo paklausa išaugs, kaina – taip pat, ir šildymas neatpigs. Mūsų instituto skaičiavimais, geriausia būtų, jei Lietuvoje 60 proc. šilumos būtų pagaminama iš biokuro, o 40 proc. – iš dujų ar kitų šaltinių. Lygiai taip pat keletą skirtingų šaltinių reikia ir elektros energijos ūkyje.

Kaip manote, kodėl po to, kai buvo išrastos atominės elektrinės, pastaruosius keliasdešimt metų jokių revoliucinių masinių energijos išgavimo būdų nei šaltinių atrasta nebuvo?

E.U.: Naujovių yra. Tarkime, trečiosios kartos branduoliniai reaktoriai (kaip VAE planuojamas statyti ABWR tipo reaktoriai) daug pažangesni, ekonomiškiau ir saugesni nei antrosios, be to, jie palieka mažiau atliekų. O juk jau kuriamos ir ketvirtos kartos elektrinės.

Tačiau visi šie darbai ir procesai trunka gana ilgai (neužtenka tik sukurti: reikia ir atlikti eksperimentus, pastatyti prototipus, viską išbandyti). Tarkime, ketvirtos kartos reaktoriai masiškiau statyti bus pradėti tik 2025 m. Beje, itin svarbu, kad juose bus išspręsta radioaktyviųjų atliekų problema.

Dabar labai madinga šnekėti apie alternatyvius energijos šaltinius: vėją, saulę, geoterminius, hidro- ir kitus. Bet ar Lietuvoje jie turi perspektyvų, ar jie ne per brangūs?

E.U.: Perspektyvų jie tikrai turi. Aš tikrai už tai, kad juos kuo plačiau naudotume, juolab kad Europos komisijai esame įsipareigoję, jog iš atsinaujinančių šaltinių išgaunama energija sudarytų bent 23 proc. mūsų suvartojamos energijos.

Aišku viena, kad ateityje energija iš atsinaujinančių šaltinių bus pigesnė negu iš iškasamo kuro.

Tarkime, dabar vėjo jėgainėse pagaminti kilovatvalandę elektros energijos kainuoja tiek pat, kaip ir dujomis kūrenamoje Elektrėnų elektrinėje. O ateityje tos proporcijos dar labiau keisis alternatyvių energijos šaltinių naudai.“

Perskaitęs A. Sakalo ir E. Ušpuro prognozes apie ketvirtosios kartos branduolinius reaktoriai, pradėjau ieškoti detalesnės informacijos apie tokius reaktoriai. Tokios informacijos radau straipsnyje: „Prof. habil. dr. Jonas Gyls. Ketvirtosios kartos branduolinės energetinės sistemos“ (žurnalas „Mokslas ir technika“, 2003, Nr.4). Informacija senoka, bet naujesnės surasti nepavyko. Tame straipsnyje painformuota, kad 2000 m. JAV Energetikos departamentas organizavo 9 šalių (Kanados, Argentinos, Brazilijos, Prancūzijos, Japonijos, Pietų Afrikos Respubli-

kos, Pietų Korėjos, Jungtinės Karalystės, JAV) vyriausybės atstovų susitikimą, kurio metu buvo įsteigtas Tarptautinis ketvirtosios kartos forumas GIF (Generation IV International Forum). 2002 m. šio forumo nare tapo Šveicarija (o vėliau – Rusija ir Kinija). GIF numatė, kad iki 2030 metų, kai šiuo metu veikiančios branduoliniai reaktoriai bus sustabdyti arba bebaigią eksploatacijos amžių, visiškai parengti ketvirtosios kartos branduolines energetines sistemas (KKBES). Buvo atrinktos šešios perspektyvios KKBES, kurias numatyta pradėti diegti 2015 – 2025 metais.

Toliau pateikiama trumpa informacija apie tris tokius KKBES reaktoriai.

1. Dujomis aušinamas greitųjų neutronų reaktoriai (GFR). Diegti numatoma apie 2025 m.

2. Skystuoju metalu aušinamas

greitųjų neutronų reaktoriai (LFR). Numatytos LFR galios: 50 – 150 MW baterijos, 300 – 400 MW modulinės sistemos bei 1200 MW AE stacionarūs energetiniai reaktoriai. Ypač domina nedidelės galios LFR. Pagamintos LFR baterijos turėtų būti gamykloje pakrautos atominiu kuru, kurį po 15 - 20 metų naudojimo pakeistų tos pačios gamyklos ir išgabtų kuro atliekas. Diegti numatyta apie 2025 m.

3. Skystuoju natriu aušinamas greitųjų neutronų reaktoriai (SFR). Tokiame reaktoriuje bus įmanoma panaudoti beveik visą gamtinio urano energiją, kai dabar paplitusiuose šiluminių neutronų reaktoriuose įmanoma panaudoti tik apie 1 procentą urano energijos. SFR galios: kelių šimtų MW moduliai bei 1500 – 1700 MW stacionarūs AE reaktoriai. Eksperimentiniai SFR jau veikia įvairiose šalyse (JAV, Rusijoje, Prancūzijoje, Japonijoje ir kitose), Tikėtina, kad SFR bus pradėti diegti jau apie 2015 m.

Interneto portale paskelbtame straipsnyje „J. Gyls. Mažas branduolinis reaktoriai tavo kieme ar reali elektrinė Visagine?“ (DELFI.lt, 2012 08 16) KTU Energetikos technologijų instituto direktorius bando prigesinti prof. A. Sakalo optimizmą dėl greito KKBES praktinio panaudojimo.

Užuot statę naują atominę elektrinę Visagine, pastatykite po mažą atominį reaktorių didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Deja, apie šią panacėją nugirdęs profesorius Aloyzas Sakalas nelabai pasidomėjo tokių reaktorių diegimo perspektyvomis. Artėjant referendumui dėl Visagino AE statybos, politikams derėtų diskutuoti apie energetiką remiantis moksliniais argumentais ir praktika, o ne rinkėjams pardavinėti svajones ir gandas, kurie dar negreit taps realybe.

Šiuo metu pasaulyje vyksta lenktynės dėl mažos galios modulinį reaktorių, tačiau beveik tik

popieriuje ir kompiuterių laikmėnose. Dirbama jau daugiau kaip 20 metų, bet kol kas be realių rezultatų. Nepadedą net JAV pažadėtos šimtamilijoninės premijos.

Šių modulių kūrėjai susiduria su labai daug sunkumų, tarp kurių branduolinės ir radiacinės saugos užtikrinimas.

Net po tokių reaktorių sukūrimo iki jų pasirodymo rinkoje praeis ne mažiau kaip 20 – 30 metų, nes tiek laiko reikės reaktorių projektavimui, licencijavimui, elektrinių statybai ir testavimui.

Priešingai A. Sakalo teiginiams, prof. J. Gyls tvirtina, kad mažos galios branduolinių elektrinių instaliuoto 1 kW kaina būtų gerokai didesnė, nei didelės galios branduolinės elektrinės 1 kW kaina, taip pat labai kritiškai vertina A. Sakalo prognozes dėl mažos galios modulinį reaktorių naudojimo kogeneraciniu režimu (kartu gaminant elektrą ir šilumą), nes tokiu atveju nebūtų galima užtikrinti radiacinės saugos reikalavimų, t.y., kad į taip šildomus objektus nepatektų branduolinė radiacija.

Pagal J. Gylį, racionaliau ne 20-30 metų sėdėti ir laukti, o statyti VAE.

Tačiau J. Gylis kritiškai teigianiai A. Sakalo neįtikino. Savo argumentams apginti jis paskelbė šį straipsnį: „Dar apie branduolinių reaktorių savo kieme ir reali elektrinė Visagine“. (DELFI, 2012 08 31). A. Sakalas nesutinka su J. Gylis teiginiais apie įtartinai pavojingos mažų modulinį reaktorių (SMR – small module reactor) branduolinės ir radiacinės saugos. Dėl šios problemos A. Sakalas rekomenduoja susipažinti su Čikagos universiteto 2011 lapkričio mėn. studija – Robert Rosnen ir Stephen Goldberg „Small Modular Reactors – Key to Future Nuclear Power Generation in the USA“. Branduolinę ir radiacinę saugą SMR reaktoriuose garantuoja saugesnė konvekcinė, ►

► o ne mažiau saugi prievartinė, aušinimo agento aušinimo sistema.

A. Sakalas teigia, kad licencijavimui jau yra pateikti net keli SMR projektai. Pavyzdys – skystu Na aušinamas 4S 10 MWe (elektros energijos) ir 300 MWt (terminės energijos) galios reaktorius, kurio brėžiniai ir parametrai buvo pristatyti jau 2010 birželio 13 – 17 (ANS metinis susirinkimas, San Diego, Kalifornija. Projekto autorius – *TOSHIBA Corp.*, bendraautorius – *CRIEPI*, partneriai *ANL* ir *WEC*). Planuojama, jog licencija šiems gaminiams bus gauta vėliausiai 2014 metais. Tada ir prasidės šio projekto praktinis įdiegimas. Pagal A. Sakalą, J. Gylis teiginiai, jog SMR rinkoje pasirodys tik po kelių dešimtmečių, nepagrįsti jokiais rimtais paskaičiavimais. Tai tik nuomonė, pasižiūrėjus į lubas. A. Sakalas rašo: „Aš lubose matau kitus terminus, nes noriu, kad vietoje dabar mums įpiršto HITACHI laužo, į kurį jau 8 metai kai kas nežiūri net kreiva akimi, modernus SMR (ir ne vienas) būtų įdiegtas Lietuvoje. Mano skaičiai tokie: licencijavimas iki 2014 m., pirmo SMR statyba – 16 mėn. (firmos TOYOTA duomenys). Testavimas – 2 metai. Pramoninis multiplikavimas ir diegimas – iki 3 metų. Iš viso – 8 ar net mažiau metų vietoje prof. J. Gylis pasiūlytų 20 – 30 metų“.

Po šioje apžvalgoje pateiktų žinomų Lietuvos mokslininkų (E. Ušpuro, J. Vilemo, J. Gylis bei jo oponento A. Sakalo) vertinimų racionalu pateikti dar vieno žinomo mokslininko profesoriaus Aleksandro Vasiliausko, ekonomisto, matematiko, LMA nario-korespondento, LMA Prezidiumo nario, buvusio ekonomikos ministro, vertinimus dėl VAE statybos. Tie vertinimai pateikti straipsnyje „**Ekonomikos veteranas: keturiose gal ir pastatysime VAE**“ („ekonomika.lt“, 2012 07 22). Pasak A.

Vasiliausko, Seimas, priimdamas įstatymą dėl VAE projekto, dėl būtinios ir pakankamos informacijos stokos vadovavosi tik užuominomis. Niekas negali tiksliau pagrįsti, kiek kainuos VAE pagaminta elektros energija, nes neaišku, kokia bus techninė pažanga per 30 metų. Projekto partneriai dar tik žvalgosi ir kalba taip pat tik užuominomis. Keturiese (Lietuva, Latvija, Estija ir „Hitachi“) gal projektą ir įgyvendintume. Jeigu elektrinę tektų statyti tik vienai Lietuvai, tai būtų didžiausia ekonominė nesąmonė. A. Vasiliauskas nepatenkintas, kad Vyriausybė dėl tokio sudėtingo objekto beveik nesikonsultuoja su Lietuvos specialistais. Dabar surastas užsienio partneris (*HITACHI*) projektą daro tarytum rimtą. Karštakošiška skubama dėl naujos jėgainės statybų, kurios kainuos apie 20 milijardų litų ir kaip skola bus užkrauta būsimosioms kartoms.

Išvados

Pagrindinei išvadai pakankamai tinka prof. A. Vasiliausko vertinimų paskutinė frazė: „Prieš priimant galutinius sprendimus reikėtų išanalizuoti keletą alternatyvų pagal palyginamąją jų sąnaudų ir naudos analizę.“

Tai pakankamai kvalifikuotai, atsakingai ir pigiai galėtų atlikti Lietuvos specialistai, kurie geriau už užsienio ekspertus žino Lietuvos energetikos būklę ir problemas bei turi ilgametę praktinės veiklos Lietuvos energetikos sistemoje patirtį. Tokią analizę būtų racionalu viešame išplėstiniame pasitarime aptarti dalyvaujant visiems pageidaujantiems įvairių alternatyvų šalininkams. Jais galėtų būti ne tik visi šiame straipsnyje paminėti specialistai, bet ir nepaminėti specialistai, pavyzdžiui, atominės energetikos Lietuvoje Kauno technologijos universiteto

buvusieji Elektros sistemų katedros vedėjai profesoriai Albertas Nargėlas bei Rimantas Deksnys ir docentas Anzelmas Bačasuskas, LR Atkuriamojo Seimo narys inžinierius elektrikas Stasys Malkevičius, buvęs ilgametis Klaipėdos elektrinės generalinis direktorius Vytautas Petrulis, buvęs ilgametis Lietuvos TSR Vyriausiosios energetikos ir elektrifikacijos valdybos vyriausiasis inžinierius Algirdas Stumbras (kurį daugelis buvusių bendradarbių ir pavaldinių pagarbiai tituluoja Lietuvos energetikos patriarchu), ilgamečiai Lietuvos elektrinės (Elektrėnuose) vadovai – generalinis direktorius Pranas Noreika ir vyriausiasis inžinierius (vėliau technikos direktorius) Viktoras Mekas. Savaiame suprantama, kad tokia pasitarime privalėtų dalyvauti visi dabartinės Lietuvos energetinės sistemos vadovai, įskaitant viešuosiuose disputuose vengiantį dalyvauti ministrą A. Sekmoką, taip pat energetikos politikos kūrime ir stūmime dalyvaujantys politikai.

Kad skaitytojams patiems būtų lengviau išsamiau susipažinti su šioje apžvalgoje pateikta informacija, stengiausi nurodyti jos šaltinius. Tačiau ir pagal pateiktas informacijos šaltinių ištraukas įmanoma bent orientaciniai suvokti svarbiausias branduolinės energetikos Lietuvoje ir pasaulyje problemas. Pagal jau dabar turimą skirtingų alternatyvų informaciją dabartinį VAE projektą Lietuvos Vyriausybė ir net Prezidentė vertina nepagrįstai per daug optimistiškai, nes po planuojamo investicijų išsipirkimo laiko (apie 2040 m.) planuojamas VAE reaktorius jau būtų techniškai bei moraliai pasenęs ir ekonomiškai neefektyvus. Todėl optimalesnė galėtų būti nuosaikiai pesimistinė pozicija dabartinio VAE projekto atžvilgiu. ■

Ką lietuviams reiškia lotyniškas žodis „renovatio“?

Vytenis PAULASKAS

Gyvenamųjų namų renovacija buvo vienas iš svarbiausių konservatorių lyderio Andriaus Kubiliaus vadovaujamos vyriausybės programos elementų. Deja, per ketverius metus šis projektas beveik nepajudėjo iš mirties taško.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad kalti patys žmonės, kurie nenori pasinaudoti galimybe už šildymą mokėti du kartus mažiau. Vis dėlto žmonės, matyt, jaučia, kad saldūs valdžios pažadai nieko gero nežada. Namų renovacija buvo laikoma pagrindine ekonomikos skatinimo priemone. O ji pirmiausia gelbėtų iki krizės didžiulius pelnus gavusius, o per krizę ant bankroto slenksčio atsidūrusius statybos bendroves. Jų rėmimas faktiškai turėjo vykti beveik vien tik iš pačių gyventojų kišenės, nes A. Kubiliaus vyriausybė, taupydama lėšas, namų renovacijos rėmimą sumažino nuo 50 iki 15 proc. Atseit, valdžia lėšų neturi. Bet iš kur jų gali turėti paprasti žmonės, kuriems buvo sumažintos pensijos, o atlyginimai suliesėjo dar labiau? Šiuo atveju akivaizdžiai pasimatė tos tendencijos, kurios būdingos Lietuvos valdžiai – ji, stengdamasi palaikyti verslą, ir dažniausiai stambųjį, ignoroja paprastų žmonių poreikius.

Sakoma, kad namų renovacija leis sumažinti kuro, reikalingo namams apšildyti, poreikį ir dėl to sumažės šildymo kainos. Deja, nutylima, kad gyventojų išlaidos šildymui dėl to nesumažės, nes jiems keliolika metų teks mokėti didžiules duokles bankams. Be to, kyla abejonių, ar visais atvejais ta renovacija bus efektyvi. Žodis „renovacija“ (loty-

niškai *renovatio* – atnaujinimas) vartojamas kaip burtažodis, kuris atseit, išspręs visas problemas. Deja, nepasakoma, kokie konkretūs veiksmai slepiasi po ta renovacija.

Konservatorių ekonomikos atgaivinimo vizija buvo graži kaip pasaka. Daugiabučio gyventojai nueina į banką, pasiima kelių milijonų litų paskolą ir įteikia tuos pinigus kuriai nors statybų verslo bendrovei. Pastaroji už tuos milijonus apsipildo daugiabutį, nemažą dalį tų pinigų įsidėdama sau į kišenę. Tokiu būdu į Lietuvos ekonomiką iš viso įliejama keli milijardai litų. Lietuvos ekonomika klesti, statybos verslo magnatai vėl maudosi piniguose, o daugiabučių gyventojai gyvena šiltais ir laimingai.

Politikams visai nerūpi išsiaiškinti tikrąsias priežastis, kodėl sunaudojama tiek daug energijos butų apšildymui. Kiekvienas namas yra skirtingas. Jeigu visus ligonius aprengsime brangiais kailiniais, tai visai nereiškia, kad jie nuo to pasveiks. Todėl ir „gydant“ daugiabučius pirmiausia kompetentingi specialistai turi nustatyti, kuo „serga“ tas namas. Galbūt kai kuriuose daugiabučiuose ženkliai sumažinti šildymo sąnaudas būtų galima daug pigesniais priemonėmis. Pavyzdžiui, kai kurie specialistai teigia, kad didelį efektą galima pasiekti sutvarkius šildymo sistemas, kurios daugelyje daugiabučių yra išderintos, neatitinka pirminės projektinės situacijos.

Vienoje reklamoje buvo teigiama, kad šildymo kainoje kuro sąnaudos sudaro net keturis penktadalius. Savo ruožtu sakoma, kad biokuras už dujas yra pigesnis net

tris kartus. Iš to galima padaryti išvadą, kad, perėjus prie biokuro, šildymo kaina tiek ir sumažėtų. Vis dėlto ir šiuo atveju reikia elgtis atsargiai, įvertinti visus faktorius. Vieni ekspertai teigia, jog jeigu visose katilinėse bus masiškai naudojamas biokuras, tai teks iškirsti visus Lietuvos miškus. Kiti, priešingai, sako, kad biokuro atsargų Lietuvoje yra netgi daugiau negu įmanoma sunaudoti. Kai kas aiškina, jog biokurą racionalu naudoti tik nedidelėse rajoninėse katilinėse. Bet ne dideliuose miestuose, nes biokuras užima labai daug vietos, todėl, jeigu juo būtų apšildomas, pavyzdžiui, Vilnius, tai transporto priemonės, gabenančios tą kurą, užkimštų ko gero miesto transporto arterijas.

Reikėtų išsiaiškinti ir tai, kokios priežastys lemia biokuro pigumą, kokią dalį kainos sudaro darbo jėgos apmokėjimas. Galbūt per daug pigiai mokama už darbą? Tuomet, padidinus atlyginimą už darbą, didėtų ir biokuro kaina. Be to, jeigu biokurą tiekis privačios bendrovės, ir jis bus naudojamas masiškai, tai didės jo paklausa ir biokuro tiekėjai gali labai iškelti jo kainą norėdami pasinaudoti esama situacija ir gauti didelį pelną. Todėl su biokuro gamyba gali atsitikti taip, kaip atsitiko ir su statybų verslu, kai didžiulis bankų, verslininkų noras pasipelninti pavirto finansiniu burbulu, kurį susprogdino finansinė krizė.

Problemų su biokuro kaina nebūtų tuo atveju, jeigu biokuro verslas būtų valstybės rankose. Tuomet valdžia galėtų nustatyti optimalias biokuro kainas, optimalią įmonių pelno normą ir normalius darbuotojų atlyginimus. Būtent optima-

► lias, o ne kuo mažesnes kainas. Mat privačios bendrovės tarpusavyje konkuruoja dažniausiai tuo, kad mažina kainas savo darbuotojų atlyginimų sąskaita, kas savo ruožtu sukelia didžiulį neigiamą poveikį tiek ekonomikai, tiek ir visam valstybės egzistavimui.

A. Kubiliaus vyriausybės atstovai mėgsta pasigirti, kad jie vadovaujasi sveiku protu. Tačiau būtent sveiko proto šios vyriausybės veikloje labiausiai ir trūko. Pradžioje jie buvo sumanę visą valstybės turtą pavesti valdyti vienai bendrovei. Tokiu būdu tas pats valdytojas valdytų nieko bendro tarpusavyje neturinčias sritis, pavyzdžiui, energetiką ir miškų ūkį. Tačiau šitas konservatorių planas pakvipo afera, ir jam nebuvo pritarta. Kitais atvejais A. Kubiliaus vyriausybė elgėsi visai priešingai – stengėsi egzistuojančias tarpusavyje glaudžiai susijusias monolitines struktūras suskaidyti į atskiras dalis. Dujų tiekėjus atskirti nuo magistralinių tinklų, šiluminius mazgus atskirti nuo šilumos tiekėjų, šilumos gamintojus – nuo šiluminių tinklų. Toks atskyrimas daromas akiai vadovaujantis laisvosios rinkos logika – atseit, varomoji rinkos jėga yra konkurencija, todėl, jeigu tos konkurencijos nėra, tai reikia ją sukurti dirbtinai – sudraskant egzistuojančias stambias struktūras į daugybę smulkių gabaliukų, kurie tarpusavyje konkuruos, kovos dėl išlikimo ir tokiu būdu užtikrins mažas kainas ir aukštą paslaugų kokybę.

Deja, toks primityvus laisvosios rinkos dogmų taikymas valstybinėms natūralioms monopolinėms struktūroms visiškai nepasiteisina. Skaidyti valstybės valdomą bendrovę yra visiškai beprasmis dalykas, nes savininkas vis tiek lieka tas pats – valstybė, kuri turi konkuruoti pati su savimi, o tai yra absurdas. Toks skaidymas tik padidina administravimo kaštus ir atitinkamai paslaugų kainas, o paslaugų kokybė dėl to ne tik nepagerėja, bet netgi pablogėja.

Valstybės šilumos ūkis atskiruose Lietuvos rajonuose buvo privati-

zuotas arba išnuomotas privatininkams. Deja, dabar, kai po reformos praėjo jau bene dešimtmetis, pripažįstama, kad ten, kur šilumos ūkį valdo privatininkai, šilumos kaina vidutiniškai dvidešimt procentų didesnė negu ten, kur savininke liko valstybė, savivaldybės. Privatininkai jokių stebuklų nepadare, jie tik papildomai priskaičiavo sau nemažą pelną žmonių sąskaita.

Nieko gero nebus pasiekta ir dabar, suskaidžius vientisą šilumos ūkį į atskiras kunigaikštystes, kurias valdytų šilumos gamintojai, magistralinių tinklų prižiūrėtojai, nepriklausomi šiluminių punktų prižiūrėtojai. Kompetencija neatsiranda savaime, vien tik įvedus laisvosios rinkos mechanizmus. Norint valdyti šilumos ūkį, energetiką, būtina būti tos srities specialistu ir turėti gerą materialinę-techninę bazę. O laisvoji rinka vilioja visokio plauko apsišaukėlius, kurių devizas – pigiai pirk, brangiai parduok ir gauk greitą ir didelį pelną. Todėl šilumos ūkis turi būti apsaugotas nuo tokių apsišaukėlių ir būti vienose rankose, prižiūrimas specialistų ir kontroliuojamas valstybės.

Likus porai mėnesių iki Seimo rinkimų, Ministras pirmininkas A. Kubilius, kuris iki tol taupė kiekvieną centą ir lėšų gailėjo net ir būtiniausių reikmių finansavimui, staiga pareiškė, kad yra milijardas litų Europos Sąjungos lėšų, skirtų namų renovacijai – jos nebus panaudotos, ir kad nedingtų visai, bus perkami trys Lietuvai esą mirtinai reikalingi sraigtasparniai.

Vis dėlto ėmė aiškėti, kad ir šiuo atveju, kaip dažniausiai būna, politikai tradiciškai stengėsi kai ką nutylėti, sakyti tik dalį tiesos arba net ir pameluoti. Jeigu yra milijardas litų butų renovacijai, tai kyla visai logiškas klausimas – kodėl tie pinigai renovacijai nebuvo naudojami? Paslapties skraistę praskleidė Aplinkos ministras su viceministru, kurie pareiškė, kad tas milijardas litų butų renovacijai yra ne negražinama dotacija renovacijai, bet tik kreditas, kredito

linija, kitaip sakant, toks kreditas, kuris skirtas tik tam tikrų prekių ar paslaugų pirkimui (šiuo atveju – butų renovacijai). Ir tik tų 15 procentų, kuriuos valstybė skiria iš savo biudžeto kompensuoti renovacijos išlaidoms, nereikia gražinti. Jeigu sraigtasparniai bus perkami iš pinigų, skirtų butų renovacijai, tai reikš, kad vėliau tuos 138 mln. litų (o už juos, kaip sakoma, galima buvo atnaujinti 140 daugiabučių) teks gražinti iš visų mokesčių mokėtojų lėšų – iš valstybės biudžeto. Kyla abejonių, ar iš viso tie sraigtasparniai Lietuvai reikalingi. Mat paaiškėjo, kad vidaus reikalų ministerija turi net penkis naujus sraigtasparnius, kurių visiškai pakanka Lietuvos poreikiams patenkinti ir, kad tie penki sraigtasparniai kainuoja dvigubai pigiau – 72 mln. litų, negu tie trys, kuriuos nori pirkti Krašto apsaugos ministerija. Be to, buvo skelbta, kad Krašto apsaugos ministerija turi net 9 sraigtasparnius, kurie per metus atlieka vidutiniškai tik 10 užduočių. Tad ar ne per didelė prabanga – pirkti beveik 50 mln. litų kainuojantį sraigtasparnį tam, kad jis per metus atliktų tik vieną užduotį?

Galų gale, kai argumentai, kodėl reikėtų pirkti sraigtasparnius, išseko ir buvo paneigti, krašto apsaugos ministrė R. Juknevičienė metė paskutinį „neatremiamą“ argumentą – jeigu Lietuva tų trijų sraigtasparnių nenusipirks, tai bus išmesta iš NATO. Analogiškus „argumentus“ girdėjome vykdant kitą aferą – kai konservatoriai padovanojo „Mažeikių naftą“ „Williamsui“. Tuomet buvo sakoma: jeigu amerikiečiai negaus „Mažeikių naftos“, tai Lietuva nebus priimta į NATO.

O gal A. Kubilius ir R. Juknevičienė su tų sraigtasparnių pagalba ruošiasi kariauti prieš Rusiją? Juk visą savo buvimo Seime kadenciją konservatoriai visokiais būdais stengėsi erzinti Rusiją, tuo provokuodami atsakomuosius jos veiksmus. Gal tai konservatoriams padėtų laimėti Seimo rinkimus? ■

Kas ta, tiesioginės demokratijos respublika?

Antanas KRŪVELIS

Spaudoje pasirodė teiginių, jog partijos „Tvarka ir teisingumas“ (TT) lyderis Rolandas Paksas užsimojęs keisti Konstituciją ir pertvarkyti Lietuvą į Trečiąją respubliką. Dar 1958 m. generolas Šarlis de Golis Prancūziją padarė Penktąją respubliką – taip pat buvo keičiama konstitucija, reformuojama parlamentinė valdymo sistema, išplečiami prezidento įgaliojimai. Po šios reformos Prancūzija pagal valdymo sistemą iš parlamentinės valstybės tapo pusiau prezidentine valstybe. Penktoji respublika Prancūzijai išėjo tik į naudą, nes po karo įvestas parlamentinis valdymas Prancūziją kamuodavo vyriausybės nestabilumu. Kone kasmetinė vyriausybės kaita silpnino Prancūzijos vidaus politinį stabilumą, mažino jos ir užsienio politikos savarankiškumą. Po reformos tokių neigiamų reiškinių maksimaliai sumažėjo. Taigi Prancūzijos Penktosios respublikos esmė buvo sustiprinti prezidento įgaliojimai.

Bet grįžkim prie TT planuojamos Lietuvos Trečiosios respublikos. Suprantamas partijos tikslas sukurti valstybę, kurioje visuomet vyrautų tvarka ir niekada nebūtų pamintas teisingumas. Šių vertybių Lietuvoje tikrai nėra per daug. Net ir didžiulė emigracija iš Lietuvos grindžiama ne tiek ekonominiu būtinumu, kiek didele stoka elementaraus teisingumo. Bet tvarkos ir teisingumo įgyvendinimo Lietuvoje turi siekti visi Lietuvos piliečiai, o jiems padėti tai padaryti privalo visos Lietuvos politinės partijos ir valdžios insti-

tucijos. Jeigu tai sieks įgyvendinti tik viena politinė jėga (šiuo atveju partija „Tvarka ir teisingumas“), tai tvarkos ir teisingumo Lietuvoje negreit sulauksime, greičiau – visai nesulauksime. Manau, kad ir pati TT nemano, jog po rinkimų gaus tiek rinkėjų balsų, kad viena galėtų formuoti vyriausybę ir jai nereikėtų darytis, su kuo sudaryti koaliciją. Taigi minimas pamatines vertybes valstybėje galėtų įgyvendinti tik visų partijų sutelktos pastangos veikti šia kryptimi. Tai viena. Antra, norėčiau priminti dar praėjusio amžiaus viduryje katalikiškos pakraipos žymaus Lietuvos filosofas Antano Maceinos turėtą viziją, kokia turėtų būti teisingumu grįsta visuomenė, nes anot jo, „kapitalistinė santvarka savo struktūroje yra paneigusi teisingumą ir savo daromas skriaudas palieka išlyginti karatatyviniam veiksmui.“ Galim pritari šiam filosofo teiginiui, galim ir nesutikti, tačiau ir jis rodo, kad su tuo teisingumu gyvenime nėra taip paprasta.

Man, kaip Lietuvos piliečiui, norėtusi suvokti, kaip „tvarkiečiai“ pertvarkytų Lietuvos valdymo sistemą, kokiais pagrindais būtų įtvirtinta Trečiosios respublikos esmė, koks būtų visų tų pakeitimų rezultatas? Tai paaiškint mėginama TT laikraštyje „Trečioji respublika“ (Nr.18). paskelbtame Dailio Alfonso Barakausko straipsnyje „Tiesioginė demokratija nepatogi tik „išrinktiesiems“. Tame straipsnyje teigiama, kad R. Paksas laikosi pozicijos, jog balso, sprendimų teisę reikia sugrąžinti Tautai ir įtvirtinti tiesioginę demokratiją. Kyla klausimas – kada Lietuvoje Tauta turė-

jo balso ir sprendimų teisę, jeigu ją reikia sugrąžinti, kas ir kada tą teisę iš Tautos atėmė? Gal tarpukario Lietuvoje Tauta turėjo šias teises? O gal pusę amžiaus gyvavusioje tarybinėje Lietuvoje? Aš nesijaučiu, kad iš manęs nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje kas nors būtų atėmęs balso teisę. Galiu balsuoti, galiu ir nebalsuoti (visada rinkimuose dalyvavau ir dalyvausiu), o savo balsą atiduodu tai politinei jėgai (partijai) ar asmeniui, kurie labiausiai atitinka mano pažiūras, kuriais labiausiai pasitikiu, ir kurie, mano požiūriu, būtų naudingiausi Lietuvos valstybei, t.y. tinkamiausiai sugebėtų suderinti valstybės piliečių interesus. Taip būtų klojamas tvirtas pagrindas formuoti pasiturinčią, morališkai tvirtą valstybės visuomenę.

Straipsnyje sakoma, kad pasigirs balsų, „jog rinkimams pasibaigus niekas nepasikeis – sprendimus politikai ir toliau priiminės vadovaudamiesi tik savo asmeniniais, o ne Tautos interesais.“ Teiginys ne iš piršto laužtas. Bet gal nereikėtų šio tikrai negatyvaus reiškinio suabsoliutinti, kad visi politikai tik tokie. Manau, kad yra padorių, sąžiningai atliekančių savo pareigas politikų. Tačiau problema yra ir labai aktuali. Kad ją sėkmingai išspręstume, be jokios abejonės, turi aktyviai prisidėti visi Lietuvos piliečiai, visa Tauta. Žmonės privalėtų iš politinių partijų reikalauti didesnės jų atsakomybės už kiekvieną savo partijos narį, ypač už tuos, kurie užima vienas ar kitas valstybines pareigas. Piliečiai turi be kompromisų bausti tas politines jėgas, kurioms rūpi tik savi ar grupiniai ►

► interesai. Tą galimybę žmonės turi ir reikia ja aktyviai naudotis – tai rinkimai.

Minėtame straipsnyje D.A. Barakauskas klausia, ar ne laikas Lietuvos piliečiams padėti tašką tokiai „atstovaujamajai demokratijai“? Ar ne pats laikas imti valstybės vairą į savo rankas? Klausimai išskirti, bet suprasti juos nėra lengva. Pirmiausia, ką reiškia siūlymas „... padėti tašką tokiai „atstovaujamajai demokratijai“? Kiek suprantu, dabar atstovaujamoji demokratija Lietuvoje yra jos piliečių išrinktas Lietuvos Seimas bei savivaldybių Tarybos. Išėitų, jog Seimas, esantis bene svarbiausia Lietuvos valstybės institucija, yra nebereikalingas, joks, net perpus mažesnis, apie ką kalba autorius. Bet jeigu išlieka renkamas Seimas, išlieka ir atstovaujamoji demokratija. Ir jokio „taško“ čia nepadėsi. Negali taip būti: jeigu 141 Seimo narys – tai yra tokia „atstovaujamoji demokratija“, o jeigu Seimo narių skaičius, kaip teigia autorius, bus perpus mažesnis – tada jau pasidarys kitokia „demokratija“.

Siūloma piliečiams imti valstybės vairą į savo rankas. Ką gi, istorija žino tokių valdžios vairo į savo rankas ėmimų. Tik visa bėda, kad piliečiams paėmus valdžią, tuoj pat atsirasdavo vairininkai, kurie pasukui ir vairavo tuos pačius piliečius. Ir taip vairavo, kad nė per centimetrą neleido nuklysti nuo nubrėžto kelio. Kokia gi pagrindinė priemonė imti valdžios vairą į savo rankas numatoma būsimoje Trečiojoje respublikoje? Kaip supratau, tai „tiesioginės demokratijos“ įgyvendinimas per rengiamus referendumus. O jų parengimą bei vykdymą palengvins ir supaprastins, kaip teigia minimo straipsnio autorius, „kiekvienam prieinamą tapęs kompiuteris“. Ar iš tikrųjų kiekvienam? Kaip pažiūrėsi į tą „prieinamumą“. Aš manau, kad kompiuteris tampa žmogui prieinamas tada, kai jis gali pats jį naudotis. O taip

Lietuvoje dar nėra. Tad kompiuterio pagalba išsakyti savo nuomonę galės tik dalis piliečių, kiti gi turės įprastine tvarka dalyvauti referendume – tai jau nemažai kainuoja. Pareikšti, jog „...piliečiams reikėtų sutartą dieną ateiti į referendumą ar prisėsti prie kompiuterių ir išsakyti savo nuomonę balsuojant“ yra viena, o realiai visą šią procedūrą atlikti – visai kas kita. Pavyzdžiu Lietuvai autorius nurodo tokias valstybes, kaip Australija ir Švei-

Teisingumo ir tvarkos Lietuvoje galime ir nesulaukti, jeigu to siektų tik viena partija

carija, kurių piliečiai svarbiausius klausimus dėl valstybės ar miestų sprendžia referendumuose. Taip daryti puikiai gali ir lietuviai, be „išrinktųjų“ pagalbos, teigia D. Barakauskas. Gal ir gali, kaip toji dainoj: šiam pasauly visko būna... Bet gal ir negali. Nežinau, ar Australijoje bei Šveicarijoje sklendo posakis: „trys šveicarai ar australai – penkios partijos“. O Lietuvoje pakankamai dažnai girdim sakant: „trys lietuviai – penkios partijos.“ Ir ne be pagrindo toks sparnuotas posakis atsiradęs. Tą puikiai liudija ir šie Seimo rinkimai, kuriuose dalyvaus net šešios naujos partijos. Rekordas. Kyla ir toks klausimas: kodėl Lietuvai turi būti pavyzdžiu tik Australija ir Šveicarija? Kodėl ne Vokietija, Jungtinė Karalystė, JAV, Kanada, pagaliau Skandinavijos šalys – Švedija, Norvegija, Danija, Suomija? Juk Skandinavijos šalys įvairių analitikų įvardijamos kaip aukštą gerovės lygį pasiekusios valstybės. Kaip valstybės, kurios socialinio teisingumo požiūriu yra aiškiai priekyje, lyderės, kur puikiai suderinta socialinis teisingumas su ekonominiu efektyvumu. Ir tvarkosi jos kuo puikiai be

jokių dažnų referendumų ir be jokios tiesioginės demokratijos. Tai gi turime kuo puikiausių pavyzdžių čia pat, tai kokių galų mums baladotis į tą tolimą Australiją? Tuo labiau, kad tame straipsnyje pateikta Australijos referendumų vykdymo tvarka tiesiog glumina. Pasirodo, ten nėra jokių kvotų, kiek piliečių turi dalyvauti mini referendume, kad jis būtų laikomas įvykusi. Jei balsuoja tik 100 žmonių, vadinasi, kad tokie daliai jis yra svarbus, ir laikoma, jog nedalyvavusieji sutinka su jų pozicija. Referendume galima atmesti ydingus įstatymus, atšaukti neįtikimus valdžiose esančius pareigūnus ir t.t. Bandau įsivaizduoti, kas dėtusi Lietuvoje, perkėlus čia visą šią referendumų rengimo tvarką, kuri taip sužavėjo „tvarkiečius“, jog jie net neketina nuleisti rankų (bravo!). Beveik galima neabejoti, jog 2-3 referendumai ne per metus, o per mėnesį vyktų. Nebūtų sudėtinga, sakykim, kad ir rajone suorganizuoti 100 žmonių, norinčių pakeisti merą ar atšaukti vieną ar kitą tarybos narį. Manau, kad meras daugiau kaip mėnesį tikrai „neišgyventų.“ Arba šimtui piliečių nepatinka, jog dar yra valstybiniai miškai, vandenys, kad tai labai ydinga – reikia atšaukti tokią nuostatą, arba šimtas (gal dar mažiau) miškų savininkų referendumu įveda mokesčių už grybavimą, uogavimą ar šiaip už vaikštinėjimą po mišką, motyvuojant tuo, jog privatūs miškai nėra kokia nors labdaros organizacija ir t.t. Man atrodo, kad vietoj norimos tvarkos ir teisingumo (ko Lietuvoje tikrai stokojama), turėtume sunkiai įsivaizduojamą chaosą. Apsaugok, Viešpatie, nuo tokio teisingumo ir tokios tiesioginės demokratijos. Akiai kopijuoti kitose valstybėse tradiciškai susiformavusią tvarką, manau, nėra tikslinga, greičiau – pakankamai rizikinga. ■

Mobilizacinės ekonomikos link

Vitalijus BALKUS

Neperseniausiai Islandijoje įvyko tai, apie ką „laisvųjų rinkininkų“ sukirpimo ekonomikos gerbėjai net nenori kalbėti garsiai. 2008 metais, finansinės krizės pradžioje, Islandija tikrąja to žodžio prasme bankrutavo. Šalis, kuri mažiau nei per dešimtmetį „neregėtai suklestėjo“ privatiems bankams pritraukus investuotojų (daugiausia Olandijos ir Didžiosios Britanijos) pinigų, vieną dieną buvo priversta priimti prasilošusių bankų likučius. Ir čia pagal visuotinai priimtą modelį pasipylė raginimai gelbėti bankus, o tiksliau - investuotojų pinigų, perkeliant bankų bėdas visiems šalies piliečiams. Ir ko gero viskas taip ir būtų įvykę, tačiau nepaisant šiurkštaus britų ir olandų spaudimo, islandai referendumu atsisakė priimti bankų pridarytas skolas, juolab, kad tie pinigai niekuomet pačioje Islandijoje investuoti nebuvo. Bankininkai, įvėlę islandus į skolų žaidimą, pabėgo iš šalies ir jiems iškeltos bylos.

Kaip šioji patirtis gali mums pasitarnauti?

Na, pradėkime nuo pradžių. Lietuvos, t.y. biudžetų, įmonių ir piliečių, pinigai šiuo metu yra svetimos rankose. „Snoro“ bankrotas parodė, kad be jų gali likti ne tik eiliniai mirtingieji, bet valstybinės įmonės ir net savivaldybės. Mes nedisponuojame savo finansais ir net neturime kur juos tinkamai saugoti savo šalies viduje. O mums reikės ir pinigų, ir jų paskirstymo mechanizmo, jei tektų daryti tai, apie ką rašysiu toliau.

Tarkime, padėtis iš tiesų pasidaro grėsminga. Ir taip didelės Lietuvos nedarbas dar labiau padidėja. Vietiniai bankai, o tiksliau – užsienio bankų filialai, negauna pajamų dėl vis didėjančio klientų nemokumo, o ir likusias lėšas priversti pervesti nuo naujos globaliosios krizės kenčiantiems motininiams bankams. Griūna ne pavienės įmonės, o ištisos ūkio šakos. Kaip kad atsitiko 2008 m. su mūsų statybos sektoriumi.

Ar tuomet buvo galima išvengti dešimčių statybinių ir dar didesnio skaičiaus subrangovinių įmonių žlugimo? Taip. Ar galima buvo į gatvę neišmesti tūkstančių darbuotojų? Taip. Be abejo, buvo pasmerktosios įmonės, kurių žlugimas dėl priimtų nepamatuotos rizikos buvo neišvengiamas, tačiau tokio tragiško sektoriaus finalo nebūtų buvę, jei valstybė įvykdytų intervencines priemones.

Dar kartą prisiminkime padėtį. Daugiabučių statyba kainuodavo (piko metu) 1200-1500 lt/kv. m. Tuo tarpu pardavimo kaina retai kada būdavo mažesnė nei 5000 lt/kv.m. Nuostabus verslas, nešantis daugiau nei 300 proc. pelno, kuriam skolino tie patys bankai, ir į kurį, nepaisant nuolat kartojamų mantrų apie „burbulą“, palankiai žiūrėjo vyriausybė. O trūko visai mažai. Reikėjo valstybinės intervencijos, kuria galėjo tapti, pvz., valstybinio nuomojamo būsto programa. Ją pradėjus tuomet, mes jau šiandien turėtume naujas statybas iš sugrįžtančių pinigų. Be abejo, tai būtų buvęs peilis į paširdžius ir nuo viršpelnių tukusiems NT vertėivoms, ir beveik be garantijų jiems pinigų skolinusiems bankams. Ir ne tik spekuliantams, skolinusiems, bet ir išplėtusios būsto ištroškusių skolininkų gretas iki beveik kiekvieno norinčio. Paskola 40-čiai metų? Ne problema.

Rašau ir matau, kaip „laisvarinkininkams“ plaukai piestu stojasi. Juk tai taip nekapitalistiška. Bet kai ant svarstyklių padėta kelių dešimčių spekuliantų gerovė ir kelių tūkstančių paprastų piliečių likimai ir galimybė išvengti didelės griūties, tai mano simpatijos akivaizdžiai pastarųjų pusėje.

Šiek tiek daugiau sustojau ties statybomis tam, kad parodyčiau, jog tikslinė valstybės investicija būtų teigiamas žingsnis. Bet ką daryti, jei krizė vis tik visuotinė ir gatvėse atsiduria dešimtys tūkstančių žmonių? Čia jau atsukime laiką dar daugiau atgal ir pažiūrėkime, kaip JAV vadavosi iš Didžiosios depresijos gniaužtų. Nepai-

sant milžiniško Volstrito spaudimo, prezidento F.Ruzvelto dėka Amerika ne tik suteikė darbą eilėse prie sriubos stovėjusiems. Tuomet keliais ir geležinkeliais buvo pagaliau sujungti šalies rytai ir vakarai, tuomet buvo sukurtas tikrasis šalies pramoninis stuburas, kuris jai pasitarnavo jau Antrojo pasaulinio karo metu.

Mobilizacinė ekonomika – atmetanti visus laisvosios rinkos liberalizmo „dėsnius“, leidžianti palikti ekonomiškai aktyviais didžiąją dalį šalies piliečių. Tai vienintelis iki šiol žinomas priešnuodis didžiųjų kapitalizmo krizių atveju. Lietuva tam tinkama šalis. Mes neturime užsienio darbininkų, todėl visi pinigai, pasiekę dirbančiuos žmones, ir liks čia. Tačiau reikia alternatyvaus finansinio aptarnavimo nei krizės metu grūniantys bankai.

Grįžtu prie prarasto šanso. Kaip 2008 m. buvo nepasinaudota galimybe sušvelninti krizę stimuliuojant realų sektorių, taip 2011 m. nepasinaudota puikia galimybe įkurti Valstybinį komercinį banką (VKB). Kažkada toks bankas buvo sunaikintas nusikaltamu būdu, tačiau jo būtinybė, ypač dabar, kai Lietuvos Bankas yra ribotas savo veiksmuose, nekvecionuotina. „Snoras“, tinkamai nacionalizuotas, ir galėjo būti po bankroto transformuotas į naująjį VKB. Jame turėtų atsidurti ir visų biudžetinių įstaigų ir valstybinių įmonių lėšos. Taip pat per jį ir tik per jį turėtų būti tvarkomi visi piliečių ir valstybės finansiniai santykiai. Jame savo santaupas ir einamąsias sąskaitas galėtų turėti ir fiziniai asmenys, ir verslo įmonės. Būtent VKB ir būtų įrankis, per kurį reikalui esant būtų finansuojami statybos, infrastruktūros ir kiti visuomenės labai vykdomi projektai.

O ką daryti krizės metu su komerciniais bankais, tiksliau - su svetimų bankų filialais? Tegul jie ir gyvena pagal laisvosios rinkos dėsnius. Užsidarys? Ir gerai. Tai bus mažesnis nuostolis, nei priimti įsipareigojimus jiems gelbėti. Mokykimės iš islandų. ■

Didžiuojuosi su juo dirbusi

Paminėtos 80-osios pirmojo atkurto nepriklausomos Lietuvos Prezidento Algirdo Brazausko gimimo metinės. Iškilminguose renginiuose prisiminti jo nuveikti darbai, jo, kaip vieno iškiliausių mūsų politikų, žmogiškosios savybės. Spausdiname buvusios Prezidento vertėjos atsiminimus iš rengiamos knygos apie A. Brazauską amžininkų ir oponentų akimis.

Zita MAKUTIENĖ

Kai pasiūlė parašyti apie Prezidentą Algirdą Brazauską, ilgai nesiryžau. Vertėjo profesinė etika, kuria visada vadovaujuosi, neleidžia viešinti daugelio dalykų, kuriuos vertėjas sužino dirbdamas, o takoskyra tarp viešintinų ir neviešintinų prisiminimų labai nedidelė. Tad paliksiu nuošalyje politinės virtuvės reikalus.

Prezidento kanceliarijoje pradėjau dirbti vertėja 1995 metų sausį, kai Prezidentūra gyvavo jau dvejus metus. Papuoliau į darbų sukūrį ir nuo pirmos dienos tapau Prezidento šešėliu. Toks vertėjo darbas. Tačiau tas darbas suteikė galimybę būti labai arti, kartais po 16-18 val. per parą greta aukščiausiojo valstybės pareigūno. Buvo smalsu, koks jis žmogus. Liaudies išmintis sako, kad, norint pažinti žmogų, reikia jam suteikti valdžios. Mano galva, Algirdo Brazausko valdžia nesugadino. Bet tai tik mano nuomonė apie jį, kaip žmogų, kurį pažinau.

Pirmieji darbo mėnesiai buvo labai sunkūs – neturėjau pakankamai darbo tokiu aukštu lygiu patirties, neišmaniau diplomatinio protokolo reikalavimų subtilybių. Visi kolegos stengėsi padėti. Ir Prezidentas nežymiai parodydavo, kur sėstis prie derybų stalo. Nors būdavo ir kuriozinių situacijų.

Pagal protokolo reikalavimus,

vertėjas visada eina paskui Prezidentą. Tačiau Prezidentas Algirdas Brazauskas stengdavosi mane, kaip moterį, praleisti pirma, o pats eiti iš paskos. Kartą net užsienio pareigūnas, su kuriuo susitikti atėjome į salę, suglumo išvydęs, kad ne Prezidentas, o kažkokia moteris pirmoji įžengė į susitikimo salę. Stengiausi tokiais atvejais užbėgti už plačios Prezidento nugaros. Taip ir trepsėjome ne vieną kartą, kol įsidrąsinusi pasakiau, kad turėčiau eiti iš paskos, o ne priekyje. Prezidentui, kuris laikėsi tarsi senamadiškų elgesio taisyklių, nebuvo lengva prisitaikyti.

Pirmas vizitas, kuriame dalyvavau, buvo į Izraelį. Nepaprastai sunkus ir atsakingas vizitas. Sunkus politiniu ir emociniu požiūriu. Sunkus visiems, bet kiekvienam savaip. Prezidentas ir visa delegacija jaudinosi. Lėktuve skaičiau vizito medžiagą, kaip studentė paskutinę naktį prieš egzaminą. Lipant iš lėktuvo Prezidentas tyliai paklausė: „Jaudinatės?“ Dar tyliau atsakiau: „Bijau“. „Niekas, viskas bus gerai“, padrąsino A. Brazauskas. Buvo keista, kad rado minutę mane padrąsinti.

Daug rašyta apie vizitą į Izraelį. Tačiau vienas įvykis giliai įsirėžė į atmintį. Pakeliui į Jad Vašem (Yad Vashem) muziejų Holokausto aukoms atminti prie Prezidento A. Brazausko prišoko senyvas žmogus su ant švarko prisūta gelto-

na Dovydo žvaigždė. „Prezidente, kada bus nubausti žmogžudžiai?“ paklausė jis drebančiu balsu. Prezidentas sustingo iš netikėtumo. Delegacija suakmenėjo. Apsauga suglumo ir žengtelėjo to žmogaus link. Prezidentas juos ranka sustabdė ir staiga apkabino tą žmogų. Žurnalistai šią akimirką užfiksavo ir nuotrauka netruko pasirodyti pirmuosiuose pasaulio spaudos puslapiuose bei televizijos naujienų programose. Istorija sena, daug kartų aprašyta. Man gi visada buvo įdomu, kodėl Prezidentas būtent taip pasielgė, nebandė jam atsakyti. Kartą jo ir paklausiau. Prezidentas atsakė: „Nežinojau, ką daryti. Jaučiau, kad nieko negaliu tam žmogui atsakyti. Tegalėjau tik apkabinti“. Fantastiška reakcija ir gebėjimas jausti žmogų!

Prezidentas nemėgo ilgų vizitų. Teko girdėti, kaip jis sakė, kad kai kurie vizitai yra tik „protokoliniai“ ir jis mieliau padirbėtų namuose. Apie vizitus būtų galima parašyti storą knygą. Buvo trumpų ir ilgesnių vizitų. Buvo ir labai sudėtingų, kai dirbdavome po 16 valandų. Likti nevalgius kelias dienas iš eilės – vertėjo dalia. Dažnai darbo diena prasidėdavo darbo pusryčiais 8 val. ir baigdavosi darbo vakariene 23 val. ar net vėliau. Tad pavalgyti netekdavo, nes versti su kąsniu burnoje itin nepatogu, o ir paspringti galima. Tarp susitikimų bandydavau pagriebti sausainį ar saldainį,

kad pilvas negurgtų, bet būdavo, kad jis ir „simfoniją“ užgrodavo, ir gana garsiai. Lankantis Vašingtone, kai eilinis saldainis nukeliavo į burną, Prezidentas šyptelėjo ir pasakė: „Na ką, minutė burnoje, valanda skrandyje, o figūros apvalumas visam gyvenimui“. Vos susilaikiau nenusikvatojusi.

Kai vėlai vakare po susitikimų grįžome į viešbutį, Prezidentas nutarė mane pavalgdyti. Tačiau restoranai nebedirbo, o ir valgyti nuo įtampos bei nuovargio nenorėjau ir negalėjau. Prezidentas tada visą delegaciją pakvietė į savo apartamentus, kurių svetainėje buvo burtas vaisių ir užkandėlių. Pasodino mane, padėjo greta lėkštes su vaisiais ir sausainiais ir tėviškai liepė valgyti, kad, kaip jis sakė, kitą dieną nesvyruočiau. Ir taip būdavo visada. Niekada nepamiršdavo pasirūpinti, ar spėjo užkąsti apsaugos karininkai ir vertėja.

Kai 1995 metais Lietuva pirmą kartą buvo pakviesta dalyvauti Europos vadovų tarybos susitikime Kanuose, per darbo pietus sėdėjau už Prezidento, kad galėčiau versti. Visi valgė, o aš seilė varvinau. Staiga pajutau, kaip kažkas stuxi man. Pasitraukiau truputį į šalį, galvodama, kad per arti atsisėdau. Vėl stuxi. Žiūriu – lėkštelė su sausainiais keliauja. Prezidentas atsukęs šyptelėjo. Greitai sukrimtau sausainius. Apsidairiau, ar niekas nemato. Staiga matau, kad tuometis Vokietijos kancleris Helmutas Kolis savo vertėjai tiesia bandelę. Taip ir „lesindavo“ Vokietijos kancleris ir Lietuvos Prezidentas savo vertėjas. Tokio dėmesio pavydėdavo mano kolegos vertėjai, nes ne visi pareigūnai, kuriems jie versdavo, prisimindavo, kad vertėjai taip pat nori valgyti, o tokios galimybės darbo dienos metu dažnai neturi.

Vizitų užsienyje metu Prezidentas A. Brazauskas dažnai nors trumpam pakviesdavo delegaciją į savo apartamentus. Apie darbo reikalus kalbėdavosi retai, bet juokas

liejosi per kraštus. Visi stengėsi atsipalaiduoti. Žibėdavo ministrai L. Linkevičius ir P. Gylys. Prezidentas A. Brazauskas taip pat neatsilikdavo. Visi bendravo kaip lygūs su lygiais, nelikdavo titulų ir pareigų. Prisipažinsiu, kad laukdavau tokių vakarų. Juokeliai, anekdotai, kuriuzinių situacijų prisiminimai labai padėdavo atsipalaiduoti ir grįžus į savo kambarį užmigti. Laukdavau vakarinių pasisėdėjimų ir dėl kitos priežasties. Kartais vakarodavom trise – Prezidentas, viena iš jį lydinių dukterų ir aš.

Tokia kamerinė aplinka suteikdavo drąsos paklausinėti Prezidentą apie praeities įvykius, jo patirtį. Prezidentas A. Brazauskas pasakodavo apie savo išgyvenimus Sąjūdžio ir nepriklausomybės atkūrimo metais. Pasakojo, kad vien 1989 metais dešimt kartų buvo iškviestas į Maskvą pasiaiškinti. Vieną kartą Maskvos oro uoste jį įsodino į automobilį ir vežė, bet ne į miesto centrą kaip kitus kartus. Vaziavo, kaip pasakojo Prezidentas, ilgai nepažįstamomis vietomis tylėdami. Suko ratus aplink Maskvą kelias valandas. „Visi tylėjo. Aš taip pat nieko neklausiau, o mintyse atsisveikinau su šeima, nes galvojau, kad jos nebepamatysiu“, pasakojo Prezidentas.

Ar buvo jam baisu? Taip, sakė Prezidentas, buvo baisu.... Klausiau Prezidento, ar reikėjo gauti Maskvos leidimą atkurti nepriklausomos Lietuvos simbolių – vėliavą, herbą ir himną. Ir jis papasakojo, kad kalbėjosi apie tai su M.Gorbačiovu, pateikė jam tautiškos giesmės vertimą į rusų kalbą, aiškino, ką simbolizuoja Vytis bei Gedimino stulpai. Bet jokio leidimo neprašė – tiesiog informavo. Gorbačiovas tylėdamas iš klausė ir pradėjo pašnekesį kita tema. Kai susitikimas baigėsi, sakė A. Brazauskas, jis dar bandė grįžti prie nepriklausomybės simbolių atkūrimo klausimo, tačiau Gorbačiovas rusiškai pasakė: „Užteks.

Eik, Algirdai“. Ir Prezidentas išėjo nežinodamas, ar Maskva nesiims kokių nors represinių priemonių. Šiandien visa tai gal ir neatrodo svarbu, tačiau tada buvo kiti laikai ir kitos baimės.

Šnekučiuodavomės ne tik apie politiką. Prezidentas turėjo taksų veislės šunį Čikį. Mano šeimoje taip pat gyveno taksiukas. Taksai – tikri šelmiai. Jie labai užsispyrę ir savarankiški. Buvo įdomu, kodėl Prezidentas pasirinko šios veislės šunį. Taksai – medžiokliniai šunys, todėl galvojau, kad būtent dėl šios veislės savybės Prezidentas įsigijo taksiuką. Bet buvo ir kita priežastis. Prezidentas papasakojo, kad vaikystėje namuose buvo taksų veislės kalytė, kuri žuvo jam mantant. Taksės žūtis jį labai sukrėtė. Todėl taksai visada jam buvo mėliausi šunys. Kartą Nidoje, dalijosi prisiminimais Prezidentas, rado Čikį ryte poilsio namų svetainėje išdidžiai tupintį tarp sudraskytos pagalvės pūkų. Taip jis atkeršijo, kad nebuvo įleistas į šeiminko miegamąjį. Tačiau Prezidentas jo griežtai nebaudė, tik pabarė.

Prezidentas skaudžiai reaguodavo, kai jam prikišdavo narystę komunistų partijoje. Komunistų partijos nariu, pasakojo A. Brazauskas, jis tapo dirbdamas Kauno hidroelektrinės statyboje inžinieriumi. Jo vadovas nebuvo komunistų partijos narys ir jausdamas, kad bus nušalintas nuo pareigų, o į jo vietą paskirs dirbti rusą, įtikino A. Brazauską įstoti į partiją, kad galėtų jį pasiūlyti į savo vietą. Ir tikrai, senąjį inžinierių pašalino iš pareigų, o A. Brazauską paskyrė vietoj jo.

Prezidentas mėgdavo sakyti, kad Lietuvos komunistų partijoje buvo 97 procentai normalių žmonių ir tik 3 procentai komunizmo ideologija tikinčių karjeristų. Vienaip ar kitaip, Prezidentas dėl tų priekaištų labai išgyveno ir manė, kad jie nepelnyti.

Artėjant kadencijos pabaigai, ▶

► daug kam parūpo, ar A. Brazauskas ketina kelti savo kandidatūrą antrai kadencijai. Prezidentas apie tai nekalbėdavo. Galiausiai A. Brazauskas pasakė: „Ne“. Pasitaikius progai paklausiau, kodėl jis atsisako kelti savo kandidatūrą. Prezidentas paaiškino, kad reikėtų tokio valstybės vadovo, kuris neneštų praeities kupros ant savo pečių, būtų jaunesnis, laisvai bendrautų anglų kalba bei kurį pristatant užsienio žiniasklaidoje nebūtų sakoma, kad Lietuvos Prezidentas buvo komunistų partijos narys ir jos vadovas.

Be to, Prezidentas sakė, kad jis

karininkas važiuodamas po darbo jį pamatė, bet, kaip pasakojo, negalėjo patikėti savo akimis. Nėdelsdamas pranešė kolegoms ir Prezidento pasivažinėjimas buvo nutrauktas.

A. Brazauskas yra man sakęs, kad po darbo ir renginių sugrįžęs į Turniškių rezidenciją jaučiasi vienišas. „Namas didelis, sėdžiu jame vienas. Nors vilku stauk“, sakė jis.

Nuolatinė apsauga vargino Prezidentą ne tik namuose, bet ir užsienio vizitų metu. Prie jo viešbučio apartamentų durų visada budėdavo priimančiosios valsty-

pasakius, JT pastatas buvo gana netoli nuo viešbučio, kuriame gyveno delegacija ir pėsčiomis iki jo buvo galima nueiti per pusvalandį. Prieš dieną gi kelionė kortežu užtruko beveik valandą ir Prezidentui atrodė, kad taip tik tuščiai švaistomas laikas. JAV slaptosios apsaugos tarnybos karininkai išreiškė nepasitenkinimą tokiu Prezidento pagedavimu, bet ginčytis nepuolė. Tik vėliau paprašė, kad nebūtų tokių netikėtų sprendimų, nes jie negali greitai pakeisti sudaryto apsaugos plano. Beje, Prezidentas replikavo jiems, kad nėra jis toks svarbus asmuo ir niekas jo neužpuls. Apsauga nesiginčijo, tik tyliai tarstelėjo, kad Niujorke pakankamai nestabilios psichikos žmonių, kurie norėdami išgarsėti gali užpulti.

Buvo ir kitų netikėtų Prezidento sprendimų. 1997 metais NATO viršūnių susitikimo Madride paskutinę dieną prie A. Brazausko priėjo Latvijos Prezidentas G. Ulmanis ir pasiteiravo, kaip jis atskrido į Madridą. Lietuvos Prezidentas atsakė, kad savo lėktuvu. „Ar nepavėžėtum manęs iki Rygos? Mes atskridome „Lufthanzos“ tvarkaraštinu skrydžiu. Skrydis namo bus ilgas ir sudėtingas“, paprašė Latvijos Prezidentas. „Galiu“, atsakė A. Brazauskas. Lietuvos ambasadorius G. Čekuolis net sustingo tai išgirdęs ir griebė telefoną. Kilo sumaištis. Reikėjo keisti skrydžio planą, gauti leidimus skristi kitais oro eismo koridoriais, o laiko iki delegacijos išvykimo buvo likę nedaug. Kažkas iš delegacijos narių prisiminė, kad Baltarusijos, per kurios oro erdvę teks skristi, priešlėktuvinės gynybos pajėgos prieš kurį laiką nušovė oro balioną, įskridusį į jos teritoriją. Tačiau su Prezidentu niekas nesiginčijo ir iš Madrido skridome į Rygą, o po to į Vilnių. Skridome smagiai. Visi džiaugėsi sėkmingu vizitu, nes trys Baltijos šalys buvo paminėtos kaip potencialios kandidatės į NATO nares.

Šis skrydis įsiminė ir dėl kitos

priežasties. Skrendant Lietuvos ir Latvijos Prezidentai susitarė anuliuoti daug triukšmo Lietuvoje sukėlusį Maišiagalos memorandumą. Latvijos Prezidentas nelengvai pasidavė A. Brazausko spaudimui, bet sutiko.

Prezidentas A. Brazauskas labai išgyveno, kad negali laisvai susikalbėti anglų kalba ir turi naudotis vertimo paslaugomis. „Per senas jau mokytis užsienio kalbos“, dažnai sakydavo. O mokytis teko, nes reikėjo pačiam ir kalbas anglų kalba skaityti, ir pasišnekėti su kitų valstybių vadovais neformalioje aplinkoje.

Dar prieš man pradėdant dirbti kanceliarijoje, Prezidentą anglų kalbos mokė Vilniaus universiteto dėstytojai. Man gi teko jį mokytis skaityti kalbas ir tobulinti žodyną, kuris buvo gana turtingas. Aiškinti vieno ar kito žodžio reikšmės beveik nereikėjo. Iš pradžių buvo sunku abiemis. Prezidentui nelengvai sekėsi įvaldyti žodžių tarimą ir angliško sakinio intonaciją. Man sunku buvo apsispręsti, kiek reikalauti. Po truputį pamokų ritmas nusistovėjo. Mokydavomės per pietų pertrauką. Tačiau tam skirta pusvalandžio nepakakdavo. Todėl visada užduodavau namų darbų. Atvirai kalbant, iš pradžių netikėjau, kad Prezidentas darys namų darbus. Tačiau visada užduotys būdavo atliktos.

Rengiantis vizitui į užsienio valstybę, grįžęs į savo rezidenciją vakare Prezidentas A. Brazauskas kartodavo tai, ko mokėmės dieną. Jis buvo pareigingas mokinys.

Versdama kalbas į anglų kalbą, stengiausi parinkti lengvesnius žodžius tarimo požiūriu ir mintį išreikšti paprastesniais, bet ne primityviais sakiniais. Kartais to padaryti buvo neįmanoma. Pavyzdžiui, kalbose NATO integracijos tema buvo gausu sudėtingų žodžių, tokių kaip „interoperability“ (sąveikumas) ir „preparedness“ (parengtis). Jų pakeisti kitais žodžiais

Su Jo Didenybe Danijos karališkuoju princu Henriku ir Jos Didenybe karaliene Margrethe II (dešinėje – Prezidento dukra L. Mertinienė)

negalėjau, nes šių NATO terminų sinonimų nėra. Iš pradžių mokėsi tarti skiemenimis, po to visą žodį. Prezidentas kartodavo, kol išstardavo teisingai. Tada skaitydavo sakinį. Skaitydavo ne vieną, o keletą kartų. Būdavo, kad kitą dieną vėl tekdavo pradėti iš naujo. Bet galų gale jo pastangos davė rezultatų. Ir, kai vieno vizito metu skaitė kalbą, kurioje buvo gausu šių ir kitų tarimo požiūriu sudėtingų žodžių, viskas pavyko, Prezidentas atsiduso, bet jo veide matėsi pasitenkinimas.

Prezidento pažangą netruko pastebėti ir Vilniuje reziduojantys užsienio ambasadoriai. Per susitikimus su užsienio valstybių atstovais versti į lietuvių kalbą reikėjo vis rečiau, o galiausiai tik tada, kai būdavo aptariama itin svarbi tema. Tačiau pats kalbėti angliškai nedrįsdavo, apsiribodavo trumpomis frazėmis pokalbio pradžioje ir pabaigoje. Aišku, diskutuoti anglų kalba sudėtingomis temomis jis negalėjo. Mano galva, jis be reikalo bijojo. Kai Prezidentas grįžo iš Prancūzijos Prezidento Fransua Miterano laidotuvių, paklausiau Justo Paleckio, kuris su juo vyko į Paryžių, kaip Prezidentui sekėsi bendrauti su kitų valstybių vadovais, išgirdau, kad problemų dėl anglų kalbos nebuvo.

1998 metų vasaris. Prezidento

A. Brazausko kadencija pasibaigė. Netrukus į rūmus Daukanto aikštėje įžengs naujasis Prezidentas Valdas Adamkus. Vyksta iškilminga Prezidento rūmų perdavimo ceremonija. Nuleidžiama visą A. Brazausko kadenciją virš rūmų plevėsavusi vėliava ir įteikiama kadenciją baigusiam Prezidentui, kuris ją pabučiuoja. Po ceremonijos Valstybinio ir diplomatinio protokolo skyriaus darbuotojai pasakė: „Prezidento akyse žibėjo ašaros“. Ašaros jo akyse žibėjo ir tada, kai prieš išsėdamas į automobilį, kuris turėjo jį išvežti iš aikštės, Prezidentas A. Brazauskas priėjo atsiveikinti su visą kadenciją jam talkinisiais darbuotojais. Stengėsi atsiveikinti su kiekvienu – ką apkabino, kam pasakė kelis žodžius, o kam tiesiog paspaudė ranką. Buvo labai susijaudinęs ir, matyt, dėl to staiga apsisuko ir nuėjo automobilio link. Išvažiuojantį Prezidentą aikštėje susirinkę žmonės palydėjo plojimais.

Tad koks žmogus buvo Prezidentas A. Brazauskas? Tikiuosi, kad keli aprašyti epizodai pakankamai iškalbingi. Didžiojuosi, kad turėjau galimybę su juo dirbti, bendrauti ir nors truputi pažinti. Ir visada jį prisiminsiu kaip šiltą paprastą žmogų. ■

Žmonės šildė A. Brazausko sielą šiluma.

G. Svitojaus nuotr.

pasiilgo privatumo, kurio neteko tapęs valstybės vadovu. „Noriu dar pagyventi, nes kiek gi man liko – 7–10 metų aktyvaus gyvenimo“, sakė Prezidentas. Ne kartą teko girdėti, kaip Prezidentas sakė, jog pavargo nuo viešumo, nuolatinės apsaugos. „Net automobilio pats negaliu vairuoti“, dūšaudavo jis. Aišku, prie tokio gyvenimo, kai pats sau nepriklausai, jis prisitaikė, bet niekada juo nesizavėjo.

Kiek žinau, grįžęs į rezidenciją Turniškiuose liepdavo apsaugai važiuoti namo. Buvo bandymų pabėgti nuo apsaugos. Kartą po darbo dienos slaptomis sėdo už automobilio vairo ir išrūko į miestą, o vienas Vadovybės apsaugos

bės apsaugos karininkas. Kartais net delegacijos narių nenorėdavo įleisti. Lankantis Stambule Turkijos apsaugos karininkai – prie durų budėjo dviese visą parą – nenorėjo įleisti ir manęs, kai ėjau repetuoti kalbos, kurią Prezidentas turėjo skaityti vakare. Turkijos apsauga reikalavo atnešti kažkokius sąrašus, pasą, kuris pagal taisykles buvo saugomas viešbučio seife, ir dar kažko, o ko – nesupratau, nes angliškai jie kalbėjo labai prastai. Išgelbėjo Prezidento dukra, kuri ėjo pas tėvą.

Lankantis Jungtinėse Tautose Niujorke vieną rytą po pusryčių Prezidentas nutarė eiti pėsčiomis iki Jungtinių Tautų būstinės. Tiesą

Transhumanizmas, posthumanizmas ir socialmeritokratija

Prof. Dobilas KIRVELIS

Analizuodami šių dienų krizės reiškinius bei jų priežastis galime įžvelgti daug požymių, rodančių europinės kultūros ne tik stagnaciją, bet ir išsigimimą. Kyla mintis, kad graikų mokslo filosofija ir krikščionybės ideologija pagrįsta krikščioniškoji Europos ir JAV materialiosios gamybos kultūra išsisėmė, pasiekė savo kūrybinių galimybių lubas. Tenka ieškoti naujų visuomenės ideologinės atramos pagrindų, tokių, kaip kad prieš 2200 metų konfucianizmas, pakėlęs Kiniją, o prieš 500 metų Humanizmas ir Renesansas - Europą naujam kūrybiniam gyvenimui. Šiandien tokia nauja ideologine Europos „religija“ galėtų būti ryškiai išskylantis bio-socio-technokratinis mokslo požiūriu pagrįstas transhumanizmas-posthumanizmas su socialmeritokrati- ne visuomenės valdymo variacija.

Europos, net ir JAV socialinio gyvenimo nuosmukį galima suprasti ne tik pagal aukštų politikų ar mokslo atstovų, Nobelio premijos laureatų pasisakymus, bet ir paanalizavus mūsų pačių gyvenimiškąją aplinką.

Pavyzdžiui, pamąstykite, ar įmanoma šiandien paprastame mūsų miestelyje pastatyti dviejų bokštų raudonų plytų bažnyčią? Toks klausimas prieš 30 metų buvo užduotas vienam statybų vadovui. Jis susimąstė ir pradėjo samprotauti, kas tai būtų per statyba – rajoninė, respublikinė ar sąjunginė?..

Nusprendė, kad sąjunginė, nes perdengimo konstrukcijas reikėtų užsakyti Leningrade (*šiandien Sankt Peterburgas*), Lietuvoje to padaryti neįmanoma. Ko gero ir šiandienos nepriklausomoje Lietuvoje tokios statybos vienai savivaldybei, tuo labiau seniūnijai-parapijai, gal net ir Lietuvai, būtų neįkandamos.

O štai prieš 120 metų Užpalių parapija per nepilnus 10 metų, vietoje gamindama plytas, gesindama kal- kes, arklių ir žmonių jėgomis be jokio pono ar dvaro pagalbos pasidarė skliautus, bokštus, pasistatė tokį statinį, kuris jau atlaikė du pasaulinius karus, vokiečių bombas, Maskvos bolševikinę okupaciją, ir šiandien išlikdamas įspūdingiausiu, stipriausiu pastatu, kuris dar nepasens, ko gera, visą šį šimtmetį. Ir tokius, šiandien mums sunkiai įkandamus pastatus caro laikais Lietuvoje statėsi daugybė katalikiškų parapijų. Pravoslavai cerkves statė taip pat, bet jau padėdami valdžios.

Šiandien net ir žymiai paprastesni statiniai (pvz., Vilniaus stadionas) be Europos Sąjungos pagalbos, net ir su ja – nė krust. Patys nenorime statyti, valdyti (naftos gavybos, gamybinių organizacijų), organizuoti naujovių kūrybos. Tik kopijuoti, ir tai ne savų, bet svetimųjų vadovaujami. Kaip kad XVII a. mūsų bajorai nebenorėjo kariauti, svetimiesiems pardavinėjo ar atidavinėjo dvarus, šiandien nauji „ponai“ pusvelčiui gamybas parduoda amerikams, rusams,

švedams, lenkams. Ir vėl lietuvis nepriklausomoje Lietuvoje virsta mūsų laikų baudžiauninku – juodadarbiu ar svetimų ponų pastumdėliu, kai kurie – prievaizdu.

Kas tai yra - degradacija, impotencija ar išsigimimas?

Panašiai dedasi ir Pietinėje Europoje. Tiesa, ten, kur gyventi sunkiau – Šiaurinėje Europoje – dar gyvenama oriai, kuriamos ir įgyvendinamos naujovės savarankiškai. O Europos Sąjunga laukia. Tarptautinio valiutos fondo (TVF) vadovė Christine Lagarde perspėjo, kad dėl problemų Europoje ir Jungtinėse Valstijose pasaulis kenčia pasitikėjimo krizę, ir teigia, kaip ir mūsų Prezidentė, apie antrosios krizinės bangos neišvengiamumą, be aiškių nuorodų - o kas bus po to.

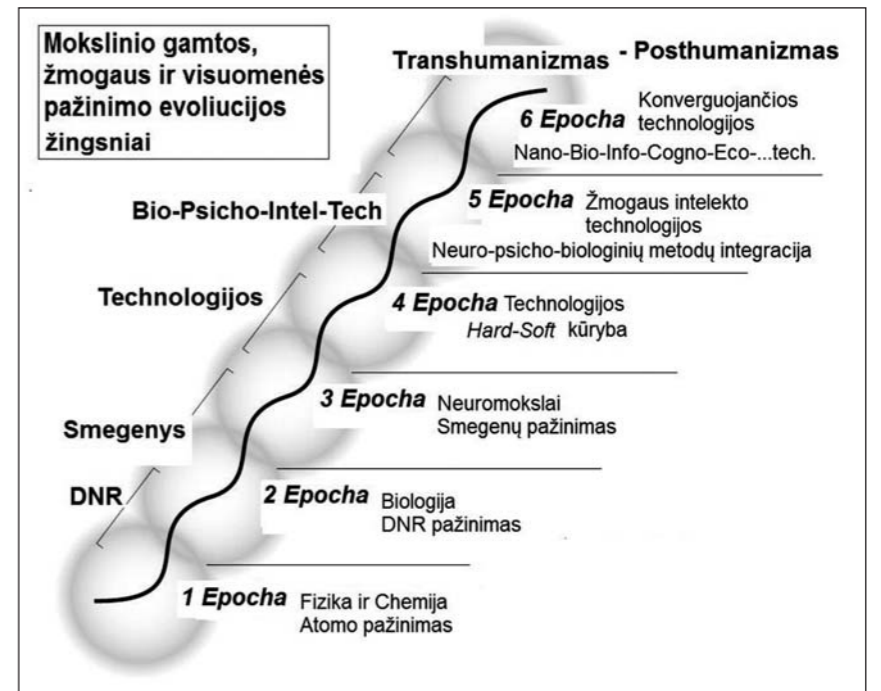
Tiesa, strateginio mąstymo mokslo intelektualai, analizuojantys gyvojo pasaulio ir žmonijos raidą, mato tam tikrus dėsningumus ir bando atkreipti taktinio, siauroko ir trumparegiško mąstymo, politikų dėmesį į ateinančias kokybiškai kitokias – konverguojančias Nano-Bio-Info-Eco (NBICE) žmonių gyvenimo technologijas, kurios yra jau naujos, transhumanizmo arba posthumanizmo ideologijos mokslu pagrįstos technologijos (1 pav.).

Transhumanizmas - mokslo technologinė paradigma

Transhumanizmas – tarp- tautinis intelektinis ir kultūrinis

judėjimas, besivadovaujantis paradigma (nuostata), kad žmogaus ir žmonijos gyvenimo esmė yra mokslo technologinė kūryba. Transhumanistai tiki, kad nauji mokslo atradimai bei jų pagrindu sukurtos ir įgyvendintos technologijos lemia visuomenės gerovę bei ateitį, kad technologijos gali ir turi gerinti žmogaus ne tik fizinės-fiziologines, bet ir protines doros bei išminties savybes. Transhumanistai mano, kad ilgainiui žmonės galės save transformuoti į daug daugiau sugebancias būtybes ir kad tokie dalykai, kaip negalia, kančia, ligos, senėjimas bei nesavanoriška mirtis, yra nepageidaujami ir išvengiami. Transhumanizmo simboliai - **h+** arba **H+**.

Pasaulio ir žmonijos technologinio singularumo koncepcijos autorius, futurologas R. Kurcveilas (Kurzweil) pateikia šešis žmogaus mokslo-technologijų kūrybos ir įgyvendinimo žingsnius. Pradedant paskutiniais dviem mūsų epochos šimtmečiais, negyvosios gamtos fizikinis-cheminis medžiagos ir atomo pažinimas sąlygojo pirmąjį technologinio gyvenimo žingsnį gyvybės esmės – genetinės DNR (deoksiribonukleorūgšties) sampratos – link. Mokslinis DNR pažinimas atvedė į gilesnį gyvosios gamtos biologinio pažinimo lygį. Tai sukėlė antrosios epochos raidą – biologinę evoliuciją. DNR pažinimo reikšmė mūsų socialiniam gyvenimui vaizdžiai parodyta J. Enrikezo (Enriquez) knygoje „Kai ateitis užvaldo mus“, išleistoje JAV 2000 metais, į lietuvių kalbą išversta tik po 7 metų. (*D. Kirvelis, Gairės, 2011, Nr.4; 2012, Nr.1.*) O šių metų rugpjūčio pradžioje autoritetingiausiame mokslo žurnale *Science* (JAV) pranešama, kad Harvardo universiteto Genetikos (Bostonas) ir Džono Hopkinso universiteto Biomedicinos inžinerijos fakultetų (Baltimorė) trys mokslininkų grupės sukūrė išbandė čipą, kuris tekstinę informaciją (53 000

1 pav. Šešios žmonijos evoliucijos epochos, paremtos mokslo-technologijų kūryba, nurodančios raidos kelią transhumanizmo ir posthumanizmo link (pagal R. Kurcveilą)

žodžių ir 11 paveikslukų) įrašė į genetinės atminties DNR molekules tam tikros struktūros sinteze ir tą patį tekstą atkūrė spausdintuvu. Išbandyta praktiškai galimybė sujungti elektroniką su gyvybe - gyvybine genetika.

Antrosios epochos žingsnis – šiandien jau prasidėjusi primityviosios biotechnologijos kūryba ir įgyvendinimas, paremtas bioinformacinėmis DNR ir fermentų technologijomis. Tiesa, pačiomis pirmiausiomis žmogaus biotechnologijomis reikėtų laikyti prieš dešimtis tūkstančių metų gyvulių ir augalų „prijaukinimą“, agro-zoo-biotechnologijas, kurios mums reikšmingos ir nepakeičiamos dar ir šiandien.

Trečiuoju mokslo-technologijų progreso žingsniu laikytinas nervų posistemio ir smegenų pažinimas. Tai gyvūnų ir žmogaus, kaip tam tikrų biomašinių funkcinės organizacijos, pažinimas ir elgsenos supratimas. Jis sąlygoja žmogaus-konstruktoriaus fantaziją bei tikėjimą ir ryžtą – sukurti mašinas, gebančias veikti taip, kaip ir gyvieji

organizmai. Ypatingą reikšmę turi dirbtinių smegenų – tokios neuroinformacinės technologijos atsiradimas, kuri suteikia psichikos – psicho-technologinę mąstymo savybę. Mąstymas suprantamas kaip informacijos gamybos procesas – nuolatinis visą laiką gyvūnui ar žmogui egzistuojančių ir besikeičiančių problemų sprendimo projektų kūryba ir atrinkimas veiksmui.

Neurostruktūrų mokslinis pažinimas jau atveda į ketvirtąją epochą. Kompiuterių bei kitų įvairiausių informacinių technologijų kūryba išryškino materialijų ir nematerialijų vyksmų neatskiriamą egzistavimą gyvajame pasaulyje – *Hard-Soft* technologijas. Tapo aiškiau, kas yra psichika, siela, dvasia, *Vis Vitalis*, kad tai ne mistiniai, bet realūs vyksmai, lemiantys tikslingai organizuotą veiklą. O tai nurodo galimybę pereiti į penktosios epochos – dirbtinio intelekto ir žmogaus integruotas technologijas. Jose numatoma galimybė suprasti, kaip spręsti net žmogaus-individo nemirtingumo problemą. ▶

► Žmogus-individas suprantamas ne kaip kūnas, bet kaip unikali neuroinformacinė mašina, gebanti savaip, specifiskai spręsti tam tikras problemas. Biofizika, besiremianti antruoju termodinamikos dėsniu, teigia, kad gyvūno ar žmogaus kūnas, kaip ir kiekviena materialinė mašina, visada susidėvi ir žūsta. Galima jį remontuoti, pakeisti organus. Bet žmogaus asmenybės esmė ne kūne (*Hard*), o mintyse (*Soft*), problemų sprendimų paieškos – mąstymo unikalume. O *Soft'ą* (informaciją bei programas) jau galima perkilti į kitas technologines priemones, pavyzdžiui – dirbtines neuro-elektronikas.

Ir visa tai atveda į šeštąją kūrybinės visuomenės epochą, kurios pagrinde slypi konverguojančios Nano-Bio-Info-Cogno-Eco (NBICE) technologijos. (*D.Kirvelis, Gairės, 2011, Nr.4*). NBICE koncepcija iškilo analizuojant gyvosios gamtos technologijas, atsirandant sintetinei biologijai. Į šiuos mokslo-technologinius raidos vyksmus tenka pažvelgti ir socialiniu-ekonominiu požiūriu.

Geriau pažįstant gyvąją gamtą, jos veiklos funkcinės organizacijos principus, keičiasi požiūris į mokslo-technologinių kūrybinių grupių bei organizacijų veiklos principus. Iškyla svarbus poreikis naujas, diegiamas gyvenime technologijas harmoningai derinti su gamta, ypač gyvąja. Visos naujovės turi būti ekologiškai suderintos. Ekologinė problema tampa viena aktualiausių. Senosios, industrinės visuomenės, paremtos negyvosios gamtos fizikos ir chemijos mokslinėmis idėjomis, technologijos ekologiniu požiūriu tampa kenksmingomis ir atmestinomis. Todėl visu aktualumu iškyla poreikis jas pakeisti biologinėmis.

Šias gyvybines technologijas vertinant platesniu ir gilesniu požiūriu, paaiškėja, kad organizmų technologinės struktūros yra paremtos ne tiek konkurencijos, bet, kaip ir inžinerinės techninės-tech-

nologinės mašinos, konstruktyviaisiais kooperaciniais-partneriniais ryšiais. Vyraujanti gyvosios gamtos egzistencijos konkurencijai-socialdarvinistinė sambūvis, kuris buvo suformuotas pagal ekosistemą, tenka modifikuoti. Gyvieji organizmai yra darniai konverguotų valdomų technologijų sistemos, tobuliausi Žemės gyvosios gamtos bioinžineriniai kūriniai. Todėl kuriant naujas, gyvybės idėjiniu pagrindu pagrįstas technologines sistemas, ir norint išsaugoti gyvybingą ekosistemą, žmogui-technokonstruktoriui tenka naujas technologijas įmontuoti į ekosistemą ne konkurentiniu, bet kooperavimo – konverguojančiu principu, matant visą kompleksinę žmogaus ir gamtos koegzistenciją.

Tokios idėjinės nuostatos matomos ne tik mokslo futurologų, bet ir valstybių politinėse programose. Panašią, tik be Eco-, Nano-Bio-Info-Cogno (NBIC) socialinės-technologinės raidos kryptį dar 2002 m. nubrėžė B. Obama, kandidatodamas į JAV prezidentus (*Obama, B., 2008; Orca, S., 2010*). Tokios žmogaus gerovės didinimo strateginės raidos programos numatomos ir Europos Sąjungoje. (*A. Nordmann, Report, 2004*). Vertos dėmesio Rusijos mokslo nuostatos – mokslų ir technologijų konvergencija – proveržis į ateitį (*M. B. Ковальчук, 2011*). Tiek Vakaruose, tiek Rusijoje kuriami projektai „Valstybė-2045“ (mes tik „Lietuva-2030“). Čia numatomi ne tik mokslo-technologiniai tyrimai ir naujų konverguojančių technologijų kūryba, bet jau ir specialistų, naujų technologijų kūrybai ir įgyvendinimui, rengimas. Tai kelias į transhumanistinę visuomenę.

Transhumanizmo kilmė ir dabartis

Transhumanizmo idėją padiktavo rašytojai fantastai jau labai seniai. Transhumanizmo terminą įvedė ir idėją 1960-1966 m.

išplatino iranietis, futurologijos profesorius, besivadintis keistu vardu - FM-2030 (*tikroji pavardė - Fereidoun M. Esfandiary*), pateikęs naują Žmogaus sampratą (*The New School, New York City*). Į mokslines pozicijas transhumanizmą 1999 m. pastatė Žmonijos ateities instituto direktorius, Oksfordo universiteto profesorius N. Bostromas. Šiuo metu jau veikia Pasaulio transhumanistų asociacija (*World Transhumanist Association (WTA)*), įkurta 1998 m., 1998-2004 m. leido transhumanizmo žurnalą (*Journal of Transhumanism*). 2004 m. žurnalas pakeitė pavadinimą – tapo Evoliucijos ir technologijų žurnalu (*Journal of Evolution and Technology*), kurį leidžia Etikos ir išylančių technologijų institutas (*Institute for Ethics and Emerging Technologies*) o internete <http://transhumanityplus.org>.

2009 m. paskelbta naujai redaguota transhumanistų deklaracija. Joje reiškiamas įsitikinimas, kad žmonija turi daug nerealizuotų galimybių. Mokslas ir technologijos ateityje gali radikaliai paveikti žmoniją, net pakeisti. Teigiama, kad galima išplėsti žmogaus galimybes įveikti senėjimą, pažinos trūkumus, nevalingas kančias, gerai gyventi ne tik Žemėje, bet ir apgyvendinti kitas planetas. Pripažįstama, kad dėl šių naujų technologijų Žmonijai gresia ir rimti pavojai. Reikalingi mokslo tyrimai, kurie įgalintų šias ateities perspektyvas suprasti ir numatyti galimas pasekmes. Todėl turime kruopščiai apgalvoti, kaip geriausiai būdais sumažinti žmonijai gresiančias rimtas problemas, ypač dėl netinkamo naujų technologijų taikymo. Reikia žmonių bendrijų, kuriose žmonės galėtų kūrybingai aptarinėti galimybes ir formuoti nuomonę apie tai, ką reikėtų daryti. Reikia visuomeninės santvarkos, kurioje būtų pakankamo ryžto imtis atsakingų inovacinių sprendimų ir juos įgyvendinti.

Neatidėliotini prioritetai, ne-

gailint lėšų, turi būti skiriami priemonėms, kurios mažintų grėsmes žmonijos egzistavimui, gyvybės ir sveikatos saugojimui, palengvintų gilią kančias, tobulintų žmogaus išmintį ir išvalgumą.

Deklaracijoje pabrėžiama, kad politika turi remtis atsakinga ir visa apimančia (plačiaja prasme) morale vizija, esmingai atsižvelgiančia ir į galimybes, ir į grėsmes. Tokia politika turi gerbti autonomiją ir individo (žmogaus) teises, turi būti pagrįsta solidarumo principais bei dėmesingu rūpesčiu visos planetos žmonių interesams ir orumui. Individui turi būti leidžiama pačiam pasirinkti, kaip jis gyvens savo gyvenimą. Jam turi būti leidžiama naudotis priemonėmis, kurios galbūt bus sukurtos ateityje: būdais gerinti atmintį, mąstymą, dėmesį ir energiją; ilginti gyvenimo trukmę bei tobulinti gydymą; daugeliu kitų galimų žmogaus keitimo ar tobulinimo technologijų.

Pagrindinės transhumanizmo technologijos

Prieš 5 metus transhumanistai numatė artimiausiais (iki 2050) metais žmogaus gyvenime atsirastiant šias 10 esminių reikšmingų technologijų (rikuojant pagal realios įgyvendinimo tikimybės dydį):

10. Kriptonika (Cryonics): atsirandanti 2025 m. ir visiškai įgyvendinama 2050 m. Tai žmogaus kūno gyvybinių procesų sustabdymas (užšaldymas) ir atgaivinimas vėliau. Jau panaudotas ir šiandien. Pavyzdžiui, minėtas transhumanizmo pradininkas FM-2030 (*Fereidoun M. Esfandiary*), miręs 2000 m. Niujorke dėl kepenų vėžio, *Alcor Life Extension Foundation* kompanijos institute (Arizonoje, JAV) buvo įplacentuotas kriptoninėje suspensijoje ir iki šiandien laukia šios ligos patikimų išgydymo metodų atsiradimo.

9. Virtualios realybės metodai: egzistuoja jau dabar, o visiškai išplėtoti bus 2020 m. Tai jau šian-

dien plačiai žaidžiami videožaidimai, išplečiantys įvairių kūrybinių galimybių modeliavimą kompiuterių pagalba iki tokio lygio, kad šis modeliavimas specialių techninių priemonių pagalba neatsiejamai sujungiamas su pačiu kūrėju (žaidėju). Šie metodai labai išplečia individo kūrybinio mąstymo galimybes.

8. Genų terapija: bus pradėta sistemingiau taikyti 2015 m., įgyvendinta 2025 m. Jau šiandien bandomi gydymo metodai, užbaigus (1998) programą sukurti žmogaus genomo tyrimo metodus. Jie suteikia galimybes iš anksto numatyti paveldimas ligas ir net jų gydymą, bei žmogaus gyvenimo trukmės ilginimą. Genų technologijos kiekvienam užduoda klausimą: „Ar jūs pasiruošęs gyventi iki 100 metų?“

7. Kosminės erdvės kolonizavimas: sistemingo įgyvendinimo pradžia 2025 m., platus naudojimas – 2050 m.. Kosmoso užkariavimai-tyrimai (nuo palydovų iki astronautų) jau įgyvendinami pusę amžiaus. 1967-1975 m. JAV NASA paleido visą žmogaus pilotuojamų erdvėlaivių seriją Mėnuliui tirti, ne vienas astronautas pavaikščiojo Mėnulio paviršiumi. O šiais metais, rugpjūčio pradžioje, NASA tyrimų robotas „Curiosity“ (smalsusis) sėkmingai nusileido Marse. Į Marsą jau ruošiamos žmogaus kelionės.

6. Kibernetika: šio teorinio pamatinio mokslo pilnutinis išvystymas, įgyvendinant principiniai naujas technologijas, numatomas jau 2015 m. Atsiradusi 1949 m. kibernetika su variacijomis – bio-kibernetika, neurokibernetika šiandien dar neturi tos reikšmės, kuri jai numatoma artimoje ateityje. Pamatinė kibernetikos vertybė – informacija, kuri valdo – dar mokslo nėra išplėtoti iki tokio pažinimo lygio, kaip fizikos energija ar chemijos medžiaga. Dauguma kibernetiką supranta kaip robotus, dirbtinius jutimo organus, dirbtinį protą ir t.t. Ateities mokslo transhumanizmo koncepcijoje jai nu-

matyta pagrindinio mokslo vieta – kaip gyvųjų ir organizuotų sistemų teorinis pagrindas, be kurio neįmanomas gyvojo pasaulio pažinimas, o tuo labiau panašių automatinė-kūryba.

5. Autonominiai save gaminantys robotai: numatoma, kad pradės reikštis tik 2030 m. Apie save besigaminančias mašinas-technologijas fantastai svajoja jau ne vieną šimtmetį. Ir tokių mašinų reali galimybė akivaizdi – juk taip elgiasi visas gyvasis pasaulis, kiekvienas organizmas. Technokratiškas požiūris į gyvybę neišvengiamai rodo tokių mašinų realumą – egzistuoja mokslinės dirbtinės gyvybės sukūrimo programos. Jau padaryti pirmieji žingsniai – J. Craig Venterio institutas (JAV), kuris vadovavo žmogaus genomo, dirbtinio genomo programoms, 2010 m. gegužės mėn. paskelbė, kad jau pavyko priversti tam tikras mikrobiologines ląsteles gaminti tokias medžiagas, kokios reikalingos žmogui kūrėjui. Prasideda sintetinės biologijos – dirbtinės gyvybės realybė.

4. Molekulinė gamyba: jau prasidėjusi, radikaliai modernizuota bus 2020 m., o išvystyta 2030 m. Tai nano-technologijos, pagrįstos įvairiausiais molekuliniiais gyvųjų ląstelių veiklos principais. Industrinės visuomenės technoinžinerija įgyvendinama molekuliniame lygyje. Šių technologijų pavadinimus šiandien lydi priesagos – Milli-, Micro-, Nano-, Piko-, ir net Femto-.

3. Megaerdvinė inžinerija: numatoma, kad modernizacija prasidės tik 2040 m. Praeityje – Didžioji Kinijos siena, o šiandien – Dubajaus Palm Island, numatomi plaukiojantys ar povandeniniai miestai, žmonių gyvenamosios erdvės kosmose apie Žemę, Mėnulyje, Marse, o ateityje - gali tekti keltis į Venerą.

2. Minčių perdavimas: realiai įgyvendinti numatomas 2050 m. Šiandien dar vyksta disputai, ar tikrai tarp tam tikrų žmonių-individų, tarp „siuntėjo“ ir „priėmėjo“, ►

► vyksta natūralus selektyvus minčių perdavimas per atstumą, nenaudojant šiandieninių infotechnologijų. Apie tokias galimybes samprotavo antropologas, jėzuitas vienuolis P. Teilhardas de Šardenas (*Teilhard de Shardin*), JAV ir Rusijoje buvo vykdomi eksperimentai. Transhumanizmas numato galimybę sukurti tokias neurotechnologijas, kurios sujungtų žmogaus smegenų informacinę veiklą su techninėmis priemonėmis – tokiu būdu ši svajonė taps realybe ir tuo atveju, jeigu ir nebūtų natūralių tarpusmegeinių „informacinių bangų“. Smegenų veiklos sujungimas su techninėmis priemonėmis jau atliekamas ne tik su gyvūnais, bet ir su žmonėmis. Akivaizdžiausi pavyzdžiai – rankų ir kojų protezai netekusiems galūnių. Londo 2012 m. olimpiadoje invalidas be abiejų kojų pėdų, bėgikas su spyruokliniais protezais iš Pietų Afrikos lenktyniavo su geriausiais sprinteriais. Nesunku suprasti, kad šiandieninės tradicinės ir biotechnologijos, sujungtos su smegenų signalais, leis įgyvendinti neįsivaizduojamas žmogaus galimybes – viršyti bet kokius žmogaus tradicinių rekordų lūkesčius. Ko gero, teks radikaliai keisti požiūrį net ir į sportines varžytuves.

1. Dirbtinis protas: tai sudėtingiausia ir esmingiausia transhumanizmo technologija, vedanti jau į posthumanizmą. Jos reikšmingesnė galia turėtų pradėti ryškėti tik nuo 2045-2050 m. Šių metų vasario mėnesį žurnalas *Time* pasirodė neįprastu viršeliu: 2045-iejį – tai metai, kai žmogus taps nemirtingas. Ir taip pat papildoma orientacija: „*Jei tikite, kad mašinos ir žmonės gali tapti vienu kūnu, tuomet sveiki, atvykę į singuliariąją visuomenę.*“

Singuliarioji – ypatingoji posthumanistinė – visuomenė

Singuliarioji visuomenė – terminas, kurį naudoja anglakalbiai

mokslininkai, mes lietuvių kalboje atitikmens dar neturime. Kibernetikoje ir signalų teorijoje terminas *singularus* kai kur lietuviškai verčiamas kaip „ypatingas“ (pvz., singularūs signalai).

Singuliarī visuomenė suprantama kaip ypatinga – nemirtinga – visuomenė. Žmogaus nemirtinumo idėja paprasta, bet tuo pačiu unikali mintis – tai radikali transhumanizmo idėja, kad į žmogaus kūną integravus technologijas arba priešingai – žmogų integravus į mašinas, gyvybė taps visiškai nepavaldi laikui ir iš esmės amžina, o skirties tarp gyvybės ir technologijos iš esmės nebeliks. Singuliarioji visuomenė – tai mąstančių ir jaučiančių robotų visuomenė. Iš R. Kurcveilo pateiktos visuomenės atsiradimo evoliucijos bei prognostinės schemos matoma, kad po 2020 m. įgyvendintos naujos informacinės technologijos pasieks pelės mąstymo lygį ir priartės prie žmogaus, o apie 2050 m. prilygs žmonių grupės kūrybinei galiai. O iki 2100 m. įvyks singuliarinis lūžis – informacinės technologijos ženkliai viršys šiandieninės žmonijos kūrybines galias. Kas tai gali būti – šiandieninių futuristinių samprotavimų sfera. Tai tikriausiai jau posthumanistinė visuomenė.

Apie žmonių visuomenės raidos pasekmes, tašką omega Ω besivystančiame pasaulyje, dar prieš Antrąjį pasaulinį karą samprotavo P. T. de Šardenas veikale „Žmogaus fenomenas“. Tiesa, šis veikalas Prancūzijoje plačiai visuomenei buvo atspausdintas tik 1955 m., autoriui mirus. Mat Vatikanas jį publikuoti buvo uždraudęs, o autorius buvo „iškomanduotas“ į Kiniją, kur kartu su kitais atrado Sinantropo – pirmąsio Kinijos žmogaus palaikus. Veikalas „Žmogaus fenomenas“ išvydo pasaulį prancūzų idėjinio komunisto Rožė Garodi iniciatyva. Bet šio veikalo skelbiamos idėjos neįtikio ir Kremliaus bolševizmo ideologams – po

kelerių metų išverstas į rusų kalbą buvo skirtas tik mokslinėms bibliotekoms. Šiame veikale P. T. de Šardenas, įvedęs noosferos, Biosferos protaujančios dalies – žmonių terminą, aptardamas jos raidą teigia: ateis toks laikas, kai kiekvienas žmogus žemėje dirbs tik mintimis. Ir mintimis jis galės susiristi su bet kuriuo žmogumi Žemėje. Ir kai kiekvienas žmogus mintimis susiristi su kiekvienu žmogumi, bus pasiektas aukščiausias Noosferos išsivystymo lygis – taškas omega Ω , ir tada arba Žmonija turės žūti, arba sukurti Naują Žmogų, turės atsirasti nauja žmonių biorūšis.

Apie naujos rūšies žmonijos atsiradimo galimybę dar šiame šimtetyje prieš keliolika metų samprotavo matematikos profesorius Vernonas Vingejus, įvedęs technologinio singuliarumo raidos sampratą, kurią labiau mokslu pagrįstą išplėtojo R. Kurcveilas. Ar žmonija save pasitobulins ir išliks, ar taps atsilikusių antrarūšių porūšiu, kaip kad Europoje jau yra buvę, kai pirmąsčius neandartaliečius nukonkuravo ir išstūmė atėję vėliau fiziškai silpnesni, bet technologiškai labiau išsivystę karmanjoniečiai, gal pamatysime jau šiame šimtyje. O dabar transhumanizmas ir posthumanizmas samprotauja apie humanišką savitobulinimą per NBICE technologijas.

Akivaizdu, kaip teigia Transhumanistų deklaracija, teks keisti ir visuomenės valdymo principus. Labai galima, kad tinkamiausias visuomenės valdymo būdas einant posthumanizmo link yra socialmeritokratija. „Transhumanizmas taps vyraujančia XXI amžiaus ideologija“, – neabejoja vienas garsiausių pasaulio futuristų, tiksliai išpranašavusių ne vieną iš pradžių nerealistiškai skambančių naujovę, R. Kurcveilas. Turės keistis Europos partinio valdymo struktūros pagal socialinių posthumanistinių technologijų – socialmeritokratinis – principus.

Socialmeritokratija – jau šiandien reikalingas visuomenės valdymo būdas

Socialmeritokratija vieningai Europai – skelbia Europos socialmeritokratinė partija, besiformuojanti Frankfurte prie Maino. Tiesa, kol kas neaišku, kiek vienija narių, kas jie, nors internete galima rasti jos deklaraciją, veiklos principus ir čia pateiktą ženklą.

Apie meritokratią ir socialmeritokratią jau buvo rašyta „Gairėse“ (2012, Nr. 1). Meritokratija – tai toks nedemokratinis valdymo būdas, kai valdžia spęsti visuomenės problemas patikima talentingiausioms ir labiausiai nusipelnusioms, tinkamiausioms asmenybėms bei grupėms, kurios pasižymi aukštu intelektu, profesine kompetencija, moralinėmis ir kitomis visuomenei svarbiomis, bet ne paveldėjimo, socialinės kilmės, neturtingumo, valdymo trukmės bei kitokiomis antraeilėmis, savybėmis. Tai kitoks, podemokratinis visuomenės valdymo būdas. Meritokratija skiriasi nuo plutokratijos, kai padėtį nulemia turtas, ar kleptokratijos, kai valdantysis elitas atsiranda iš nusikaltėlių ir valdininkų sandėrio.

Socialmeritokratija atriboja

meritokratijos sampratą nuo elitinės, išrinktųjų, liberalų ar socialdarwinistinio valdymo visuomenės sampratos. Socialmeritokratiroje turi atsispindėti tikrojo socialdemokratinio valdymo evoliucijos į naujai ateinančią konverguojančių (NBICE) technologijų mokslo kūrybinę visuomenę esmė. Tokioje visuomenėje pagal valstybės, kaip gyvo organizmo, funkcinės organizacijos principus, būtų nepažeidžiamos teigiamosios tradicinės demokratijos vertybės, bet ištaisos tos demokratinio valdymo silpnybės, kurios trukdo inovacinei kūrybai ir naujovėms diegti.

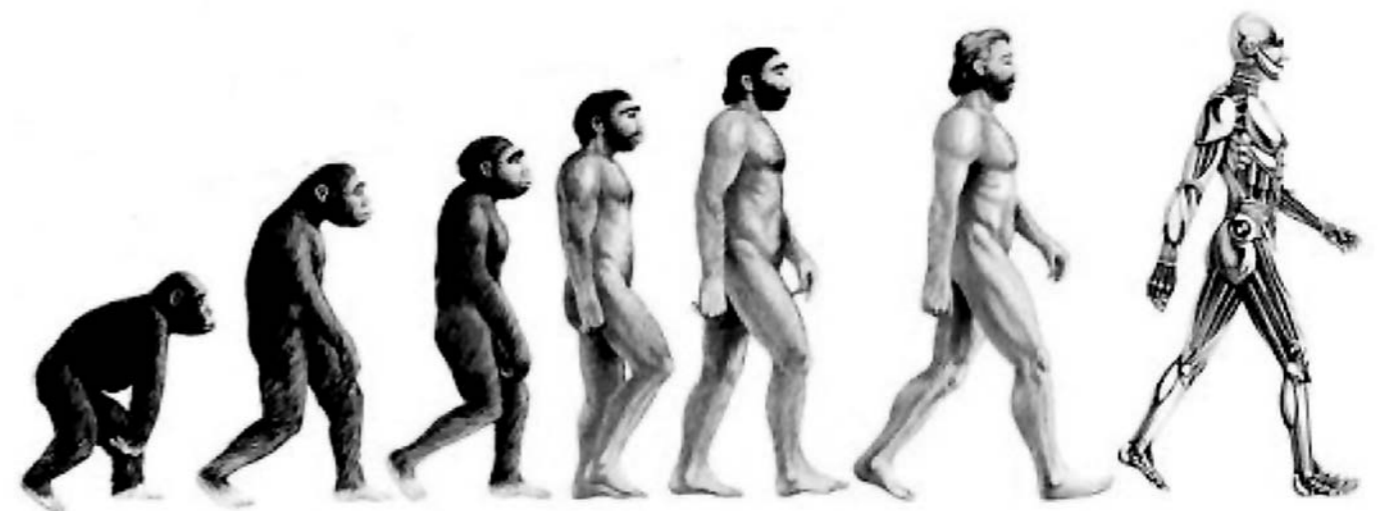
Socialmeritokratija yra kolektyvinio, o ne individualistinio visuomenės gyvenimo sistema, todėl ji ir propagautina kaip socialdemokratinio visuomenės gyvenimo tobulesnis būdas. Todėl būtina jau šiandien pradėti partijų ideologinę transformavimą meritokratinė kryptimi.

Tokiai Lietuvos valstybės valdymo tobulinimo misijai šiandien galėtų ryžtis LSDP. Nes ji turi pakankamą politinį svorį visoje Lietuvoje ir valdymo patirtį, yra jau pasimokiusi iš savo ir kitų partijų padarytų klaidų. Be to, po kelerių metų pribręs būtinybė natūraliai kartų kaitai partijoje. LSDP atsi-

rado ir tarpukaryje reikėsi kaip ryški, aukščiausių etinių principų asmenybių partija, modernios nepriklausomos demokratinės Lietuvos Respublikos kūrimo iniciatorė, principingiausia politinė organizacija Lietuvoje ir Socialistų Internacionale po karo. Naujai misijai įgyvendinti LSDP turi istorines ištakas, pakankamą kompetenciją, išmintį ir galią visuomenėje, reikia tik ryžtis.

Tam, remiantis strategine partijos programa, organizuotai turi būti ieškoma jaunų, teikiančių viltį pagal prigimtines savybes, studijas žmonių, tinkamų meritokratiniam gyvenimui, įvairių visuomenės gyvenimo sričių kūrybai ir valdymui. Jie turėtų būti buriami į grupes politiniam ugdymui ir palaipsniui rengiami bei atrenkami socialiai orientuotam meritokratiniam valdymui. Per keletą metų, iki 2020-ųjų, kai reikės įgyvendinti radikaliai kitokias gyvenimo NBICE (Nano-Bio-Info-Cogno-Eco) technologijas, jau būtų galima turėti išugdytą naują politinį elitą socialmeritokratiniam valdymui.

Taip galėtų būtų pradėta ruoša posthumanistinės visuomenės kūrybai Lietuvoje. ■

Politinių partijų santykiai konfrontacija ir bendradarbiavimas

Artėjant eiliniams Seimo rinkimams padaugėjo populistinių pažadų, pasistumdymų, pagrįstų ir nepagrįstų kaltinimų. Opozicija žada daryti daug ką kitaip, negu tai daro dabar valdantieji. Netolima istorija liudija, kad tai yra mūsų politinio gyvenimo įprastas reiškinys. Turėjome „šliaužiantį perversmą“ ir „parlamentinę rezistenciją“, „bombelių“ mėtimą, LDDP ir konservatorių vienvaldystę bei jų aršią tarpusavio kovą. Lietuvą „krėtė“ „Williamso“ skandalas, Prezidento apkalta, Turniškių ir kiti skandalai. Šalis dažnai gyveno permanentinių skandalų sąlygomis.

Galbūt skaitytojams bus įdomu susipažinti su politinių partijų santykiais tarpukario parlamentinėje Lietuvoje, ypač su pozicijos ir opozicijos sąveika.

Dr. Petras BIVEINIS

„Karaliai“ valdžioje

1920 m. sausio 12 d. prezidento Antano Smetonos aktu buvo paskirta rinkimų data į Steigiamąjį Seimą – balandžio 14 ir 15 dienomis. Pirmą kartą Lietuvos istorijoje demokratiškuose, visuotiniuose, lygiuose, slaptuose rinkimuose galėjo dalyvauti visi piliečiai. Dėl vietų Steigiamajame Seime varžėsi visos lietuvių politinės partijos bei jų susivienijimai, išskyrus rinkimus boikotavusią Komunistų partiją, taip pat tautinių mažumų organizacijos, kitos politinio pobūdžio grupuotės. Siekdamos laimėti daugiau vietų Steigiamajame Seime, politinės partijos jungėsi į susivienijimus. Susiformavo krikščionių demokratų blokas, į kurį įėjo lietuvių krikščionių demokratų partija, Darbo federacija, Ūkininkų sąjunga. Socialistai liaudininkai susivienijo su Valstiečių sąjunga. Tautos pažangos partija rinkimuose dalyvavo atskirai. Partijos žadėjo viską, ko tik troško rinkėjai. Išeivijos istorikė Vanda Daugirdaitė-Sruogienė

rinkimų kampaniją apibūdino taip: *„Visų partijų ir mažumų atstovai važinėjo po Lietuvą, šventadieniais, mugių dienomis miestelių aikštėse ar kitur papuoštose specialiose tribūnose buvo sakomos prakalbos. Kalbėtojai sakydavo prakalbas atsistoję ant stalo, vežimo ar statinaitės – „bačkos“; iš čia ir atsirado agitatoriams prikergtas „bačkininkų“ vardas“*¹. Rinkimų kova buvo arši, kartais į ją, partijų remiami, įsikišdavo komendantai, milicija (taip iki 1924 m. buvo vadinama policija). Agitatoriai, anot Juozo Tumo-Vaižganto, „įsiutino žmones raudonai“². Beje, tomis dienomis buvo uždrausta prekiauti svaiginamaisiais gėrimais.

Rinkimuose dalyvavo per 90 proc. rinkėjų. Į Steigiamąjį Seimą buvo išrinkta 112 atstovų, iš kurių 59 priklausė krikščionių demokratų blokui, 29 – socialistų liaudininkų, 14 socialdemokratų, 6 žydai, 3 lenkai ir 1 vokiečiai. Tautos pažangos atstovai į Seimą nepateko. Krikščionių demokratų blokas gavo absoliučią atstovų daugumą. Bloko pergalei didelę reikšmę turėjo Bažnyčios įtaka gyventojams, jo pažadėta sparti agrarinė reforma.

Steigiamasis Seimas 1920 m. gegužės 15 d. ryte susirinko Kaune, Teatro rūmuose. Ne vien Kaunas, bet ir visa Lietuva iškilmingai šventė Steigiamąjį Seimo atidarymą. Visų tikių maldos namuose buvo laikomos pamaldos, miestuose ir miesteliuose plevėsavo vėliavos, skambėjo varpai.

Socialiniu požiūriu Steigiamajame Seime buvo atstovaujami įvairiausi gyventojų sluoksniai: ūkininkai, pedagogai, teisininkai, kunigai ir kt. Atkreiptinas dėmesys į jauną Seimo narių amžių. Beveik trečdalis jų dar neturėjo 30 metų, daugiau kaip 40 proc. buvo nuo 31 iki 40 metų. Pirmininku buvo išrinktas vienas iš krikščionių demokratų lyderių Aleksandras Stulginskis, kuris pradėjo eiti ir prezidento pareigas.

Krikščionys demokratai nesudarė vienpartinės vyriausybės, pasiūlė plačios koalicijos variantą. Liaudininkai nutarė dalyvauti vyriausybėje. 1920 m. birželio 19 d. vyriausybės Ministru Pirmininku buvo paskirtas Kazys Grinius. Į vyriausybę įėjo krikščionių demokratų, socialistų liaudininkų demokratų atstovai bei trys nepartiniai.

parlamentinėje Lietuvoje: (1920 - 1926 m.)

Koalicinė vyriausybė buvo pakankamai stabili ir veikė iki 1922 metų vasario mėn.

Svarbiausias Steigiamąjį Seimo uždavinys buvo parengti ir konstituciškai įtvirtinti naujos valstybės pagrindus. Politines to meto sąlygas Lietuvoje ir Europoje ženklino didžiulis demokratių jėgų sustiprėjimas. Tauta troško laisvės, idealizavo demokratiją. Kai kurių politinių jėgų radikalizmą lėmė ir revoliuciniai įvykiai Rusijoje, ten įvykusi socialistinė revoliucija. Krikščionys demokratai bei jų satelitai atsidūrė dešiniojo politikos spektro flange, tačiau kai kurie jų buvo pasidavę liberalizmo ir netgi radikalizmo dvasiai. Kairiajam sparnui priklausė socialdemokratų ir liaudininkai

Rengiant nuolatinės Konstitucijos projektą, sprendžiant esminius valstybės gyvenimo klausimus, įvairių partijų vienybės būta mažai. Steigiamajame Seime vyko aštrios diskusijos valstybės valdymo, bažnyčios atskyrimo nuo valstybės, švietimo, žemės nuosavybės ir daugeliu kitų klausimų. Smarkius ginčus sukėlė prezidento institucijos, kurią siūlė krikščionių demokratų blokas, įvedimas. Radikalai nusiteikę kairieji – socialdemokratų ir socialistų liaudininkai – prezidento institucijai kategoriškai pasipriešino. Jie tvirtino, kad taip linkstama į autoritarizmą, monarchizmą, pažeidžiamas tautos suverenitetas. Socialdemokratų pasisakė prieš privatinę žemės nuosavybę, reguliarią kariuomenę (pakaks milicijos), mirties bausmę, valstybinius rangus ir apdovanojimus, siūlė rinkti teisėjus, o

Seimo kadenciją rekomendavo trumpinti iki dviejų ar net pusantų metų. Be to, socialdemokratų pasisakė už keturias valstybines kalbas – lietuvių, gudų, lenkų ir žydų. Norėdamas tai pagrįsti socialdemokratas Vincas Čepinskis kalbėjo: „...Man lietuvių kalba yra ypatingai brangi. (...). Pabrėžimas, kad lietuvių kalba yra valstybinė kalba (...) įgyja prievartos pobūdį, matau tos kalbos pažeminimą“³.

Visos partijos Seime sutiko, kad reikalinga žemės reforma. Tačiau dėl skirtingų pažiūrų į žemės reformos vykdymą ir gilėjant nesutarimams kitais klausimais K. Grinius vyriausybė 1922 m. sausio mėn. atsistatydino. Tų metų vasario 2 d. buvo sudarytas naujas Ernesto Galvanausko vadovaujamas Ministrų Kabinetas. Jis buvo nepartinis, turėjo Seimo daugumos pasitikėjimą. Nuo tų metų vasario vidurio opozicija pradėjo „balsuoti kojomis“ – apleisdavo Seimo posėdžių salę. Todėl tų pačių metų rugpjūčio 10 d. krikščionių demokratų balsais buvo pakeistas Steigiamąjį Seimo statuto straipsnis, kuris leido posėdžiauti jau esant ne daugiau kaip pusei, bet ir trečdaliui atstovų⁴.

Nevaržomi kairiųjų jėgų, krikščionys demokratai labiau pasvyro į dešinę. Aistros ypač įkaito 1922 m. liepos pabaigoje, kai buvo svarstomi švietimo ir religijos klausimai. Socialdemokratų ir liaudininkų kovojo dėl bažnyčios atskyrimo nuo valstybės, nesutiko, kad tikybos mokymas mokyklose būtų privalomas, o gimimo, sutuoktuvių ar mirties aktai, užpildomi dvasininkų, turėtų juridinę galią ir piliečiams nebereikėtų tų aktų kartoti valstybinėse

įstaigose. Tačiau krikščionys demokratai nesileido į jokių kompromisų pasaulėžiūros klausimais.

Artėjant Konstitucijos svarstymams prie pabaigos socialdemokratas Kipras Bielinis, didžiojo knygnešio Jurgio Bielinio sūnus, savo liepos 27 d. kalboje net pareiškė, kad socialdemokratų dės visas pastangas pakeisti Konstituciją, net galbūt revoliucijos keliu⁵. 1922 m. rugpjūčio 1 d. už Konstituciją balsavo tik krikščionių demokratų blokas ir žydų frakcija. Liaudininkai ir socialdemokratų ne tik nebalsavo už Konstituciją, bet balsavimo metu protestuodami demonstratyviai išėjo iš salės. Kai kurie kairiųjų pažiūrų parlamentarai salę paliko giedodami *Internacionalą*⁶.

Steigiamajame Seime visi turėjo galimybę plačiai išdėstyti savo argumentus. Seimas tapo tikra demokratijos mokykla. Neeilinius oratorinius sugebėjimus pademonstravo Mykolas Sleževičius, Kazys Grinius, Mykolas Krupavičius, Vincas Čepinskis ir daugelis kitų.. O dauguma? Apie Steigiamąjį Seimą monografijoje „Antanas Smetona“ rašė, kad dauguma žmonių, išrinktų į Steigiamąjį Seimą, *„buvo visiškai nepasiruošę savo svarbioms bei atsakingoms pareigoms, apie valstybės reikalus labai mažai ar net ir visai nieko nenusimanė, tat nenuostabu, kad jis tuoj virto institucija, kur daugiau kalbama ir plūstamasi, negu dirbama“*⁷. A. Merkeliš teigė, kad kai kurių Steigiamąjį Seimo narių kalbose būta daug arogancijos ir demagogijos. tačiau jie jautėsi išdidžiais, galingais, tikrais Lietuvos šeimininkais. Dar Steigia-

► mojo Seimo darbo pačioje pradžioje vienas žymiausių senosios kartos veikėjų prelatas Aleksandras Dambrauskas-Jakštas laikraštyje „Tauta“ 1920 m. gegužės 22 d. išspausdino pamfletą „Šimtas dvylika karalių“, kuriame pajuokė kai kurių Seimo narių aroganciją, demagogiją, savo pareigų supratimo stoką. Prelatas rašė, kad karaliai tarpusavyje mėgstame peštis, ir pamokslavo: „*Taigi, gerbiamieji karaliai atsiminkit, jog esat čion atvykę ne peštis, bet dirbt darba, kurs jums Lietuvos yra pavestas; o jei kas negalės atprasti nuo peštynių, tegrįžta velik namon savo lauko arti*“⁸.

Prezidentas K. Grinius (antras iš dešinės) ir ministras pirmininkas M. Sleževičius (kairėje) aviacijos šventėje 1926 m.

Partijos keturių mėnesių Seime

1922 m. liepos mėn. Steigiamasis Seimas priėmė Seimo rinkimų įstatymą, kurio didžiausia naujovė buvo Seimo narių sumažinimas iki 78 atstovų. Per rinkimus į I Seimą daugiausia nesutarimų būta tarp dviejų pagrindinių partijų blokų – krikščionių demokratų ir valstiečių liaudininkų. Rinkimų kampanijoje aktyviai dalyvavo Bažnyčia, raginusi balsuoti už „krikščioniškąjį“ Seimą.

1923 m. lapkričio 13 d. susirinko I Seimas, kuriame nė viena partija neturėjo absoliučios daugumos. Krikščionių demokratų blokas Seime turėjo 38 balsus (LKDP gavo 15, Ūkininkų sąjunga – 12 atstovų, Lietuvos darbo federacija – 11), Valstiečių sąjunga – 14, socialistai liaudininkai – 5, socialdemokratai – 11, Darbininkų kuopos frakcija – 5 (Darbininkų kuopos frakciją sudarė komunistų atstovai), lenkai – 2, žydai – 3 atstovus. Gausiausias krikščionių demokratų blokas nesudarė koalicijos su buvusiais partneriais Steigiamajame Seime valstiečiais liaudininkais. Seimą iš karto pradėjo draskyti partinės rietenos.

Į pirmąjį posėdį Seimas susirinko 1923 m. lapkričio 13 d. Reikėjo rinkti prezidentą. Ūkininkų sąjunga į prezidentus iškėlė savo lyderį, šios sąjungos įkūrėją Aleksandrą Stulginskį. Socialistai liaudininkai

ir Valstiečių sąjunga reikalavo rinkti kompromisinį kandidatą teisininką Petrą Leoną. Dėl partijų nesutarimų derybos nutrūko. 1922 m. gruodžio 21 d. posėdyje 36 krikščionių demokratų bloko atstovai prezidentu išrinko A. Stulginskį. Kairieji boikotavo rinkimus, išėjo iš salės, o likę salėje liaudininkai Ladas Natkevičius ir Jonas Vileišis bandė rinkimus sutrukdyti, pareikšdami, kad nėra kvorumo. Opozicija užginčijo prezidento išrinkimą, aiškindama, kad Konstitucijos 41 paragrafas prezidentui išrinkti reikalauja ne Seimo posėdyje dalyvaujančių, bet viso Seimo atstovų balsų absoliučios daugumos. Kitame posėdyje prezidentas buvo prisaiškintas, o Seimas paleistas šventinių atostogų. 1923 m. sausio pradžioje dėl prezidento rinkimų Seimo pirmininkas Leonas Bistras neleido kalbėti nei liaudininkui Mykolui Sleževičiui, nei socialdemokratui Steponui Kairiui. Liaudininkai ir socialdemokratai įteikė pareiškimus apie Konstitucijos sulaužymą. Krikščionys demokratai įrodinėjo rinkimų teisėtumą, kaltino kairiųjų partijas, kad jos nedalyvavo rinkimuose. Seimo kairieji visiškai ignoravo Prezidentą.

Tokiomis aplinkybėmis partijos nesusitarė ir dėl naujos vyriausybės sudarymo. Prezidentas A. Stulginskis pavedė naują Ministrų Kabinatą

sudaryti E. Galvanauskui. Jo sudaryta vyriausybė prisistatė Seimui ir paskelbė, kaip įprasta, politinę deklaraciją. Už Ministrų Kabineto sudėtį balsavo 38 Seimo nariai, ir lygiai tiek pat (38) nubalsavo prieš. Opozicija tokių Ministrų Kabinatą laikė neturintį pasitikėjimo. Bet koks produktyvus darbas Seime tapo neįmanomas. 1923 m. kovo 13 d. įvyko paskutinis Seimo posėdis, kuris truko vos dvi minutes: prasidėjo 10 val. 40 min., baigėsi 10 val. 42 min. Per jį Seimo pirmininkas L. Bistras perskaitė Prezidento aktą, kuriuo gegužės 12 – 13 d. buvo paskirti rinkimai į naują, II Seimą.

I Seimo darbas tiesiogiai prisidėjo prie partijų ir parlamento, kaip institucijos, diskreditavimo. Politinės partijos pademonstravo savo visišką nebrandumą labai sudėtingu Lietuvai laikotarpiu – buvo sprendžiamas Klaipėdos klausimas, Vilniaus byla kabojo ore. Diplomatas Petras Klimas neišspausdintame straipsnyje „Mūsų Seimo suvaikėjimas“ rašė: „...*Nemokėjimas didžiųjų partijų susitarti svarbiaisiais mūsų valstybės klausimais, kurie sprendžia visą mūsų egzistenciją, parodo,*

kad mūsų atstovai nejaučia jokios atsakomybės už savo darbą. Sistematinis Vyriausybės darbo sabotavimas ir drauge nesugebėjimas Vyriausybės sudaryti, sudarymas krizio be perspektyvų jį pašalinti tuo momentu, kada reikia stiprios Vyriausybės sunkiausiems klausimams apginti – šitoks elgimosi būdas parodo, kad ponai, kurie šiandien vadinas valstybės atstovais, tėra vaikų būrys, naiviai žaidžiančių katinų ir pelių žaislą ir nejaučiančių nei savo tikrųjų pareigų, nei teisių. Kad toki atstovai reikia paleisti namo, rodos, negali būti abejojimo. Bet drauge jie turi būti įrašyti į mūsų istorijos lapus, kaip didžiausi nusikaltėliai, kad svarbiausioj valandoj jie apleido savo tautą ir savo valstybę, jos reikalais nesirūpino, kaip lietuviai...“⁹.

„Nelįskit, ba šausiu!“

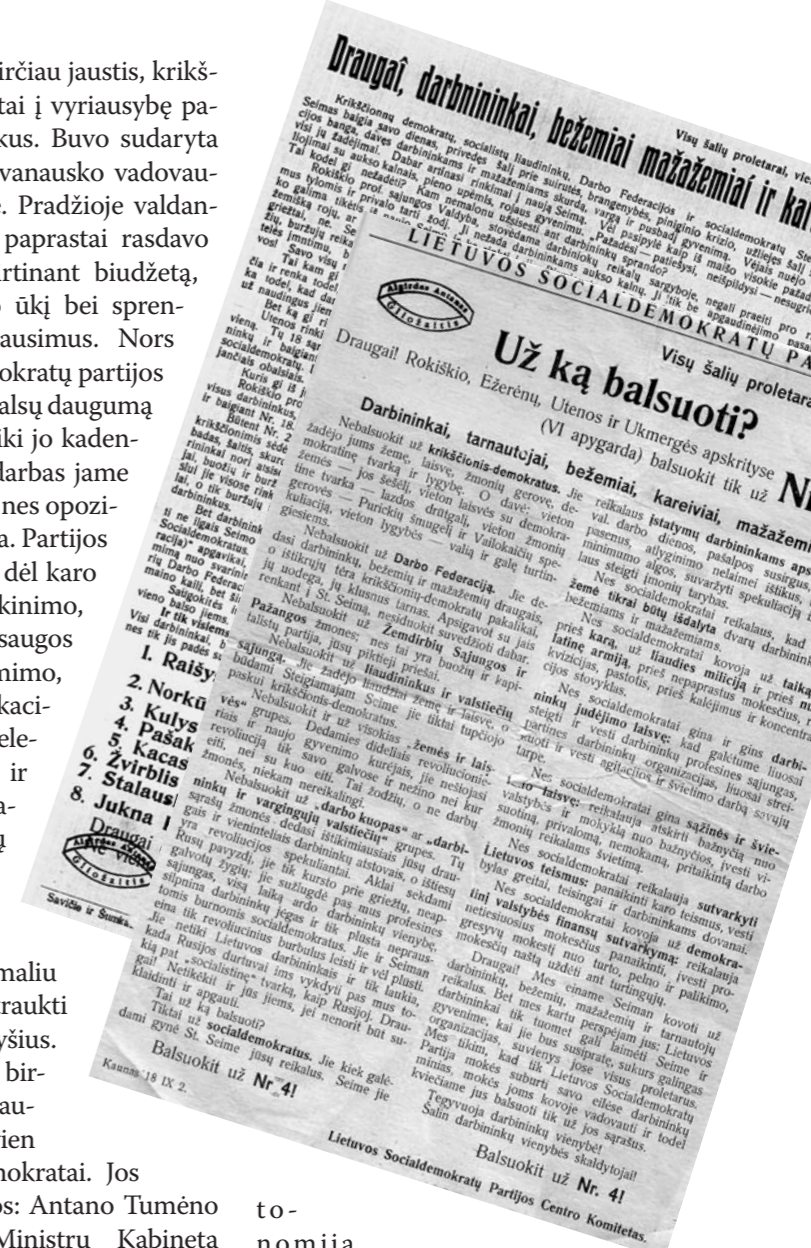
Vėl užvirė arši rinkimų kova. Rapolas Skipitis savo memuarinėje knygoje „Nepriklausomą Lietuvą statant“ prisiminė tokį įvykį: „*Prie nuose 1923 m. pavasarį vieną sekmadienį Mykolas Sleževičius, valstiečių liaudininkų lyderis, kalbėjo didelis būrys vyrų su pagaliais pulti Sleževičiaus šoferis nebūtų išsitraukęs iš kišenės revolverio ir sušukęs: „Nelįskit, ba šausiu!“ Pagaliais ginkluoti vyrai, pabūgę revolverio, leido Sleževičiui sveikam pabėgti. Tie vyrai buvo suagituoti vietinių krikščionių bloko fanatikų*“¹⁰.

Rinkimai į II Seimą vyko 1923 m. gegužės 12 – 13 d. Į jį buvo išrinkta 40 krikščionių demokratų bloko atstovų, 16 valstiečių liaudininkų (1922 m. pabaigoje Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partija susijungė su Lietuvos valstiečių sąjunga ir pasivadino Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga), 8 socialdemokratai, 7 žydai, 4 lenkai, 2 vokiečiai, 1 rusas. Krikščionių demokratų blokas antrajame Seime gavo 51,3 proc. vietų.

Norėdami tvirtiau jaustis, krikščionys demokratai į vyriausybę pakvietė liaudininkus. Buvo sudaryta koalicinė E. Galvanausko vadovaujama vyriausybė. Pradžioje valdančiosios partijos paprastai rasdavo kompromisą tvirtinant biudžetą, svarstant krašto ūkį bei sprendžiant kitus klausimus. Nors krikščionių demokratų partijos II Seime turėjo balsų daugumą ir Seimas veikė iki jo kadencijos pabaigos, darbas jame nebuvo lengvas, nes opozicija buvo kovinga. Partijos stipriai ginčijosi dėl karo padėties panaikinimo, sustiprintos apsaugos įstatymo priėmimo, civilinės metrikacijos įvedimo, geležinkelių tiesimo ir Didžiosios Britanijos paskolos jų tiesimui gauti. Pastarojo klausimo svarstymas tapo formaliu pretekstu nutraukti koalicinius ryšius. Nuo 1924 m. birželio mėn. vyriausybės sudarė vien krikščionys demokratai. Jos nebuvo pastovios: Antano Tumėno vadovaujamą Ministrų Kabinatą 1925 m. vasario 4 d. pakeitė Vytauto Petruolio vyriausybė, o pastarąją tų pačių metų rugsėjo 25 d. – Leono Bistro vyriausybė.

Pasijutę vienvaldžiais šeimininkais, krikščionys demokratai pasuko demokratijos ribojimo keliu. Tačiau jie susidūrė su audringu socialdemokratų ir liaudininkų pasipriešinimu. Svarstant Savivaldybių įstatymo pakeitimą, kuris ribojo jų teises, valstiečiai liaudininkai ir socialdemokratai kėlė tokias obstrukcijas, kad į Seimo posėdžių salę kelis kartus buvo iškviesta policija, ir neklausančius Seimo pirmininko narius turėjo jėga iš salės išvesti. Krikščionys demokratai ėmėsi riboti tautinių mažumų kultūrinę au-

tonomiją. Nuoseklūs tautinių mažumų teisių gynėjai išliko tik socialdemokratai - jie vieninteliai parėmė lenkų bei vokiečių tautinių mažumų parengtus įstatymų projektus dėl jų teisių ir kultūrinę autonomiją. Valstiečiai liaudininkai ir socialdemokratai II Seime kelis kartus reikalavo panaikinti Lietuvoje karo padėtį, tačiau krikščionys demokratai jų siūlomo dokumento apie karo padėties panaikinimą net nepradėjo svarstyti. 1925 m. gegužės mėn., karštai protestuojant opozicijai, jie priėmė sustiprintos apsaugos įstatymą, kuris dar labiau suvaržė piliečių teises. Ypač didelį opozicijos pasipriešinimą sukėlė Spaudos įstaty-

Trečio Seimo nariai.

Seimo archyvo nuotr.

mo pakeitimo projektas (spaustuvė pirmuosius aštuonis spausdinio egzempliorius turėjo pristatyti apskrities viršininkui.) Svarstant šį projektą, opozicijos kalbėtojams buvo visokiais būdais trukdoma – neleista kalbėti visiems norintiems, kalbos trumpinamos iki 5 minučių, dėl triukšmo iš viso neįmanoma buvo diskutuoti. Plačiai nuskambėjo K. Griniaus kalba dėl spaudos laisvės 1925 m. birželio 20 d. Iš tribūnos ginančiam spaudos laisvę K. Griniui Seimo pirmininkas pranešė, kad jo laikas baigėsi. Kairioji Seimo dalis kvietė oratorių kalbėti toliau. K. Grinius tęsė kalbą, salėje kilo triukšmas. Posėdžio pirmininkas L. Bistras du kartus nutraukė posėdį, skelbė pertrauką, bet K. Grinius iš tribūnos nesitraukė. Tada Seimo pirmininkas pasiūlė K. Griniui vienam posėdžiui pašalinti iš salės. Salėje vėl kilo triukšmas. Tuo tarpu K. Grinius kalbėjo: „Kadangi valdančioji partija, krikščionių demokratų blokas, yra sulaužęs konstituciją, dėl to aš, ją gindamas, priverstas esu su pasigailėjimu laužyti tvarką, kuri čia yra“. Salėje pasirodė policija, tačiau K. Grinius iš tribūnos nesitraukė. Seimo pirmininkas vėl paskelbė pertrauką. K. Griniaus demonstracija ginant spaudos lais-

vę susilaukė ne tik Lietuvos, bet ir užsienio spaudos dėmesio, buvo plačiai komentuojama¹¹.

Išvirtinus krikščionių demokratų vienvaldystei, Seime pasiekti kompromisų paprastai nepavykdavo, buvo primetama valdančiosios daugumos valia. Vienas iš krikščionių demokratų veikėjų Juozas Purickis rašė: „*Trečiojo Seimo kadencija ėjo prie galo. Seimas negalėjo normaliai dirbti, nes partijų kova ėjo smarkyn. Koliojimas, plūdimai, obstrukcijos buvo Seime įprastas dalykas*“¹².

1926 m. politinės batalijos

Tad nenuostabu, kad po dvejų metų krikščionių demokratų vienvaldystės prieš juos sukilo visos kitos politinės partijos: nuo socialdemokratų iki tautininkų (1924 m. Tautos pažangos partija persitvarkė į Lietuvos tautininkų sąjungą). Per rinkimus į III Seimą buvo sudaryta netradicinė trijų partijų – LVLS, Lietuvos ūkininkų partijos (LŪP iki 1926 m. vasario 14 d. buvo vadinama Santara) ir Lietuvos tautininkų sąjungos koalicija.

Rinkimų kampaniją į Seimą lydėjo įnirtinga partijų kova. Generolas Stasys Raštikis atsiminimuose rašė: „*Politinių partijų priešrinki-*

minė agitacija dažnai iškrypdavo iš padarumo ribų ir virsdavo melu, plūdūmisi ir šmeižimu. Tie patys reiškiniai buvo ir mūsų spaudoje. Ne tik nemalonu, bet net skaudu būdavo skaityti mūsų laikraščius. Atrodė, kad Lietuvoje jau nebebuvo likę ne tik gerų politinių vadų ir visuomenės veikėjų, bet ir iš viso padorių lietuvių, nes vieni buvo apšaukti vagimis, spekuliantais, sukčiais, antri apgavikais, šmeižikais, melagiais, tretį bedieviais, išnaudotojais, savaudžiais, net išdavikais“¹³.

Opozicija vykusiai išnaudojo tikras ir tariamas valdžios klaidas. Valdantieji buvo kaltinami J. Purickio sacharino kontrabanda, V. Petruolio prekybos ir pramonės banko bankrotu, kuris padarė valstybės išdui nuostolių, Amerikos „lašinių skutimu“ ir už daug kitokių dalykų. Ypač plačiai Lietuvoje nuskambėjo „lašinių skutimo“ byla. Krikščionių demokratų veikėjai E. Draugelis ir S. Josiukas gavo valstybinį užsakymą iš ūkininkų supirkti kariuomenei lašinius. Jie pradėjo pirkti pigesnius JAV lašinius, pasamdė darbininkus skusti antspaudus. Tačiau afera išaiškėjo. 1926 m. pavasarį M. Riomeris rinkimų kampaniją apibūdino taip: „*Laikraščiai pilni melo, paskvilių, purvo, kuriuo konkurentai vienas kitą drabsto (...). Aistros įsisiūbavo, liejasi pamazgos. Padoriam žmogui liūdna į tai žiūrėti*“¹⁴.

Po Lietuvą plito įvairūs atsisaukimai, proklamacijos. Krikščionių demokratų grupė išleido Lietuvos fašistų kovos komiteto pasirašytą atsisaukimą, kuriame buvo rašoma, jog tuo atveju, jei krikščionių demokratų blokas pralaimėtų rinkimus, tai fašistai tuoj pakels baisų gaisrą visoje Lietuvoje, kardu ir ugnimi aplankys visas vietas ir tada „*patekės kraujo upeliai ir nušvis miestų ir kaimų padangės dideliais gaisrais...*“ Komitetas davė nurodymą savo bendrams ginkluotis. Atsisaukime buvo rašoma: „*Fašistai yra pasirošę. Mes turime tūkstančius žmonių, pratusių vartoti ginklą. Mes turime kareivių, mes turime karininkų ir generolų.*

Mes turime ir ginklų!“¹⁵.

Rinkimai į III seimą įvyko 1926 m. gegužės 8-9 dienomis. Nė viena partija negavo absoliučios daugumos. Tų metų birželio 2 d. susirinkusį į pirmąjį posėdį parlamentą sudarė: 22 valstiečiai liaudininkai, 15 socialdemokratų, 15 krikščionių demokratų, 11 ūkininkų sąjungos atstovų, 5 Darbo federacijos, 3 tautininkų, 2 ūkininkų partijos, 3 žydų, 4 lenkų, 6 klaipėdiečių ir vokiečių atstovai. Taigi daugiausia balsų gavo valstiečiai liaudininkai. Birželio 7 d. įvyko prezidento rinkimai. Iš posėdyje dalyvavusių 79 atstovų už K. Grinių balsavo 50, už A. Smetoną – 2, už Feliciją Bortkevičienę ir Gabrielę Petkevičaitę-Bitę – po 1.

Naujai išrinktas prezidentas pavedė valstiečių liaudininkų lyderiui M. Šleževičiui sudaryti vyriausybę. Valstiečiai liaudininkai dėl koalicinės vyriausybės derėjosi su tautininkais ir socialdemokratais. Tautininkai, gavę tik tris vietas Seime liaudininkų dėka (bendras sąrašas), panorė vadovauti dviem ministerijoms. Tokie jų norai nebuvo patenkinti. Socialdemokratai irgi pageidavo dviejų ministerijų. Į jų pageidavimus buvo atsižvelgta. Naujoji valdžia neturėjo parlamentinės daugumos. Jos stabilumas priklausė nuo tautinių mažumų paramos.

Seimas ir naujoji vyriausybė iš karto ėmėsi demokratinių pertvarkymų. Valstiečiai liaudininkai pradėjo vykdyti savo programinę nuostatą *Viskas turi būti daroma liaudžiai, per liaudį ir drauge su liaudimi!* Seimas birželio 17 d. nutarimu visoje Lietuvoje panaikino karo padėtį. Tokiu būdu nustojo galioti ir ypatingieji valstybės apsaugos įstatymai, varžę konstitucijos garantuotas piliečių teises ir laisves. Panaikinta cenzūra, padaryti pakeitimai Spaudos įstatyme, kurių dėka palengvintos spaudos leidimo ir platinimo sąlygos. Pakeistas 1925 m. priimtas Susirinkimų įstatymas, draudęs daryti susirinkimus po atviru dangumi. Ministrų Kabinetas nutarė įvesti

civilinę metrikaciją, privalomą pradžios mokslą, nuo 1927 m. sausio 1 d. nemokėti dvasininkams algų. Taupymo sumetimais buvo numatyta mažinti kariuomenę. Liepos 14 d. buvo paskelbtas Ministro Pirmininko M. Šleževičiaus ir prezidento K. Griniaus pasirašytas Amnestijos įstatymas, kuriam įsigaliojus buvo paleista dauguma politinių kalinių, tarp kurių buvo nemažai komunistų. Komunistai jau buvo suaktyvinę savo veiklą dar iki Amnestijos įstatymo priėmimo, pasinaudodami karo padėties panaikinimu.

Vyriausybė, skubiai vykdydama savo demokratines programas, visiškai neatsižvelgė į visuomenės nuomonę. Kai kurie nusipelnę karininkai, kovotojai už Lietuvos nepriklausomybę buvo atleidžiami iš kariuomenės. Ypač didelį pasipiktinimą sukėlė sparčiai kuriamos lenkiškos pradinės mokyklos. Tai buvo socialdemokratų ir liaudininkų įsipareigojimas savo koalicijos nariams. Patikslintais duomenimis, Lietuvoje leista steigti 70 lenkiškų mokyklų. Jos nebuvo steigiamos už valstybės lėšas, mokyklas steigė patys lenkai. Tačiau vyriausybė buvo kaltinama švietimo polonizacija. Lenkijos ir Lietuvos santykiai tuo metu buvo įtempti, Vilniaus krašte buvo persekiojamos ir uždarnos lietuviškos mokyklos.

Dešinioji opozicija Seimui teikė interpelijas, dėl kurių vyriausybė turėjo nuolat aiškintis – tai labai trikdė normalų darbą. Svarstant 1927 m. biudžetą Seime įsiliepsnojo tikras karas. Prie krikščionių demokratų jau prisidėjo ir tautininkai. Ypač nesantaika tarp valdžios ir opozicijos sustiprėjo po to, kai lapkričio 21 d. įvyko atviras policijos susidūrimas su dešiniųjų studentų (ateitininkų, korporacijos „Neo-Lithuania“) demonstracija. Po šio įvykio Seime pasipylė tikras interpelijų lietus, kuris tęsėsi iki gruodžio 17 d. perversmo.

Moderniojo parlamentarizmo Lietuvoje istorija buvo trumpa. Koalicinių vyriausybių veikla buvo

naudinga kraštui, tačiau tokios vyriausybės nebuvo stabilios. Demokratinių tradicijų neturinčioje Lietuvoje vyravo partijų konfrontacija, kuri skaldė visuomenę, diskreditavo parlamentą ir pačias partijas. Arši pozicijos ir opozicijos tarpusavio kova, negebėjimas pasiekti kompromisų svarbiais valstybės gyvenimo klausimais, akivaizdi tolerancijos stoka kitaip manantiems politiškai menkai išprususiems žmonėms asocijavosi su anarchija. Lietuvoje stiprėjo politinės jėgos, kurios vis labiau bėdėjosi parlamentarizmu. ■

Šaltiniai ir literatūra

¹ Daugirdaitė-Sruogienė V. Lietuvos Steigiamasis Seimas. New York, 1975, p. 32 – 33.

² Ten pat, p. 34.

³ Ten pat, p. 180.

⁴ Blažytė – Baužienė D., Tamošaitis M., Truska L. Lietuvos Seimo istorija. XX – XXI a. pradžia, Vilnius, 2009, p. 80.

⁵ Kasperavičius A. Steigiamasis Seimas ir jo oratoriai. // Vilniaus universiteto Mokslo darbai. Lietuvos istorijos studijos, 2003, t. 12, p. 45.

⁶ Kasperavičius A. Parlamentarizmo ir politinės kultūros problemos Lietuvoje 1920 – 1926 metais // Parlamento studijos, 2006, Nr. 6, p. 49.

⁷ Merkelis A. Antanas Smetona. Jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla. New York, 1964, p. 263.

⁸ Tauta. Kultūros ir politikos laikraštis, 1920, gegužės 22 d.

⁹ Žemaitytė-Veilentienė A. Prezidentų rinkimų problemos ir jų konfliktų aplinkybės I ir III Seimuose // Parlamento studijos, 2005, Nr. 4, p. 48 – 49.

¹⁰ Skipitis R. Nepriklausomą Lietuvą statant. Atsiminimai. Chicago, 1961, p. 397 – 398.

¹¹ Ilgūnas G. Kazys Grinius, Vilnius, 2000, p. 283.

¹² Purickis J. Seimų laikai // Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis. Kaunas, 1990, p. 134.

¹³ Raštikis St. Kovose dėl Lietuvos. Kario atsiminimai, Los Angeles, 1956, p. 201.

¹⁴ Romeris M. Dienoraštis. Ištraukos // Kultūros barai, 1990, Nr. 10, p. 73.

¹⁵ Gelbėkite Lietuvą! Surašinėkite Lietuvos pardavikus! Lietuvos Fašistų Kovos komitetas, Šiauliai, 1926 m. balandžio mėn. 15 d. // Lietuvos centrinis valstybės archyvas, F. 378, Ap.2, B. 9745, l. 5.

„Gerovės valstybės kūrimas

Tokiu pavadinimu monografiją šią vasarą išleido Lietuvos socialinių tyrimų centro, Vilniaus universiteto bei Mykolo Romerio universiteto tyrėjai Jolanta Aidukaitė, Natalija Bogdanova ir Arvydas Guogis. Ši svarbi knyga išleista Lietuvos mokslo tarybos finansuoto tyrimo, atlikto Lietuvos socialinių tyrimų centre, pagrindu.

Romualdas KACEVIČIUS

Mykolo Romerio universiteto
Politikos mokslų katedros lektorius

Knygos pasirodymas – reikšmingas įvykis Lietuvos intelektiniame gyvenime. Gerovės valstybė yra mažai Lietuvoje tyrinėta tema, o jos samprata dažnai vartojama įvairiai. Vakaruose gi gerovės valstybės teoriniai bei empiriniai tyrimai yra labai populiarūs. Jiems svarų dėmesį skiria ekonomikos, sociologijos, istorijos bei politologijos mokslo sričių specialistai. Lietuvos viešojoje erdvėje, deja, nesigirdi diskusijų tokiais svarbiais klausimais: kokią valstybę mes kuriame? ar mes siekiame gerovės valstybės? ar Lietuvą galime vadinti gerovės valstybe?

Gilėjančios socialinės problemos, ypač paastrėjusios pastaraisiais krizės metais, verčia mokslininkus, politikus ir biurokratus (valdininkus) vis labiau atkreipti dėmesį į socialines problemas ir ieškoti jų sprendimo būdų. Knygos autoriai pabrėžia, kad Lietuvai būtina valstybinė, ilgalaikė gerovės valstybės kūrimo vizija, kuri garantuotų socialinį saugumą Lietuvos piliečiams ir tuo pačiu užtikrintų darnią šalies ūkio raidą. O gerovės valstybės kūrimo vizija neįmanoma be išsamios veiksmų, darančių įtaką gerovės valstybės sistemų formavimuisi ir raidai Lietuvoje, analizės, bei esamos gerovės valstybės ištakų ir jai būdingų bruožų tyrimo.

Todėl knygos tikslas - ištirti tuos veiksmus, gerovės valstybės ištakas ir išryškinti jai būdingus bruožus. Knyga pagrįsta ne tik prieš tai buvusių tyrimų, teorijų, mokslinės literatūros analize, bet ir autentiškais kokybiniais duomenimis.

Daug dėmesio skiriama gerovės valstybės raidos analizei Centrinėje ir Rytų Europoje. Identifikuojamas pokomunistinis gerovės valstybės modelis. Knygoje detalizuojama tarpukario, sovietinio laikotarpio ir nepriklausomybės laikotarpio (1990-2010) socialinės apsaugos sistemos raida.

Knygoje atlikta mokslinės literatūros, prieš tai buvusių tyrimų, įvairių dokumentų, archyvinės medžiagos bei 67 ekspertų interviu analizė leidžia teigti, kad gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje vyko panašiai kaip ir kitose Europos valstybėse. Tačiau Lietuvos atvejis išsiskiria kūrimo nenuoseklumu, drastiškais pokyčiais atskirais istorinės raidos etapais, koncepcijos nenuoseklumu ar net jos nebuvimu bei palankios ideologinės terpės gerovės valstybės kūrimui stoka. Lietuvoje nuo 1918 metų iki dabar išskirtinai dominavo konservatyvių bei liberalių pažiūrų ideologijos (išskyrus *sovietinį* laikotarpį), kurios skatino individualią ar šeimos atsakomybę už savo gerovę. Taip pat pagrindinė gerovės valstybės kūrimo prielaida – pasitikėjimas bei dialogas tarp valstybės ir jos piliečių – neturėjo palankių sąlygų

plėtotis bei stiprėti. Įžengusi į dvidešimt pirmą amžių Lietuva pagaliau turi visas sąlygas kurti modernią vakarietišką gerovės valstybę. Tačiau šiuo lemiamu laikotarpiu Lietuvos gerovės valstybės kūrimas sąlygojamas jau ne vien tik vidinių veiksnių, bet ir globalių įtakų. Visas pasaulis peržiūri, iš naujo vertina dosnios gerovės valstybės kriterijus, jos teikiamą naudą. Todėl šiandien, kaip niekada, Lietuvai reikalinga aiški, pamatuota bei pagrįsta gerovės valstybės kūrimo koncepcija.

Ekspertų interviu analizė atskleidė, kad globalizacija formuoja naujųjų valstybių narių socialinę politiką per tarptautinių organizacijų poveikį, bet tik tada, jeigu tam yra palankios sąlygos. Lietuvos atvejis rodo, kad su paskolomis, Europos struktūriniais fondais arba bet koku finansavimu susijusius projektus daug paprasčiau įgyvendinti praktiškai. Tačiau Europos socialinio modelio idėja, kuri nėra paremta finansinėmis paskatomis, sunkiai atsispindi pastarųjų metų socialinės apsaugos reformose. Analizė atskleidė, kad skirtingų grupių ekspertai akcentuoja įvairius socialinės politikos vystymosi aspektus, tikslus, motyvus, trūkumus. Dauguma mokslininkų, kairiųjų partijų politikai, kai kurių NVO, didžioji dalis viešojo administravimo ir profesinių sąjungų atstovų formuoja grupę, kurioje dominuoja pažiūros, artimos socialdemokrati-

Lietuvoje: mitas ar realybė?”

nėms. Šie ekspertai remia dosnios visaapimančios gerovės valstybės modelį, grindžiamą universalumo, solidarumo ir lygybės principais. Jų nuomone, valstybė turi prisiimti didžiausią vaidmenį užtikrinant gyventojams didesnę gerovę. Verslo, žiniasklaidos ir dešiniųjų partijų atstovai yra kitame ideologinio poliaus gale ir formuoja grupę, besilaikančią liberalių – nuo pakankamai nuosaičių iki labai kraštutinių – pažiūrų. Šios grupės ekspertai yra įsitikinę, kad kiekvienas gyventojas pats privalo užsitikrinti savo gerovę dalyvaudamas darbo rinkoje, o valstybės tikslas yra garantuoti tik minimalią gerovę.

Ekspertų interviu analizė atskleidė, kad Lietuvos socialinės politikos raida buvo sąlygojama daugelio veiksnių. Akivaizdu, kad dominavo ekonominis veiksnys, bet tuo pačiu, atmetus prieš tai buvusių *sovietinio* modelio struktūrą ir ideologiją, teko ieškoti naujos ideologijos. Politinių partijų įtaka socialinės politikos reformoje pasireiškė ne tiek konkreto modelio, atitinkančio partijos ideologiją, propagavimu, kiek liberalios ideologijos protegavimu bei išskirtiniu verslo interesų gynimu. Lietuvoje sunkiai išvelgiamas balansas tarp kairiųjų ir dešiniųjų partijų. Abi dvi ideologiškai priešingos pusės yra linkusios atstovauti daugiau stambaus kapitalo ir finansinių grupių, negu kitų gyventojų interesams. Kitas išskirtinis veiksnys: administracinio elito pasyvus vaidmuo socialinės politikos reformoje. Tą patį galima pasakyti ir apie nevyriausybinės organizacijos bei menką profsąjungų vaidmenį, ypač pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu. Nebuvo išnaudotas mokslinis potencialas (net tam

tikrais laikotarpiais nušalintas) formuojant ir įgyvendinant socialinės politikos reformas. Tyrimo dalyviai atskleidė, kad dauguma Lietuvos socialinių mokslų atstovų išskirtinai (solidariai) palaiko prosocialias idėjas, remia dosnios ir visapusiškos gerovės valstybės kūrimą – tokios ideologinės pažiūros reikšmingai skiriasi nuo daugumos valdančiojo politinio bei ekonominio elito nuostatų ir pažiūrų. Akivaizdu, kad mokslinio potencialo dalinis nušalinimas nuo socialinės politikos reformos neleido iki šiol suformuoti kryptingos gerovės valstybės vizijos bei ją conceptualizuoti. Viešojoje erdvėje nebuvo diskutuojama, kokią kryptį ir kokį gerovės valstybės modelį verta rinktis Lietuvai. Dėl gerovės valstybės koncepcijos trūkumo socialinės politikos sistema buvo formuojama fragmentiškai, neatsakingai, nepamatuotai, didėjo jos priklausomybė nuo ekonomikos.

Šioje studijoje pirmą kartą gerovės valstybės raida Lietuvoje išnagrinėta nuo pirmųjų jos užuomazgų iki šiuolaikinių problemų. Knyga pateikia išsamią bei konkrečią gerovės valstybės definiciją, kuri organiškai sieja socialinės politikos institutus, ekonomines-socialines charakteristikas, formuojančias gerovės valstybės kontekstą bei jos rezultatus.

Knygoje sukaupta daug informacijos, gausu reikmingų įžvalgų, originalių idėjų. Knygoje puikiai atskleidžiama Lietuvos specifika ir tuo pačiu jos situacija lyginama su kitomis ES šalimis. Šią knygą būtina perskaityti kiekvienam, kas domisi socialine politika. Ji gali būti naudinga mokslininkams ir studentams, studijuojantiems socialinius mokslus, specialistams socialinės politikos srityje, politikams, visuomenės veikėjams bei visiems tiems, kas domisi gerovės valstybės atsiradimo priežastimis bei jos raida Lietuvoje ir pasaulyje. ■

Spalio 1 dieną
(pirmadienį) 16 val.
„Šarūno“ viešbutyje
Vilniuje vyks
monografijos
„Gerovės valstybės
kūrimas Lietuvoje:
mitas ar realybė?“
pristatymas.
Kviečiami visi
pageidaujantieji.
Knygos pristatymą remia
Lietuvos Socialdemokratų
partija ir verslininkas
Antanas Guoga.

Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?

Jolanta Aidukaitė
Natalija Bogdanova
Arvydas Guogis

Islandai nori į Europos Sąjungą

Jie turi geizerius, dainininkę „Björk“ (beje, koncertavusią Lietuvoje-Red.) ir ugnikalnį Eyjafjal-lajökull, kurio išsiveržimas prieš dvejus metus sutrikdė skrydžius Europoje. Ką dar žinome apie šią Atlanto vandenyno šiaurėje esančią šalį? Pateikiame kelis įdomesnius faktus.

1 faktas

Islandija įsikūrusi antroje pagal dydį Europos saloje po Didžiosios Britanijos, 300 km į rytus nuo Grenlandijos ir 1000 km į vakarus nuo Norvegijos. Šalyje gyvena apie 300 tūkst. žmonių. Didžioji dalis Islandijos gyventojų yra skandinaviškos kilmės. Manoma, kad

pirmieji šalies gyventojai buvo airių vienuoliai, atsikėlę čia apie 800 metus. IX a. pabaigoje čia atsikėlė norvegų vikingai. Pagrindinė religija – liuteronų.

Islandijoje priskaičiuojama apie pusantro tūkstančio lietuvių.

2 faktas

Islandijos sostinė yra Reikjavikas – didžiausias šalies miestas (apie 180 tūkst. gyventojų) ir šiaurčiausia pasaulio sostinė. Reikjaviko pavadinimas lietuvių kalba reiškia „krantas dūmuose“, tačiau tai labai švarus miestas, šildomas geoterminiais vandenimis.

3 faktas

Islandija yra demokratinė parlamentinė valstybė. Seniausią pasaulyje parlamentą (nuo 930 metų) – Altingą sudaro 63 nariai.

Islandija yra NATO narė, tačiau neturi kariuomenės. Šalis turi pakrančių apsaugos pajėgas, policiją ir oro gynybos sistemą. Be to, islandai dalyvauja NATO vadovaujamosiose taikos palaikymo operacijose.

4 faktas

Islandija yra nepriklausomybę paskelbusių valstybių pripažinimo lyderė. Ji buvo pirmoji, pripažinusi Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybę. Ji taip pat pirmoji pripažino Juodkalnijos atsiskyrimą nuo Serbijos 2006 m. Pernai Islandija pripažino Palestinos valstybę.

5 faktas

Apie 72 proc. šalyje sunaudojamos energijos pagaminama iš atsinaujinančių energijos šaltinių, o 87 proc. namų apšildomi geoterminės energijos pagalba. Tad Islandijos patirtis ir pirmavimas „žaliosios energetikos“ srityje labai praversėtų ES, kuri užsibrėžusi ambicingus tikslus sumažinti anglies dvideginio išmetimą.

Apie tingius graikus ir TVF užuojautą

Apie prasiskolinusią ir ES galvosopiu tapusią Graikiją girdime kone kasdien. Pateikiamos įvairios nuomonės, kas dėl to kaltas, ieškoma išeičių, kaip išgelbėti šią šalį, tuo pačiu sprendžiant ir euro zonos likimą. Pateikiame anarchija.lt tinklapyje skelbiamą Luko Mikelonio nuomonę.

Tarptautinis valiutos fondas (TVF) – galinga organizacija. Jos vadovė Christine Lagarde iš pažiūros turėtų būti atsakingas žmogus. Tačiau interviu anglų dienraščiui „The Guardian“ ji pasakė, jog atėjo laikas Graikijai gražinti skolas ir neverta tikėtis užuojautos. Todėl prieiname prie klausimo – ar TVF turi pagrįdą taip kalbėti ir ar graikai iš tikrųjų yra nesąžiningi bei tingūs?

Visų pirma, būtų įdomu sužinoti, ką TVF vadovė pasakytų apie kitas šalis, tokias kaip Japonija ar JAV, kurios turi milžiniškas skolas. Žinoma, skola skolai nelygu, tačiau „Paklausta, ar ji sako Graikijai ir kitoms Europos valstybėms, kad jos gerai pagyveno, o dabar atėjo skolų gražinimo metas, Ch. Lagarde atsakė teigiamai“. Tai skamba kiek dviveidiškai.

Graikijos skolų bėda yra jų struktūra. Tai reiškia, kad jų sąlygos, terminai yra sunkiai išpildomi. Japonijos skola viršija 200 proc. nuo BVP, tačiau tai nesukelia jokių sunkumų ir toliau skolintis. Todėl vietoje bandymų priversti Graikiją gražinti skolas tik per biudžeto karpymus (o kuri šalis sugebėtų gražinti skolas?), geriau būtų siūlyti Europos Sąjungai pradėti platinti Euroobligacijas, kurios leistų Graikijai išsimokėti senas paskolas, o naujas gauti tik geromis sąlygomis, prižiūrint ECB (Europos centrinis bankas) ir siekiant ekonomikos augimo suderinus su proporcingu valstybės išlaidų mažinimu.

„Aš daugiau galvoju apie mažus

vaikus iš mokyklos mažame Nigerio kaime, kurie per dieną mokosi dvi valandas, trise dalinasi vieną kėdę ir labai nori mokytis. Apie juos galvoju visą laiką. Nes manau, kad jiems pagalbos reikia dar labiau nei Graikijos žmonėms“. Tokį pasakymą psichologai galėtų analizuoti kaip sociopatiją. Visiškas empatijos nebuvimas. Vieni gali kęsti, nes kadaise gyveno gerai, o kiti – turi būti išgelbėti, nes jie neturtingi. Skamba lyg pasirinkimas, su kuo nori gyventi – su tėčiu ar su mama, nors gyvenimas įmanomas ir su abejais.

Jeigu Lietuva kada nors atsidurtų tokioje pačioje padėtyje kaip Graikija, nereiktų stebėtis, kad ir apie Lietuvą būtų pasakyta tas pats. Yra žinoma, jog dėl prastos ekonominės būklės, mažo socialinio mobilumo ar blogo socialinio klimato, žmonės pradeda ryžtis savižudybėms. Lietuvoje tai yra opi problema. Graikijoje iki tol tai nebuvo pati aktualiausia tema, tačiau 2011 m. savižudybių skaičius padidėjo net 40 proc. ir ji tapo Europos „lydere“. Taigi, ar Ch.Lagarde mano, kad patys graikai kalti, jog taip yra ir vis dar neturėtų tikėtis užuojautos, o gal TVF užuojautos kaina – ant kelių parklupdyta šalis?

Toliau interviu pasižymėjo teiginiu: „Kalbėdama apie Graikiją, aš taip pat galvoju apie visus tuos žmones, kurie nuolat vengia mokėti mokesčius“. Taip, mokesčių vengimas yra didžiulė problema, tačiau ne tik Graikijoje, o visoje Europoje. Įvertinti, kiek pinigų yra nuslepiama, yra labai sudėtinga. Vis dėlto, kokios yra įplaukos į biudžetą, yra aiški ir tiksli statistika.

2011 m. Graikijos biudžeto įplaukos siekė net 40.9 proc. nuo BVP. TVF giriama ir pavyzdinė euro zonos „taupymo“ šalimi laikoma Airija su renka 35.7 proc., o Jungtinė Karalystė, kuri yra taupymo manijos apimta šalis, – 40.8 proc. (duomenys – Eurostat) Todėl vargu, ar Ch.Lagarde turėtų mąstyti apie tuos graikus,

kurie neva nemokėdami mokesčių tik skandina šalį. Didelis mokesčių surinkimas yra puikus valstybės bruožas, bet kai nedarbas valstybėje viršija 20 proc. ir atliekami milžiniški karpymai, vargu ar galima tikėtis didesnių įplaukų.

Vis dėlto Europoje įsitvirtino stereotipas apie graikus. Tingius, mažai dirbančius, daug protestuojančius ir taškančius pinigus. Tačiau dauguma teiginių yra išgalvoti ir labai greit paneigiami pasižiūrėjus į oficialią statistiką.

Vienas iš labiausiai paplitusių mitų – trumpa darbo diena. Graikijoje vidutinis savaitės darbo valandų skaičius – 42.1. Lietuvoje – 37.9, Airijoje – 34.9, o ES vidurkis – 37.3. Šią statistiką atrodo galima būtų sukritikuoti, neva tai naujausi duomenys, Graikijai jau atlikus reformas. Tačiau faktas, kad nuo 2009 m. Graikijoje darbo laikas tik mažėjo, o ne didėjo, nes daug žmonių neteko darbo ar perėjo į pusės etato darbą (duomenys – Eurostat).

Kitas ne ką mažiau paplitęs mitas yra milžiniškos socialinės apsaugos išlaidos. Bandoma įteigti, kad Graikijoje „gerovės valstybė“ yra panašaus arba net didesnio lygio nei kitose Vakarų valstybėse. Faktai rodo, kad vienam graikui 2009 metais tekdavo 4607 eurų iš socialinės apsaugos, Airijoje – 8091 eurų, o Vokietijoje – 8100 eurų (duomenys – Eurostat).

Taigi, nors ir bandoma sukurti tingios ir nesąžiningos Graikijos įvaizdį, faktai rodo visai ką kita. Galima Graikiją kaltinti nepagrįstai ankstyvu pensiniu amžiumi, statistikos klastojimu ir neatsakingu skolinimusi. Tačiau labai svarbu suprasti, kad Graikija yra dabartinėje situacijoje ne dėl visų žmonių ir jų tariamų bruožų, o tik dėl neteisingo valstybės valdymo. Todėl Ch.Lagarde pasisakymai visiškai neturi pagrindo ir teisės kritikuoti pačią tautą, o ne vyriausybę, kuri valdė ir privedė Graikiją prie esamos padėties. ■

Rinkimų viliotinis

Jonas VISOCKAS

Kaulijimas

(klūpint nuolankiai nulenkus galvą)

Jei skirsite man dolerių ar litų,
 Prisiekiu - niekad nieks nebuskriaus elito! -
 Prieš tuos, kurie prieš jį bus, kausiuosi kaip liūtas,
 Ir jūsų biznis visad bus saugus ir... drūtas!
 Jei dosnūs būsite, rinkėjus sumedžiosiu,
 O kai išrinks, už nosies juos vedžiosiu! -
 Tad nuolankiai meldžiu - atsekkit kapšą storą...
 Į Seimą braunuosi tik pagal jūsų norą!..
 Seime gal net dažnai patirsiu begalybę stresų
 Ne dėl savos naudos - dėl jūsų interesų...
 Kokia nauda - apipešta algelė?! -
 Masiulis sako, tik kvailys už ją darbuotis gali!!! -
 Na, pora tūkstantėlių „pieštukinių“ -
 Tai mažmožis! Juk kiek Seime nuožmių peštynių!!! -
 Na, veltui *mercedesas* ar *subaru*? -
 Lig šiolei neturiu pilaitės ar bent mažo dvaro...
 Tik jūsų parama - man visa šita žada...
 Jei jos negausiu, amžiams aš prarasiu žadą!!!

Rink mane, rink mane!

(Runkeliams)

Kas kad Vilniuj ar Kaune
 Gyvenu - tu rink mane! -
 Dirbsiu tiktai tau vis tiek -
 Mielas runkeli, tikėk!..

Jei išrinksi, tau žadu
 Būti broliu ir gidu...
 Nebejausi tu skriaudos
 (Man iš to jokios naudos!).

Švies tau rojaus ateitis:
 Tavo motina - viltis...
 Nedvejoki dėl vilties
 Kaip ir rojaus paskirties...

Tiktai tau aš ją kuriu -
 Kito tikslo neturiu...
 Ankšta Vilniuj ir Kaune, -
 Raižiuose išrink mane! -
 Barčiuose ar Kriviliuos!.. -
 Tik tavim dabar viliuos...

Būsiu aš tavu vergu -
 Guosiuos seimerio vargu!..
 Negyvenk abejone -
 Marš prie urnos, rink mane!!!

Pabalsuoki

Pabalsuoki už elitą,
 Kuris nušvilpė... ne litą, -
 Milijonus prisivogęs,
 Kaip gyventi reikia, mokys...

Apie porinkiminę žvejybą

(dalijantis postus)

Nors ir su velniu meškeriok,
 Tik rieby... postą sužvejok!

Prognozės

Greitai rinksim naują valdžią
 (Gal pamaldžią - nepamaldžią?) -
 Tik ne karčią, gal net saldžią -
 Rinksim ir išrinksim ... valdžią!

O po to vėl pešim barzdą -
 Mat, valdžia per greit apkarsta...
 Norų piramidės griūna,
 Ir valdžia kaipmat supūna...

Keiksim tąsyk blogą valdžią,
 Kaip ir savo dalią karčią,
 Kad išrinkome ne saldžią,
 Ir - ko gero - nepamaldžią...

Niekados savęs nepeiksim,
 Kaltinsim kažką ir keiksim...
 Daug kas ją jau renkant mato -
 Šitaip bus net... ne po metų!

Po rinkimų

Seimūnai po rinkimų bosija
 Visiems rinkėjams...ksenoglosija*.

**Senoji aramaikų kalba, kuria ši gentis kalbėjo prieš 2000 metų.*